میرویس نیکه

مؤلف

عبدالرؤف «بینوا»

۱۳۲۵

کابل

عمومي مطبعه

د پښتنو ملي قائد او لوی زعیم میر ویس نیکه چه خپل گران هوادئی د پردیو له ناروا تجاوز
څخه وژغوره او د هوتکو شهنشاهۍ ئې تاسیس کړه. (۱۱۲۷ ه وفات)

د پښتو ټولنې د خپرو نو لمبر (۷۰)

« عقل او حکمت یوازې پناز او نعمت کې نه دی. – د پښتنو په غرو او رغو کې هم پوهان اوهوښیاران سته »
(میرویس)

کتابخانه میوند وال
MAIWANDWAL LIBRARY

میرویس نیکه

د

عبدالرؤف بینوا

تألیف

PROPERTY OF ACKU 5661

د پښتو ټولنې له خوا خپور شو

۱۳۲۵

عمومی مطبعه

د کابل

د طبع شمیر (۱۰۰۰)

دي کتاب په ۱۳۲٤ کال کښې
د آریانا دوهمه جائزه وړي ده .

اهدا

دا کتاب د «نازو» انا لوړ او سپېڅلي روح ته اهدأ کوم.

چه د پښتنو ملی قائد میرویس نیکه د دې میرمنی په پاکه غېږ کی روزلی شوی دی.

(بینوا)

دلوی خدای پنامه

پیل

هغه‌وخت‌چه‌زه لا کوچنی‌اووم ماشوم وم‌ما به‌دخپلی‌موردخولې‌دحاجی‌میرخان نیکه نوم (چه‌دمیرویس نیکه‌پښتنی‌نوم‌دی) ارو یدیء، او کله‌چه به‌ناروغه شوم نوزه به‌ئی دمیرویس نیکه زیارت ته‌بیولم اوراته ویل به‌ئې چه حاجی میر خان نیکه ډیر گړندی اولوی سړی‌دی . بیاچه‌زلمیتوب ته‌ورسیدم هم‌به می د پښتنو په مجلسو کی‌دسپین زیرو له‌خولې ددې‌نیکه نوم‌اروېدیء، اوداوخت دومره پوهیدم چه‌حاجی میرخان نیکه دپښتنو یوملی مشرو، نو کم‌وخت چه‌بیا د کتاب سره اشنا شوم‌ماته هغه‌له‌جوشه ډک‌احساسات راپیدا شول چه‌هرزلمی ته‌پړ دغسی وخت کی پیدا کیږی، مینه‌می درلوده چه‌دخپلو تیرونیکه گانو کارنامې ولولم، خصو صا دهغو نیکه گانوچه مالاپه زانگو کی ددوی نوم‌ونه اروېدلی‌وه اودوړ کتوب څخه‌ورسره اشنا وم. که‌څه‌هم‌په زانگو کی زه‌په‌ښه اوبدنه پوهیدم مگر کوم وخت چه‌می دزانگوڅخه دمورغیږی‌ته سفروکړ اوپر خبر وراغلم، ماته‌به دشپې خپلی موردې دپاره چه‌مابیده کړی دتیر ونیکه گانوډیری افسانې ویلې .

ښه‌می‌په یاددی یوه‌شپه چه‌می موردپر نګی دغزا نکل‌راته کاوه اوو یل ئې چه «سپین سرو پښتنو میرمنو به داوبوډک‌ژی اخیستی‌وه اوغازیانو ته‌به‌ئې په‌سنگر کی‌اوبه ورلې اودا کثرو غازیانوڅخه‌توری‌وې» په‌دې وخت کی زمامشری‌خور له‌تلتکه سوراویوست زماموړ ته ئې‌وویل:

«دغازیانو توری همد اسی وې لکه‌هغه دنیکه‌توره ؟ »

زماموری‌هم‌دهغې‌توری‌خواته چه‌دې به‌موزته‌ویل« داستاسی دنیکه توره ده‌چه ستاسی پلارته اوله‌پلاره تاسی ته پاته شوې ده» په ډیر تأثرو کتل ته، نور خو

نه پوهېدم چه دده پ څه پیادرا غله خو ستر ګی ئي له اوښکو ډ کې شوې ، وې ویل:
«هو ، زویه ! بیده سه شپه ډېره تېره شوې ده !»

داهغه تورهوه چه ما اوخورېدهغې په مخ کی سرهسره تکی لیدل نو یو بل ته به مو ویل : «دادېر ښکلی پاوېښو ده !»

همدا شان به اکثره شپې دادایی افسانې اروېدلې او په دماغ کی به می یوه افسانوی دنیا تشکیلېداله ـ په دې افسانو کی مادېر ځله دحاجی میر خان نیکه نوم اروېدلی و ، نو چه لوی شوم دده دژوند سره می علاقه مینده لې وه او پوهېدم کتاب کی چه به می دده نوم ولید ، خوشا لېدم به .

مګر متأ سفانه سره ددې چه دا نابغه نیکه هر پښتون پېژنی او ده ته د نیکه خطاب ور کوی بیاهم دده دژوند په باب کښې چا یوه رساله هم نه ده لیکلې ـ او نژ دې نژ دې دی چه دده مشهوری کارنامې هم ورکی شی . ددې فکر په اثر ما یو کال دمخه عزم و کړ چه ددخپله وسه سره سم تر کومه ځایه چه موجوده مأخذ ونه کومک کولای شی یو وړو کو تی کتاب ولیکم ، نو په ځینو یاد دا شتو نومی شروع و کړه په دې وخت کی چه کوم شی زما عزم سېږه راټینګ کړ ، زما دفاضل او مشر ملګری ښاغلی حبیبی تشویق و .

څو دادی تر یو کال وروسته مؤفق شوم چه ددې ملی نابغه په نامه دا کوچنی کتاب پای ته ورسوم ، شاید ترما وروسته زلمیان به ئې لا ښه بشپړ کړی .

په دې کتاب کی ما دېر زیار ایستلی دی چه بې سنده قول را نه وړه شي او هر مطلب سکاره مأخذو لری او په هم هغه مخ کی می د مأخذ صفحه هم ور ښوولې ده .

خدای دی و کی چه زما دا زیار یو وړ کوټی ملی خدمت وبالله شي او له خدایه غواړم چه نور ځوند می هم په داسی ملی خدمتو کښې تېر شی .   (بینوا)

ددې کتاب مأخذونه :

په دې کتاب کې چه هر مهم مطلب اخیستل شوی په همغه صفحه کې ئې مأخذته سره دصفحې دتا کلو اشاره شوې ده او کوم مأخذونه چه ددې اثر په لیکلو کې استفاده ځنې شوې ده دادی :

۱ : روابط ادبی ایران وهند ـ اثر علی اکبر شهامی .

۲ : ترجمهٔ تاریخ مختصر ایران ـ اثر سرپرسی سایکس

۳ : دائرة المعارف بستانی ـ ۳ ج

٤ : تتمه‌البیان پارسی ترجمه ـ دسیدجمال‌الدین افغانی .

۵ : تاریخ روابط ایران واروپا در دورهٔ صفویه .

٦ : داستان ترکتازان هند ـ ځلرم کاخ

۷ : منتخب‌اللباب ۲ ج

۸ : دفراهی قلمی جونګ ـ چه‌ښاغلی فاضل ګویاماته داستفادې دپاره راکړی و

۹ : حیات افغانی ـ دحیات خان .

۱۰ : خورشید جهان ـ دشیرمحمد خان .

۱۱ : پټه خزانه ـ دمحمد هوتك .

۱۲ : تاریخ سلطانی ـ دسلطان‌محمد .

۱۳ : جغرافیای تاریخی ایران ـ دبارتو لد اثر

۱٤ : فرهنګ اوستا ـ

۱۵ : قاموس انګلیسی وهندی

۱٦ : تاریخ افغانستان ـ دمیلیسون اثر دمنشي احمدجان پښتو ترجمه

۱۷ : ـ تاریخ ایران ـ دسرجان مالکم اثر ـ پارسی ترجمه)

۱۸ : دافغان اوپارس جګړه ـ دا کتاب «جارج نیون هام فور داسحاق » له

لاتینی څخه په انګلیسی ترجمه کړی ـ او لاتینی بیا د ترکی څخه ترجمه کړی چه د ترکی مؤلف دمیرویس نیکه په وخت کی د اصفهان په دربار کی و. او اوس ئی ښاغلی سید مسعود خان په پارسی ترجمه کوی او څو مخه خپله ترجمه ئې ما ته راکړې وه، د ډېر تشکر ځنې کوم .

۱۹ : زندګانی نادرشاه پسر شمشیر ـ دلارودی اثر .

۲۰ : روضة الصفای ناصری ـ اتم جلد .

۲۱ : مجلهٔ کاوه ـ ۲ کال ـ ۱۲ ګڼه

۲۲ : افغان تاریخی ـ په ترکی ژبه دی چه په لاتینی ژبه ترجمه شوې دی او د هغه څخه بیا «د افغان او پارس جګړه» ترجمه شوی دی. چه د فاضل محمد صالح خان په کتبخانه کښې لری

۲۳ : جهانګشای نادری ـ محمدمهدی .

۲۴ : مأثر الامراء ـ ۳ ج

۲۵ : درهٔ نادره ـ

۲۶ : تاریخ ادبیات ایران ـ اثر برون ترجمهٔ یاسمی ٤ جلد .

۲۷ : تاریخ علیقلی مرزا

۲۸ : سیر المتأخرین

۲۹ : نادر نامه ـ قلمی په ښاغلی حبیبی پوری اړه لری او د استفادې د پاره ئې را کړی وه.

۳۰ : تاریخ افاغنه ـ اردو ـ دسیدظهور الحسن موسوی تألیف .

۳۱ : تاریخ نظامی ایران ـ لمړی جلد .

۳۲ : آئین اکبری . ابوالفضل .

۳۳ : دپټې خزانې تعلیقات دښاغلی فاضل حبیبی لیکنه .

تر میرویس دمخه

غواړم دمخه تر هغه چه دملي قائد میرویس نیکه دژوندون، فتوحاتو او قیادت حالات و لیکم په ډېر مختصر ډول پر دمخنیو اوضاعو هم لېږ رڼا واچوم ـ ځکه چه تېر شوی واقعات دراتلو نکو پیښو باعث یازېږ و نکي بلل کېږي . له دې کبله نو که وغواړو چه دملي قائد میرویس نیکه ملي نهضت یا په بل عبارت دهوتکو دشهنشاهۍ دمؤسس حالات ځرگند کړو باید تر هغه دمخه دافغانستان (خصوصاً قندهار) او پارس او هند دمخني وضعیت هم په لنډ طور سره بیان کړو، او په دې ترځ کې به داهم ښکاره شي چه د کومو کومو عواملو په اثر د هوتک شهنشاهي یا دپښتو یو ملي نهضت موجود شو .

ځنگه چه په هغه وخت کي دافغانستان په تیره بیا دقندهار پر وضعیت او د حالاتو پر اوښتلو د گاونډیو مملکتو اوضاع ډېره اغېزه درلوده، نو لومړی به گران لوستونکي د گاونډیو مملکتو پارس هند دوضعیت خواته ملتفت کړم او بیا به دافغانستان په اور شوکي سره وزغېږو .

۱ : دپارس وضعیت : کم وخت چه دپښتو ملي قائد میرویس نیکه دخپل ټبر اواولس د آزادۍ اوخپلواکۍ دجنډې دپورته کولو دپاره ملا تړله په پارس کي د صفوی شاهانو حکومت و، چه شاه اسمعیل صفوی تأسیس کړی و، شاه اسمعیل په ۹۰۵ھ کال دديرلسو کالو په عمر دخپل پلار « سلطان حیدر » دمرگ دانتقام اخیستلو په عزم میدان ته را ووت، اودشیروان حاکم «فرخ یسار» ئې چه دده پلارئې وژلی و له منځه ویوست (۱)

---

(۱) روابط ادبي ایران وهند ـ ٦٦ مخ دعلي اکبر شهامي اثر ـ دطهران طبع.

شاه اسمعیل صفوی

سلطان حسین صفوی

ګويا له همدې وخته ددې حکومت ځښته کښېښوله شوه، او تر دوو پېړيو ډېر ئې (٩٠٦–١١٣٤) پر پارس حکومت وکړ (١) دا دوره له ډېرو جهتو څخه د پارس د پاره يوه روښانه او ځلېدونکې دوره وه، او تر ډېرو دورو يو خاص اهميت او امتياز لري. په دې دوره کې کوم مهم شی چه منځ ته راغی د پارس «ملي وحدت» دی، ددې وحدت اساس شاه اسمعيل د صفويانو لومړی پاچا ټينګ کړ او په دې وحدت کې معنوی قدرت او نفوذ ډېر موثر و، ځکه چه دا دوره له سره پر معنوی بنسټ يعنې تصوف او شيخوخيت راولاړه شوې وه او د شاه اسمعيل پلار او نيکه ټول مرشدان تير شوي و، او د ده نسب په شپږ مه واسطه مشهور شيخ صفي الدين اردبيلي ته او په ١٦ واسطه اوم امام حضرت موسی کاظم ته رسېدی (٢) او له دې لارې ئې په پارس کې ډېر نفوذ او قدرت او په لکو مريدان موندلي وه، نو له دې څخه، علاوه پر «ملي وحدت» دا هم ښکاره ده چه په صفوی دوره کښې مذهبي چارو ښه ترقي کړې وه او په دې دوره کې علماو او صوفيانو خورا ډېر قدر درلود او د شاهانو مخصوصه توجه د مدرسو خواته وه او بر سېره پر دې په صفوی دوره کې د پارس مختلفو صنايعو ته هم ډېره توجه وشوه او دهغه ځای صنايعو لکه نساجۍ، معمارۍ، کاشي کارۍ او نورو مختلفو صنعتونو ښه ترقي وکړه، چه له دې حيثه هم دا دوره مهمه او روښانه دوره ښکارېږي، مګر دا هم بايد وويل شي چه په دې دوره کې ځينې يا چهان پيدا شوه چه ددې دورې پر رونما ئې تاريکي واچوله لکه شاه عباس چه د خپلو زامنو د وژلو نسبت ور ته شوی او يا شاه صفي (د ١٦٢٩ ع څخه تر ١٦٤٢ ع) چه ډېر صفوي شهزادګان ئې ووژل، او له همدې ځايه د صفوی دورې انقراض شروع شو، چه پنځه کاله وروسته

---

(١) روابط ادبی ايران وهند ٦٨ مخ

(٢) » » » » ٧٧ مخ

«ایروان» او «تبریز» دتر کلانو پلاس ورغلل او په ۱۶۳۸ کال بغداد هم دپارسیانو له لاسه ووت (۱)

خو چه ددې دورې وروستني پاچا سلطان حسین دا کتوبر په ۲۳ په ۷۲۲ ع ـ ۱۱۳۵ هـ ق کال (۲) مجبور شو چه دپارس دشهنشاهۍ دتاج میرویس نیکه دمړني زلمي زوی شاه محمود پر سر پخپل لاس کښېښود، اوخپله لورئې هم دې پښتون زلمي شهنشاه ته پهمدغه ورځ ور پنکاح کړه (۳) چه په همدې ورځ دصفوي دورې کمبله ټوله شوه.

۲ : دهند وضعیت : پههمدې وخت کې چه دصفوي دورې وروستنیو شاهانو په ایران کې حکومت کاوه په هند کې دمغولو پاچهي وه. ددې سلسلې دسلطنت مؤسس ظهیر الدین محمد بابر پاچاو. چه دمحرمي په شپږمه په ۸۸۸ هـ کال زېږېدلی دی (٤) اوددېرلسو کالو په عمر په ۸۹۹ هـ کال په اندجان کې دپاچهي پر تخت کښېناست (۵) بابر پاچا خو کاله وروسته دخپل لوی سلطنت مرکز ډهلي وټاکه، اودهند پراکثرو ښارونې غلبه ومونده، تر ده وروسته ده زوی همایون. اونور دېر تیموري مغولي شاهانو په هند کې ترډرو

---

(۱) تاریخ مختصر ایران، دسرپرسي سایکس دتألیف فارسي ترجمه ٦٤ مخ
(۲) دائرة المعارف بستاني دریم جلد ـ ۲٤٠ مخ ـ
(۳) دتتمة البیان ترجمه ـ دعلامه سیدجمال الدین افغاني تألیف ۹۳ ـ ۹٤ مخونه دکابل طبع
(٤) حسامي دالاندني بیت دده دتولد په تاریخ کې ویلی دی :

اندر شش محرم زاد آن شه مکرم تاریخ مولدش هم آمد «شش محرم»

(فرشته ۹۱ مخ)
(۵) روابط ادبي ایران وهند ـ ۳۰ مخ

بېرته یو لاز یات سلطنت و کاوه اوده ۸ میلادي قرن تر آوا خرو پورې ئې په هندوستان کې خپلواك اومستقل حکومت درلود، د ۱۹ قرن په اوائلو کې دانګلیسانو تجاری اوسیاسی نفوذقدم کښېښوداوورووروئې لمن ارته شوه.

ددې نفوذمقدمه که څه هم د۱۵۷۹ میلادي=۹۸۷ه څخه چه «تماش استي ونس» یوه انګلیسی زلمی هندته سفر وکړ او په تېره بیا په ۱۵۸۳ میلادي=۹۹۱ه کال چه څلور تنه انګلیسی سیاحت کوونکو دشرقي ممالکو دتجارتي او اقتصادي اوضاع د کتنی دپاره ماموره شروع شوي وه، مګر په ۱۶۰۰ میلادي ددسامبر په ۳۱ (ددریمی خورپه ۲۴ـ ۱۰۰۹ه) چه دملکهٔ الیزابت په امر دشرقي هندی شرکت (دلندن دتجارانو شرکت چه دشرقي هند سره تجارت کوی) پنامه تأسیس شو (۱) دانګلیسانو دسیاسي اوتجارتي نفوذ اساس کښېښود شو.

دنورالدین محمد جهانګیر ګورګاني پاچا په وختو کې په ۱۶۰۸ م او ۱۰۱۷ ه کال ددې پورتنی شرکت خپله لمړنی بېړۍ د «ویلیام هاو کین» نامي په مشرتوب د سورت بندرته چه دهند له غربي بندرو څخه دی راواستوله، دې سرې ـ انګلستان دپاچا «لمړی جیمز» له خوا یوه سفارشنامه هم درلوده اوتر یوه ځایه پخپل مقصد کامیاب شو ـ بیا په ۱۶۱۲ کال هم ددې انګلیسي بېړۍ د «توماس بست» په مشرتوب هندوستان ته ورسېدلې او ددې سړي وکولای شوه چه دسورت له محلي بندر سره تجارتي معاهدې وتړي او څه مده وروسته هلته یوه تجارت خانه هم تأسیس کړي، اوداوولسم دنیمی قرن رادې خواته ددې شرکت دتجارتي چارو سره سیاست هم ګډ شو. په ۱۱۰۱ه (۱۶۸۸م) کال چه انګلیسانو دبمبئی جزیره چه پرتګالیانو پرېښي وه هم ددې شرکت ته په لنز اجاره ورکړه ددې شرکت مرکز دسورت له بندره بمبئی ته رانقل شواوداوخت لنز لنز دمستملکاتو

(۱) تاریخ روابط ایران وار وپادردورهٔ صفویه ۱۲۸ مخ فرشته ۱۹۲ مخ

په‌چرت ولوېده او په‌هند کې ئې استعماري سیاست شروع کړ، مګر دا کار ئې په‌انګلستان کې دنورو تجارانو حسداو رقابت باعث وګرځید او په ۱۱۱۰ه‍(۱۶۹۸م) کال بوې دلې تجارانو یولوی شرکت (دشرقي هند دعمومي تجارت دشرکت) په‌نامه تاسیس کړ اودانګلستان له پارلمنټه څخه ئې دشرق دتجارت انحصاري امتیازهم واخیست، داهم دتجارانو درقابت دهجوم مورد واقع شو، څو په‌پای کې په (۱۷۰۸م) کال تولو یخوانیو شرکتولاس سره ورته کړ اویوه‌مهم اوډېر لوی شرکت ئې د (دانګلیسي تجارو شرکت دشرقي هند دتجارت دپاره) په‌نامه تاسیس کړ، اوضمناً دانګلستان پاچادشرکت مشرانوته دهندوستان دپاچهانو په‌دربارو کې رسمي سفارتونه اوقونسلګري وروسپارلې (۱) نو په‌دې سبب دې شرکت اساس یا په‌بل عبارت دانګلیسانو دسیاست بنسټ په‌هند کې ښه‌ټینګ شو اونفوذ ئې یو په‌دوه شو اوورو ورو دانګلیسانو نفوذ په‌سي ډېر بدی څوچه په ۱۲۱۷ه‍(۱۸۰۳ میلادي) کال ئې دهلي ونیو اودمیاشتې ئې یولک روپی شاه‌عالم (چه ددې سلسلې وروستنی مستقل اومهم پاچا او په‌سترګو روندو) وته کلی چه هغه هم په ۱۲۲۱ه‍ کال مړشو (۱) ترده وروسته ددې سلسلې څو نور شاهان هم په‌هند کې وه چه څه‌نه څه‌نوم ئې درلود مګر په ۱۲۷۹ ه‍= ۱۸۶۲ میلادي کښې چه ددې کورنۍ وروستنی پاچا بهادرشاه‌چه ښه‌شاعر اوموسیقي دان هم و، دځینوا ترا تو په‌اثر دانګلیسانو له‌خوا دخپلې میرمنې «زینت‌محل» سره «برمې» ته‌تبعید او هلته مړشو، دتیموري سلطنت کمبله بالکل ټوله شوه (۳)

---

(۱) تاریخ روابط ایران واروپا ـ ۱۵۷ ـ ۱۵۸ مخونه.

(۲) ترکتازان هند. څلورم ټوک ۴۶۳ ـ ۴۶۹ مخونه.

دخافی‌خان دلیکنی څخه چه تر ۱۱۳۵ ه کاله پوری ئې دمحمد شاه‌دو خت حوادث لیکلی دی‌څرگند یږی چه‌دگرگین دمرگ په کال په‌هند کی محمد اعظم‌بهادر شاه‌مشر توب درلود، ځکه چه‌دی وایی‌چه‌په ۱۱۹ ه کال دگرگین د وژلو خبر چه‌ملی قائد میرویس نیکه‌مړ کړ په هند کی دمحمداعظم بهادر شاه دربار نه را ور سید. (۱)

گویا کم وخت‌چه‌ملی زعیم‌میرویس نیکه دپښتنوپه وینو لو پیل کاوه‌په هند کښی‌محمداعظم بهادرشاه چه‌دمخه‌ذکر شو مشرو، اوور وورو دمغلودحکومت کمبله‌تو لیږدله، مگر بیا هم‌په دغه‌وخت کی بېخی کمزوری نه‌وه، بلکه ښه اقتدار ئې پلاس کی و.

۳ : په‌افغانستان کی د قندهار وضعیت: تر اسلام‌دمخه دافغانستان وضعیت خو غربی‌اوشرقی مؤرخینو په‌واروواړو، په‌تکرار سره لیکلی دی، او جغرافیوی حدودئې ترننی ورځی دېرپراخه اوارت وه، په‌تېره‌بیا هغه‌وخت چه‌آریائی قبائل لادخپل اصلی‌ټاټوبی (بلخ) څخه‌دپارس اوهند خواوته کوچېدلی نه‌وه دافغانستان خاوره‌دآریائی تمدن‌مرکز باله کېده، چه‌ددې خبری‌څېړل ددې کتاب له‌دغه‌مبحث څخه‌وتلی شمېرل کېږی اوجلا کتابو نه‌لری .

خوتراسلام وروسته هم‌افغانستان دخورا لویو لویو شهنشا هیو لکه دسور یانو شهنشاهی، دصفاریانو، دسامانیانو، دغوریانو اودغزنویانو دشهنشا هی مرکزو، او هرلورته ددوی دبری بیرغونه ریږدلاو غلیمان ورته‌سر ټیټی وه، اودا هره دوره دافغانستان په تاریخ کی‌خورا لوړ موقعیت لری‌او هره یوئې دېره‌ځلانده اوبا شکوهه دوره‌ده. مگرتردې دورو وروسته خصوصاً له‌هغه‌وخته څخه‌چه دمغلودوره شرق ته راغله، که‌څه هم‌په‌افغانستان کی‌دپورتنیو دورو په‌شان‌یوه لویه‌شهنشاهی‌چه

---

(۱) منتخب اللباب ۲ ج ۶۴۳ مخ

دافغانستان ټولهخاوره ترادارې لاندې ونيسي، دهوتکو تردورې پورې موجوده نهوه، خوبيا همدافغانستان هرهبرخه دافغانستان دهغې برخې داوسېدونکو پهلاس اداره کېدلهاو دهرې برخې اوسېدونکې پههروخت کې دمتجاوزينو پهمقابل کې ولاړوه اودفاع ئې کوله چهپهافغانستان کې دددې حکومتومهم مراکز هرات، بلخ، کابل زابل بلل کېدل .

څنګهچه دغزنويانودورې ترروقفې وروسته پهافغانستان کې د هوتکو دورې بيالويه شهنشاهي قائمه کړې دهاوهم دهوتکو نهضت لهقندهاره شروع شوى دى، نودلته همپهدې کتاب کې زموږ دموضوع سرهمناسبه داده چه د قندهار وضعيت ترڅېړنې لاندې ونيسو، چهدمخه ترهوتکو ئې څهوضعيت درلود، اوهغه داسې دى :

دقندهار وضعيت لههغه وخته چه د هوتکواوتوخواو ابداليانو ملې ر ياستونه لهمنځه ولاړه پهډېرتزلزل اختهشو ، کله بهدهند دمغولي حکومتوهجوم باندې راغې او کله بهپارسيانو سترګې ورته سرې کړې ، دقندهار خپل موجوديت نړدېو ، چه ورک شى، فقط د ګاونډيو مملکتو په سترګو کښې ئې ديوې مړې مثال درلود چههريوه غوښته يولهبله ئې حمله کړى ، خو خبر نهوه چه دوى ته بهمړ غوڅې شى اودهضم قوه بهئې ونلرى، بلکه پهپښتني اصطلاح دموړ شيدې به پهوګرزوى .

دپارس اوهند دحکومتونو بهتل پخپل منځ کې پر قندهار سترګې سرهسرې وې اوچه يوه به موقع وموندله بلته بهئې پلمه جوړ وله او خپل ځان به ئې دقندهار پهتصرف او تجاوز کې حقدار ګڼله ، او يابهئې دامنيت قايمو او پهنامه خپل اقدام روابلله . چهدلته د هغو پيښو څخه دوه مثالونه را نقلوو :

۱ : لمړى په ۱۰۰۵ هـ کال چهاکبر پاچا دقندهار دتسخير خيال وکړ، نو يو اوږد او مفصل مکتوب ئې شاه عباس ته وليکه او خپل دې تجاوزته ئې يوه پلمه وتراشله خوڅنګه دا مکتوب ډېر اوږ ددى ، نوڅو جملې ئې راوړو :

. . . لیکن چون قندهار درمیانه بود ومیرزا یان قندهار در لوازم معاونت ومعاضدت آن دودمان عالیمکان تکاهل می نمودند ودر مواقع حوادث ومکاره که محل استطلاع عیار جوهر وفاقست قطعاً آثار یك جهتی ویگانگی بظهور نیاورده اند ونیز بدامن ارفع که متوطن صاحبان نازو نعم است توصل شایسته نمی رسانند مخطورحواشی باطن بود که اولاً قندهار را بکسان خود بسپارم . . .(۱) »

۲ ـ کم وخت چه شاه عباس صفوی پرقندهار لاس وموند او دجهانگیر پاچا خخه ئې ونیوه نوهمدا شان ئې یو مفصل مکتوب جهانگیر ته په دې باره کې ولیکه چه مضمون ئې دادی :

« مسائیم دعوائیکه از نفحات اجابت آن غنچهٔ مراد شگفته نگهت قرانی مشام یگانگی باشد و لوامع مدحاتی که از لمعات خلوص انجمن اتحاد منور گشته ظلمت زاوی غالیهٔ بیگانگی گردد . عطر بزم خلت و ولای اعلیحضرت وظل اللهی و شمع جمع صدق و صفای آن نور پرورد آگهی گردانیده مشهود راه انور ومکشوف ضمیر منیر ضیا گستر میگرداند که : بردل دانش پسند و خاطر آسمان پیوند آن برادر بجان برابر که آئینه چهرهٔ دانش وبینش ومرآة جمال حقائق آفرینش است عکس پذیر خواهد بود که بعداز سنوح قضیه ناگزیر نواب شاه جنت مکانی علیین آشیانی انار الله برهانه چه قسم قضایا در ایران روی داده بعض ممالك ازتصرف منسوبان این دودمان ولایت مکان بیرون رفته بود چون این نیازمند درگاه بی نیازمقلد امور سلطنت شد همین توفیقات ربانی وحسن توجهه دوستان جانی انتزاع جمیع ممالك موروثی که در تصرف مخالفان بود نموده ، چون قندهار که در تصرف گماشتگان آن والا دودمانی بود ایشان

---

(۱) دفراهی قلمی جونگ ـ چه بناغلی گویاته پروسږ کال چه دافغانستان په دوره تللی و، په فراه کښې چاور کړی دی ـ اونوربه ښه منتخب اشعارهم پکښې شته

را از خود میدانست متعرض آن نشده ازعالم اتحاد و برادری مترصد بو دیم که ایشان نیزبطریق ابا واجدا وعظام جنت مقام خود در تفویض آن مبذول فرمایند چون بتغافل گزرانیدند مکرر بنامه و پیام و کنایه وصریح طلب آن نمودیم که شاید درنظر ایشان این ملك محقر قابل مضائقه نبوده مقرر نمایندکه بتصرف اولیای این خاندان داده رفع طعن دشمنان وبد گویان و قطع زبان درازی حاسدان وعیب جویان گردد. چون مدتی این امر را درعقدهٔ تعویق انداختند وحقیقت اینمقدمه درمیان دولت دشمن اشتهار یافت وازآنجانب جواب این مشعر برد وقبول آن نرسید بخاطر عاطر گزشت کهطرح سیر و شکار قندهار اندازیم کهشاید بدین وسیله گماشتگان آن برادر نامدار کامگار از روی روابط الفت وخصوصیتیکه مسلوکست مؤکب اقبال را استقبال نموده بخدمت اشرف فائز گردند ومجدداً بر عالمیان رسوخ قواعد یگانگی طرفین ظاهر شده باعث زبان کوتهی حاسدان و بدگویان شود بدین عظمت پی یراق قلعه گیری متوجه شده چون بلکاء فراه رسیدیم منشور عاطفت مبنی براظهار ارادهٔ سیر و شکار قندهار بحاکم آنجا فرستادیم که مهمان پذیر باشد وعزت آثار خواجه باقی قزاق راطلب فرموده بحاکم وامراء که درقلعه بودند پیغام دادیم کهدر میان اعلیحضرت پادشاه ظل الهی ونواب همایون ما جدائی میسر نیست واولکائی که هست از همدیگر میدانیم وما بطریق سیرمتوجه این صوبیم نوعی نشود که کلفت خاطری بهم رسدایشان بمضمون حکم وپیغام مصلحت انجام رابگوش حقیقت نیوش نشنیده ومراسم الفت واتحاد جانبین منظور نداشته اظهار تمرد وعصیان نمودندو تا بحوالی قلعه رسیده وباز عزت آثار مشار الیه مکرر طلب فرمودیم وآنچه لازمهٔ صحت بود باو گفته پرستادیم و تاده روز دگر عساکر منصوره قدغن فرمودیم که پیرامون قلعه و حصار نگردند نصائح سود مندنیامد در مخالفت اصرار نمودندچون بیش

ازین مسامحه گنجایش نداشت ولشکر قزلباش باوجود عدم اسباب قلعه گیری وتسخیر قلعه مشغول شدند ودر اندك روزی برج وباره رابا زمین یکسان ساختند کار براهل قلعه مشکل شده امان خواستند ما نیز همان رابطهٔ را که از قدیم الی الایام فیمابین این دو سلسلهٔ رفیعیه مسلوك بوده وطریقهٔ برادری که مجدداً از زمان میرزائی آن او رنگ نشین بارگاه جلالت و نواب همایون ما بنوع استقرار یافته که رشك فرمائی سلاطین روی زمین است منظور داشته بمقرض مروت جبلی تقصیرات وذات ایشان رابعفو مقرون فرموده مشمول عواطف وعنایات سالماً غانماً باتفاق رفعت پناه نظاما حید بیکاسی یوزباشی که از صوفیان صادق اینخاندان است روانهٔ درگاه معلی گردانیدیم حقاً که بنیاد و دادواتحاد موروثی مکتسبی از جانب این دلاجوئی نه بمرتبهٔ میشد و مستحکم است که بجهت ضرور بعضی امور که بحسب تقدیر ازمکمن امکان بمنصهٔ ظهور آمده با شدخلل پذیر گردد ، میان ماوتو رسم جفا نخواهد بود ، بجز طریقهٔ مهر و وفا نخواهد بود مرجو آنکه از انجانب نیز همین شیوهٔ مرضیه مسلوك بوده بعض امور جزئیه را انظار خجسته آثار نفرموده اگرخدشهٔ برعارض الفت ظاهر شده باشد بحسن عطوفت ذاتی ومحبت ازلی درازالهٔ آن کوشیده و گلشن همیشه بهار یکدلی ویگانگی را سرسبز وخرم داشته همگی همتگردون اساس بتاکید مبانی وپاك وتصفیهٔ مسائل اشفاق که نظام بخش انفس وآفاق است مصروف فرمایند و کلی ملک محروسهٔ مارا بخود متعلق داشته بهر کس خواهند شفقت فرموده اعلام بخشند که بلاتوقف ومضایقه باوسپرده میشود واین جزوبات راخود چه‌قدر واعتبار باشد. امراو حکامیکه در قلعه بودند اگرچه مرتکب امرای چند که منافی مراسم دوستی بود شدند . اما آنچه واقع شده از جانب مابوده ایشان آنچه لازمهٔ نوکری وشرط جان سپاری بودبتقدیم رسانیدند. یقین که آنحضرت نیز بشفقت پادشاهانه ومرحمت شاهانه شامل حال ایشان فرموده مارا ازایشان شرمنده نخواهند ساخت ، زیاده

اطناب نرفت ، همواره ها لوای آسمان فرسای هم آغوش تائیدات غیبی باد ــ عاقبت جمیع بخیر باد برب العباد! ، ، (۱)

دا یو دوه مثاله د هند او پارس د حکومتو نو د یو بل غولولو او د قندهار په مقابل کې ددوی دا فکرو نمایندگي کولای شي ، چه دې دوو حکومتو نو هر وخت فرصت لټاوه چه قندهار تر لاس لاندې کړي ، مگر ځنگه زه د میر ویس نیکه حالات لیکم نوزه باید د قندهار وضعیت ته د هوتکو له نقطهٔ نظره وگورم او څه چه له دې لارې و موم هغه څرگند کړم ، ځکه په همدې هرج ومرج کې یا تر دې د مخه هوتکو او توخیو او ابدالیو پر قندهار مستقل حکومتو نه کړي دي ، په دې صورت کې نو لمړی دا لازمېږي چه پخپله د هوتکو قبیله وپېژنو او بیا ددوی د ریاست بیان تر میرویس د مخه څرگند کړم ، چه له دې لارې هم د قندهار د مخنی وضعیت څرگند پېږي او هم د هوتکو عشیره چه زمونږ ملي قائد میرویس له همدې عشیرې څخه میدان ته را وتلی دی معرفي کېږي ، نو دا دی په دې مقصد پیل کوو :

د هوتکو ټبر : په پښتنو کې د هوتکو ټبر د پر شهرت لري . دا ځکه چه دا ټبر د پښتنو په ملي نهضتو کې لویه برخې لري او پخپله پلائې مهم رول لوبولی دی .

هوتك ټبر د غلځیو یوه پښه ده او لکه دا نسابو لیکو نکی چه لیکي د دې ټبر لمړی پلار هوتك نومېده چه ټبرئي هم د همدی پلار په نامه یاد شو او هوتك بابا د بار وزوی او د تولر یا توران لمسی او د بابا غلځی کړوسی دی (۲)

مگر دا چه هوتك بابا په کومه زمانه کې او سیدی پوره څرگنده نه ده که څه هم د پټې خزانې مؤلف د « هوتك بابا » په نامه د هوتکو یو پلار لیکلی او معرفي کړی

---

(۱) دا مکتوب له یوه قلمی جونگ څخه را نقل شوی دی ، چه د « فراهی » پنامه او د شاغلی فاضل گویا څخه دی .

(۲) حیات افغانی ۲۵۶ ـ خورشید جهان ۲۱۰ ـ پټه خزانه ۷ مخ

دی چه وایی په ٦٦١ ھ کال داتغر په علاقه کی زیږ بدلی او په ٧٤٠ ھ کال وفات شوی دی مګر دخود لائلو په نسبت ددې خبری منل دقت غواړی : یوخو پټه خزانې خوجملې دی چه په یوه ځای کی وایی: «اوهغه وقت چه لوی سو نوئې کما دخدای عبادات او په اتغرا و سوری کی دقوم سردار اوباد ارو» (١) بل ځای وایی :«بابا هوتك خپل قومونه راټول کړل . اودسره غره سره ئې پر مغلو شخړه بوتله» (٣) نو که داسړی دهوتکو لمړی پلار فرض کړو ، نو بیادده قوم یا اقوام له کومه شوه؟ ځکه چه تر ده دمخه دهوتکو یوسړی هم نسته او توخی هم یوسړی دده ورور دی او په دری پښته باباغلځی ته رسیږی چه ټول پنځه شپږ تنه کیږی ، نو بیه څنګه داومنل شی چه دا« هوتك بابا» هم هغه هوتك بابادی چه د بارو زوی ، دتولر لمسی اودغلځی کړوسی دی ؟

بلـه داچه که داخبره ومنله شی باید «باباغلځی» هم په ٤٠٠ ھ یاله دمخه یالږ وروسته وبولو حال داچه پرخلاف دارباب انساب دلیکنو څخه موږ دغلځیو و تبر دنامه رینبه ترهغه رخت ډیر پخوا حتی که څوك پقهر نسی تر اسلام دمخه هم موندلای شو ، بلکه تقریباً ثابته ده ، ارباب انساب لیکی چه دبیټ نیکه د«بی بی متو» نامی لوردنسه یو زوی پیداشو چه دهغه نوم یې «غلزی» یا «غلجی» کښیښود (١) مګرځه بهوشی که موږ دانوم «غرزی» وګڼو ځکه چه په زړه او وسنی پښتو کی د«غر» رینبه خصوصاً په نومو نو کی ډیره غښتلې اوقوی ده ، حتی دځینو محققینو په عقیده دغور ، غرج ، غلج ، خلج ، غرچه دنومو رینبه هم له غره څخه و لاړه شوې ده او په منځنی

---

(١)(٢) پټه خزانه ٧ ، ٨

(٣) خورشید جهان ٢٠٩ مخ – حیات افغانی ٢٥٦ مخ – تاریخ سلطانی ٧٠ مخ

اسیا کې د آریائي ځايو او قبیلو په مورد کې استعمال شوې دی (۱) همدار نګه دغورك او غرجستان یاغرڅه او غرځني نومونه په پښتو کې شاید دا ادعا ثابته کړي

توما سچك يوغربي مدقق هم دګر gar يعنی غره کلمه دبا کتري په زړه پارسی کې مستعمله بللې ده او وايي چه غرچه د آمو پورته خواته ديوه غرني ولايت نوم دی چه د آريايان پکښې اوسېدل (۲) او علاوه پردې په اويستا کې دا کلمه د« ګيري » په شکل په همدې معنی راغلې ده (۳) او په سنسکريت کې د giri په شکل ليدل کېږي (٤) دپورته قرينو په نسبت، نسبت دې ته چه دا نوم «غل زی، ګلزاى، قلزوى، غیلجائي، غلجه ئي، غلجائي» او نورو نومونو چه مؤرخينو رازراز اوړی دی ياد کړو ښه به دادی چه آريائي اصل ته رجعت ور کړو او د نورو ډېرو نومونو په شان چه له « غره » څخه اخیستل شوی دی دا هم له دې کلمې څخه وا خلو او «غرزی» ئې وبولو که دا نظر په ومنله شي نو دغرزی « مشهور په غلځي» د ډېر نوم به تر هغه ډېر پخوانی شي چه ځينو مؤرخينو ليکلی دی او هم بېټ، سړبن او غرغښت نومونه هم چه دپښتنو پخواني نيکونه باله شوي او نومونه ئې هم له مابعدالاسلام سره نه لګېږي د اسلام د مخه وبولو. په دې صورت چه مو « غلځي» «غرزی» کړ او غرزی ته مو تر اسلام دمخه یا د اسلام سره نژدې تاريخ وټاکه نو اوس کولای شو چه دهمدې تاريخ په تناسب دهوتکو لمړی سړی هم وټاکو او ددوی دژوند تاريخ هم تخمين کړو.

په هر صورت دا زما شخصي رايه وه، دلته زه نور نه غواړم دا خبره وڅېړم فقط زما مقصد دهوتکو د اصل په شاوخوا کې يوه رڼاغورځول وه. خو کمه مثبته نتيجه چه پلاس راغله هغه داده چه هوتك دغلځيو ياغرز يو يوه ښنه ده چه دپښتنو د ملت ملی نهضتونه له ۱۱۱۹ ه څخه تر ۱۱٤۹ ه پورې ددوی دهمت او غيرت ګټه او د توري چوټ دی

---

(۱) جغرافيای تاريخي ايران ـ دبار تولد اثر ۸۸ مخ (۲) زبان پا مير (۳) داويستافرهنګ ۲۷۲ مخ (٤) دهنداوانګليسي قاموس ٦۱۱ مخ د۱۸۰۷ طبع

چیري اوسېدل؟ دهو ټکو اصلي ټاټوبی «داتغر» سیمه، ده چه د کلات جنوب شرق ته

پروت او ده، ټکو او توخو دحکومت مرکز دی، ترهغه وروسته چه هوتک بابا د دوی

پلوی نیکه د ټبر مشرشو، د سیوري خلکو هم دی په مشرتوب او سرداری ومانه (۱)

د مغلو دهجوم پهوخت کی د کلات دارغنداو ترغاړو او او لان (۲) او سورغر «۳»

پوری هم د دوی په لاس کی وه او د دوی اداره کول؛ څوچه ئې پهمېړانه لههمدی

ځایو څخه دفاع وکړه او مغول ئې وشړل (٤)

داتصرف او مشرتوب ترهغهوخته و، چه په ۱۱۰۰ ه کښې خارجي دښمنانو وغوښته

دهمیشه په شان دپښتنو په منځ کی دغلځو او ابدالي په نامه دنفاق اور بل کړی «لکه

تل چه ئې همدا کار کړی دی او هم ئې کوی» مګر له ښه مرغه دا بلا پښتانه و نه غولیدل

او د دوی بومشران چه دابدا لیانو له خو اسلطان خود کی او دغلځیانو لهخو اسلطان

ملخی توخی و، د دې نفاق اندازی د دفعه د پاره ئې د دې دوو ټبرو په منځ کښې «لکه

سلطان محمد چه صریحاً «لیکی» یو موقتی حدوټاکه، یعنی د دوی دټاټو بو او داوسېدلو

دمځکو ترمنځ ئې یو وېش تعیین کړ او دا ئې سره وویل چه د کلات د جلدك «ګرماو»

دی د دې دوو ټبرو ترمنځ حد او وېش وی (۵ یعنی دهغه لمرختیزه خوا دی دغلځیانو

په ټبرا ړه ولری او لمر لویدیزه خوادی دابدالیانو دټبروی. اودا وېش تردې

نژدو کلو پوري مراعات کېده، حتی اوس هم پاته دی.

د دې وېش ترتثبیت وروسته سلطان ملخی چه د توخو او هوتکو مشرو، داورنګزیب

---

(۱) دسیوري علاقه د کلات جنوبي خواته پرته ده ـ پټه خزانه ۷ مخ

(۲) اولان ـ دشاهجوی شمالي خواته یو ځای دی چه د زړو ودانیو آثار هلته سته

(۳) سورغر، هغه غردی چه داولان او شاهجوی شمالي پلوته نژدې پروت دی

پټه خزانه ۸ مخ (٤) پټه خزانه ۷ مخ.

٤) تاریخ سلطانی ۶۰ مخ

له خوا هم په رسمیت وپیژندل شو، او دده پنامه فرمان صادر کړ (۱) چه سلطان محمد د تاریخ سلطاني مؤلف چه څه وخت په کلات کښې حاکم و، دافرمان پخپلو سترگو داورنگزیب په لاس لیك د سلطان ملخي داو لادې څخه لیدلی دی (۲) او هم لیکي چه په هغه وخت کې دغلځیانو د ټبر مشرتوب اوسرداري په ده اړه درلوده (۳)

ځکه نوتر پورتني ویش او تقسیم وروسته دهوتکو او توخو د ټاټوبی لمن د جلدك د «گرماو» څخه ترغزني پوری اوږده شوه، او څنگه چه د پټې خزانې مؤلف لیکي په همدی حدودو کښې ئې مستقل حکومت درلود. (٤)

دهوتکو ښاغلی ترمیرویس دمخه زموږ ترملي قائد میرویس دمخه

هم دهوتکو په ټبر کښې او ښاغلی او پیاوړی پښتانه وه، چه د قوم او اولس مشرتوب ئې کاوه او خپل دپښتانه اولس ئې پر سمه لاره بیوه ـ او دخپلې خاوری دودانۍ دپاره ئې ډیر زحمتونه کښل؛ دپردیو له هجوم څخه ئې خپل هواد او وطن ساته او د وطن دساتلو دپاره ئې دخپلو ښوزلمیانو وینی تویولې ـ .. دوی هر یوه دلارښوونکي او رهنما او پیشوا حیثیت لاره، دخپل او لس په درد او خوږ و خبروه، په غم او ښادی کې ورسره شریك وه، دوی ځانو نه له ملته جلا نه بلل او نه ئې ترې کړکه کوله او نه ئې دخپلو شخصي اغراضو او مقاصدو دپاره استعمالول دوی پښتانه مشران وه، او پښتنو هم دوی ته داحترام سرټیټ کړی و، هرڅه چه به دوی ویل پښتنو کول، حتی روحي عقیده ئې ورته درلوده او خپل هر مشر ئې پورو حاني مشرهم گاڼه، ځکه

۱ـ حیات افغاني ۲٦۱ مخ

۲ ـ تاریخ سلطاني ٦۰ مخ (۳) تاریخ سلطاني ٦۰ مخ

٤ ـ پټه خزانه ۱۷۵ مخ

اوس لاهم نوم سره «نیکه» یادهوی، د پهزورچا دوی ته تلقین نه وکړی او نه داخبره پهزوره یوه ملت منله کیږی، فقط دوی خپل ځان همداشان ملت ته معرفی کړی و او خپل اعمال ئی هم څنګه چه دیوه صحیح مقتداسره وړدی هغسی ګرزولی وه او نه ئی داخیال و، چه دمهذبو اومتدین نماوغلو په شان دپسو په پهو ستوکی دلیو یا نو کارونه وکړی او ددوی دسمون په پلمه ددوی غوښی وشکوی او بخپله ئی وخوری ...

که څه هم تر میرویس دمخه دهوتکو پهدوره کی په داډول اشخاص ډېر نه وی خو بیاهم څه چه شته په هغو کښې مشهوراو معروف اشخاص دادرې تنه دی : ــ باباهوتك ــ ملکیار ــ شالم خان

۱ : باباهوتك : باباهو تك (چه نوم ئی دمخه ذکر شو) دبعضو مؤرخینو په عقیده بلکه دټولو پښتنو ارباب انسابو په نظریه داسړی دهوتك دټبر لوی نیکه دی ځکه چه دوی «غلځی بابا» ته درې زامن قائلیږی : توران یاتولر ـ ابراهیم ـ بولر اوتوران ته دوه زامن تاکی یو« بارو » بل «باهو» چه د بارو بیادوه زامن زیږی دیوه نوم ئی «هوتك» اودبل ئی «توخی» کښیښود ۱) داهوتك نودهو تکیانو لمړی پلاربللی شوی دی، مګرآیا داچه دا «باباهوتك» چه موږ ئی لاندی حالات لیکو هغه لمړی باباهوتك دی که نه؟ اویائی دژوند پتاریخ کښې تغیر راغلی دی که یه؟ داخبری دمخه څېړلی شوی دی دنوری څېړنی حاجت نلری ــ احتمال لری چه دا به دوهم هوتك نامی وی چه دلوی نیکه پنامه یادشوی وی او بابه ددوی دوا پوبه نومونو کښې کمه اشتباه پیښه شوی وی او یا به داهغه لمړی باباهوتك وی، مګر دژوند تاریخ به ئی نژدې تا کلی شوی وی یانور څه ... خو په هر صورت ځکه چه په دې نامه تر میرویس نیکه دمخه دهوتکو یومشهور نیکه تیر شوی دی نو که لمړی

(۱) خورشید جهان ۲۱۰ مخ ـ تاریخ سلطانی ـ حیات افغانی ـ پټه خزانه ۷ مخ

پلاروی کړنه، باید دژوند حالات ئې و لیکل شي او هغه په پټه خزانه داسې راوړي «هوتك بابا په اتغر کښې زیږېدلی و، په سنه هجري ٦٦١ کښې او هغه وقت چه لوی سو نوئې کلا دخدای عبادت او په اتغر او سوری کښې دقوم سردار او بادار و.

نقل دی: چه په هغه وخت کښې په هرځل. مغولو دارغنداو پر غاړو لوټ کاوه او اولان او کلات به ئې تالاکول، بابا هوتك خپل قومونه راټول کړل، او دسره غره سر دئې پر مغلو شخړه بوتله، پدې جګړه کښې مغول تالاسول، او دېښتنو ګرندیو ډېر ووژل، ماته خپل پلار داود خان داسې نقل وکا، چه سورغر د مغلو په وینو داسې لجند سو چه پلوشو دلمر به بر ښېښناند کا، په دې شخړه کښې چه پښتنا نه لږ او بې ځواکه وو، چه د سرو مغلو ښېښه راغله او اخیسته ئې وکا، یو څو غښتلی دبابا هوتك خپلوان و مړل، بابا هوتك په لوړ ږغ دا سندره لولوله، او په غشیو ئې د مغولو ټټرونه څیرل (۱)

دباباهوتك ترانه :

پر سورغر بل راته نن اور دی
وګړ یه جوړ راته پېغور دی
پر کلی کور باندی مغول راغیء
هم په غزنی هم په کابل راغیء

* * *

غښتلیو ننګ کړیء دامو واردی
مغول راغلی په تلوار دی
په پښتنو نخوا کښې ئې تاتار دی
بر کلی کور باندی مغول راغیء

* * *

آ، د مرغي غښتلیو راسیء
برننګ ولاړ د پښتنو نخواسیء
توری تېرې ي، غشی ترملا سیء
بر کلی کور باندی مغول راغیء

---

۱ پټه خزانه ۷ مخ

زلمو په غشیو کړیء وارونه — د تیرو تورو ګزارونه
ورو ورانډی کړیء خپل ټټرونه — پر کلی کور باندی مغول راغی

* * *

زما د زلمو وینی بهیږی — مځکه او غرونه په سره کیږی
مېږ څی زغلی او تر هیږی — پر کلی کور باندی مغول راغی

* * *

پښتنو هلیء پر غره جنګ دی — سور غر به وینو د دوی رنګ دی
مهال د توری دی د ننګ دی — پر کلی کور باندی مغول راغیء

* * *

زلمو پر ننګ ځانونه مړه کړیء — د ښمن په غشیو مو ییبیه کړیء
د پښتو نخوا مځکی ساته کړی — پر کلی کور باندی مغلو راغیء

غښتلو میرو چه دا سندره اوریدله، په جګړه تودیدل، تر څو چه سور غر ئي د مغولو په وینو ولاړه او ټول ئي پیښا کړل (۱) . او سو به ئي په برخه شوه .

وایی چه بابا هوتك د مغولو سره ډیر جنګونه وکړل، او دار غنداو پوری خواته ئي وشړل، او هر کله به دا تغر او مرغي غښتلیو پردوی یرغلونه کړل او په غرونو به مغول نښتل، بابا هوتك چه سپین ږیری شو، عمر ئي نه اویا کالو ته ورسید، نو په سنه ۷۴۰ ه وفات سو (۲)

---

(۱) (۲) پټه خزانه ۱۳، ۱۱۷ مخونه

۲ : ملکیار . به هوتکو کښې چه تر میرویس نیکه دمخه ښاغلی سړی مشهور دی او د اولس مشرتوب ئې کړی دی ملکیار نومیږی ـ دا ملکیار دهوتك بابا زوی دی ، چه تر پلار وروسته ئې په پنځو یشت کلنۍ د اولس دمشرتوب بـګړی په سر کړله . چه په دې حساب نو دده دزیږیدو کال ۷۱۵ ه کیږی . پټه خزانه لیکی چه « ملکیار ډیر غښتلی او قوتمند سړی و ، په جنګو کی به له لسو تنو سره بهو » (۱) کوم وخت چه ملکیار مشرشو نو تر هرڅه دمخه ئې زراعت او کرنی ته توجه وکړه ، شاړی او ورانی مځکی به ئې ودانولې . دسیوری په لتو کښې ئې ډیر خپلوان راتول کړل ، او هلته ئې کاریزونه وکښل او خپل زلمی ئې په کښت او کرنه وګمارل ، په دې وخت کښې مغول له دې ودانیو څخه غوږن شول او ځنګه چه ئې د پښتنو دملك ودانیدل پرخوانه هوار یدل نو ئې پر سیوری یرغل وکړ او ملکیار ډیر سخت جنګونه ور سره وکړه ، په دغو جنګو کښې لمړی وار د پښتنو مینی ورانی شوې ، او ځینی لازوب او مرغې ته ولاړل او ځینی هم وازی خواته ، خو دوهم وار بیا ملکیار پښتانه زلمیان سره راغونډ کړل او پر مغولو ئې سخت یرغل یووړ ، مغول ئې وشړل او سیوری ئې بیاودان کړ (۲) .

ملکیار د مشرتوب سره روحانی جنبه هم درلوده او ښه متدین او خدای غوښتونکی سړی و ، د پښتنو اولس پرده باندی عقیده درلودله او دده وینائې خیر محض بلله ، لکه چه وایی : یوه ورځ د خپل اکا « توخی » کورته ورغيء ، دخپل اکازوی « نوربابا » ئې ولید چه غشی تیره کوی ، پوښتنه ئې ځینیو کړه : « څه کوې ؟ » هغه وویل : « دمغولو په جګړو کښې ستاملا تړیم ! » ملکیار بابادعاو کړه چه : « تربوره ! تل سوب من اوسې ! » او وایی چه دهمدې دعا بر کتو ، چه نور بابا په هر میدان کښې بریالی او فاتح و ، او دده ماته دهیچا یاده نده .

(۱) (۲) پټه خزانه ۷ ، ۱۱ ، ۱۳ مخونه .

PROPERTY ACKU 5661

وایی چه یوه ورځ د مغولو تاړاك پر سیوری راغیء او هغه وخت دملکیار بابا په کلا کښې پر ته له ښځمنو بل څوك نه و، نوربابا په خبر سو، ژرئې ځان هغه کوټ ته ورساوه او په یوه تن ئې مغول و شړل او ډیر ئې مړه کړل، دا ټول دملکیار بابا د دعا بر کتو (١).

علاوه بردې ملکیار یوملی شاعر هم و او په پښتو کښې ښه سوځو نکی او له تأثیره ډك اشعار لری، دده اشعار پرملی وزن اوملی روح دی، چه دلته بهئې د نمونې په توګه یوه سندره راوړو :

وایی چه په ٧٤٩ هجری کښې د پسر لی په موسوم د ترنك رود ډیر ډك راغیء، او سخت نیزونه پکښې راتوی شول، یوه میاشت ئې چراو ګودرونه موند او غاړی غاړیء بهیدی، ملکیار بابا چه د ترنك خنډوته راغیء دا سندره ئې وبو لله :

دملکیار سندره :

ترنك بهیږی ترنك بهیږی غاړی تر غاړی
زما زړګی خو خپل لالی غواړی
* * * * *
که روده رو ده! د ترنك روده! خاوندیوچ کا
چه زړګی مومی زما، خپله سودا
* * * * *
که نیز دی نیزدی نیز د بیلتون دی زړه نیزه وړی
په ویر ژړلی په غم زبون دی
* * * * *
که اوردی اوردی په زړه می اوردی دا اور به ړچ کا :
دویر نیزونه بل ډیر په زور دی

(١) پټه خزانه ١٥ مخ

نمنځـنه یو سه　　سپینی سپوږمیه　　ورته ووایه
چه تر نــك ټال کړم　　ستاله خو لــګیه

* * * * *

کهخړو خړو !　　اوبوسوان کړیٔ　　بیل « ملکیار » دی
یاته له یار دی　　سوب ئي جانان کړیٔ

۳ : ښالم خان : دریم سړی چه تر میرویس دمخه دټبر او اولس دمشر او خان په حیث پیژندل شوی ښالم خان دمیرویس نیــکه پلاردی چهدخپل زوی ترقیادت دمخه دهوتــکو له نومیالیو مشرانو ځخهو ، حتی دهوتــکو یوه پښه دده پناءه « ښالم خیل » یادیږی ، پښتانه دهوتــکو دي پښې ته پهدرنه سترګـه ګوری ، تر داسی حده پوری چه کم پښتون وغواړی ځانته امتیاز وټاکی په ځواب کښي ورته ویل کیږی :

« تهنو کم ښالم خیلیی ! » یعنی کـه ښالم خیل وای نودامتیاز حقدی درلود . هغه وخت چه ښالم خان دسلطان ملخی دلور میرمن « نازو » سره از دواج و کړ نودهوتکو او توخو خپلوی تر پخوا ټینګه اومحکمه شوه .

ښالم خان ته دمیرمن نازولهنسه (چهدقندهار یوه پوه او خورا زبردسته شاعره اوعالمه ښځهوه چه وروسته بهئي مفصل شرح حالراوړه شی) څلور زامن خدای ورکړه چه ترټولو مشر زموږ ملی زعیم میرویس خان (مشهور په میرخان)او اودري نورزامن ئي داوه (۱) : عبدالعزیز خان ــ یحیی خان ـ عبدا لقادر خان ـ ددي د ر و له منځه عبد العزیز خان د میر و یس تر مر ګ و ر وسته پر تخت هم کښیښنا ستلی دی .

---

(۱) پټـه خزانه ۱۷۷ مـخ حیات افغان ۲۵۷ مـخ خورشید جهان ۲۱۰ مـخ

داو د هوتکو حال تر میرویس دمخه . ددوی حال چه و لیکل شو نو ترملی نهضت د مخه څه ناڅه دقندهار وضعیت هم څینی څرګند شو ، یعنی دا څینی ښکاره شوه چه قندهار کښه هم ددوو طماعو ګاونډیو ترمنځ واقع و ، خو بیائې هم نسبتاً استقلال او خپلوا کی و ه ، بلکه پخپل منځ کی ئې مستقل او ځانتنی حکومت درلود ، چه دهیچاتر اثر لاندی نه و ، دا ترهغه وخته چه داصفهان ددربار څخه « ګرګین خان » دپښتنو دپایمالولو دپاره تاکل کېده او دیوه خورالوی اومسلح لښکر سره دقندهار دحاکم او بیګلر بیګی په نامه قندهار ته راتیء د ده د رارسیدو سره د پښتنو دپېری مېنی ورانی شولې او دهر ښاغلی پښتانه ئې ترخپلو شخصی اغراضو قربان کړه چه وروسته به مفصل راشی ؛ مګر د ګرګین دا ګرګوالی دهر پېا نه نشو اونه پښتنو دده ظلمونه وزغملای شوه ، ټول پښتانه دخپل وخت ملی مشر میرویس نیکه ته را غله او میرویس نیکه هم دملی ننګ برڅای کولو دپاره ولاړ شو ملائې وتړله ، وخوځېد ، اودده له خوځېدو سره داصفهان تخت په خوځېدو راغیء ، ګرګین ئې له مینځه ویوست ، او بیائې دپښتنو ملی حکومت په افغانستان کی تأسیس کړ ، چه وروسته به مفصل راشی . اوس چه ترمیرویس دمخه د پارس ، هند او قندهار وضعیت څرګند کړ شو ، نو به دملی زعیم میرویس نیکه په پېژند ګلوی ګوتی پوری کړو او دده هغه لوړ اوقیمتدار خدمتونه چه هیڅکله به ئې د پښتون ملت هېر نکړی تر کمه ځایه چه مأخذ و نه ډلاس را غلی و لیکو که خدای کول !

میرویس څوک و؟ او څه ئې وکړه؟

دده دنسب سلسله :

دمیرویس نیکه دنسب په سلسله کې او داچه دی په څووا سطو بابا هوتك اوبابا غلځي ته رسیږي دمؤرخینو اختلاف دی نتیجه ئې بیرته هغه دپښتنو جمله ده چه باید وویل شي : داسلسله «نه پر څه ده نه بې څه ده !» مثلاً حیات خان او شیر محمد دده سلسله داسې را نقلوي : « حاجی میرخان ولد سالمخان ولد کرم ولد مندو ولد عمرو ولدجلال الدین ولد قطب ولد اسحق ولد حسین و لد ملکیار ولد هوتك بن بارو بن توران بن غلځي (۱) » مگر سلطان محمد قندهاری بیاد اسلسله د یره لنډه ضبطوي او پورتني حسین نامی دمیرویس خان پلار گڼي (۲) چه له او وتنو څخه ستر گې پټوي او صرف نظر کوي ' نو پهمدې دلیل لمړی سلسله هم کاملاً داعتبار او ویسا وړنه ده خو څنگه چه لږو ډیر دملي عنعنو او روایاتو سره سرخوري نوځوله سرتر پایه غلطه هم نشو بللای .

په هر صورت موږ صرف نظر له دې څخه چه دی په څو سلسله بابا هوتك ته رسیږي ' میرویس دیوه پښتانه مشر او ملي قائد او مفکر زعیم په حیث او بیا دیو غښتلی عسکر پنامه پیژنو ' نو څه دی که ئې د ډېرلو نیکونو ' نو مونه تر بابا هوتك پورې یاد نکړو ؛ ځکه چه ده دخپلې سلسلې په اعتبار هغو مره کارنه دی کړی لکه چه دخپل مستقل شخصیت څخه ئې کار اخیستی دی ' میرویس بالذات لوړ شخصیت ، فکور دماغ او حساس ماغزه درلوده چه بیائې دپښتنو دملیت زغ دوطن په غرور غو کښې پورته کړ ' اوخپل قوم ئې د پردیو له حکمه خلاص کړ او په افغانستان کې ئې دملي حکومت اساس کښېښود .

---

(۱) حیات افغانی ۲۵۰ ـ ۲۵۷ مخونه ـ خورشید جهان ۲۱۰ مخ

(۲) تاریخ سلطانی ۷۱ مخ دبمبئی طبع

دمیرویس مور : تقریباً دري سوه کاله پخوا د کلات او قندهار په منځ کې یوه ځګه او باشکوهه کلا لېدل کېده له چه د تازي (۱) د رباط جنوب ته دسلطان ملخي توخي له خواچه دپښتنو ملي مشرو ، جوړه شوې وه ـ او ددې کلا ښتن ته دغزني څخه ترجلدکه پوری ټولو قومونو دا طاعت سرټیټ کړی و ، او ده مستقله حکمراني درلوده .

په ۱۰۶۱ هجری کال پهمدې کلا کې یوه ښکلې نجلۍ دنیاته راغله چه ددې مشر د کورنۍ مسرت اوخوښی ئې یوپه دوه کړه، څوک څه پوهېده چه دا پښتنه نجلۍ به دخپل قوم په سرنوشت کې څه رول ولوبوی ؟ پردې نجلۍ ئې «نازو» نوم کېښېښود ، څوچه دوړ کتوب څخه تجلیتوب ته اوله تجلیتوب څخه ، پېغلتوب ته ورسېدله .

پلارئې دخپلې لورپه علمي روزنه کې ډېره توجه درلوده ، له فاضلو مېرمنو او سپین ږیرو علماؤ څخه ئې لیکل او لوستل زده کړل ، دازده کړه تر هغه وخته جاري وه چه د دې پلار « سلطان ملخي » سره غره ته نژدې په یوه جنګ کې وفات شو ، هغه وخت نو د کورنۍ چاروا داره او داولس مشرتوب د دې پرغاړه ولوېدم ، خصوصاً له هغه وخته څخه چه « حاجي عادل » دنازو ورور هم له دې جلا شو او دخپل پلار دانتقام اخیستلو په نیت جنګ ته ولاړ ، د کلي او کورساتنه هم نازوته پاته شوه او دې هم دیوه پښتنانه زلمي په څېر توره تر ملا کړه او دڅو ننګیالیو تر برو سره ئې خپل ټاټوبی دپردیو له هجومه وساته (۲)

مېرمن نازو هم دنورو پښتنو مېرمنو په شان مېلمه پالونکې او مېلمه ساتونکې وه ، دمېلمنو په ډوډۍ ورکولو او دمسافرانو په ساتلو ډېره مشهوره وه ، تل به

---

(۱) د کلات دشمال شرق خواته دوهم رباط دی چه د کابل پرلار واقع دی .

(۲) پټه خزانه ۱۷۵مخ

د ژمي به موسم دلي دلي مسافران راتلل او د پري د پر د پسانو قافلې به د میرمن نا زو د کلامخ ته پنډې وې ـ به سووتنو پر د پسانو ته به ئې د وډی داو کالی ور کول، څوچه ددې میرمنی دسخاتوم له خیبره تر کوسانه خپور شو (۱) په دې وخت کې نود «سبالمخان» هوتك په نکـاح شوه ، او لوی خدای څلور زامن ور کړه چه نوموړ نه ئې دمخه ذکر شول او تر ټولو مشر نوميالی پښتون میرویس و ، چه ددې زمري پښتني په غېږ کې وپالل شو او یو زمری پښتون ئې پښتانه ملت ته وړاندی کړ.

علاوه پر دې ټولو میرمن نازو یاد میرویس نیکه مور یوه عابده ، صالحه او نیك عمله ښځه وه ؛ ترداسی حده چه د پټې خزانې مؤلف وايي خپل اولاد ته ئې هیڅ وخت بې اوداسه او بې طهـار ته شیدې نه دی ور کړی . کم وخت چه ئې سن پوخوالی ته ورسېد او پخه ښځه شوه ، نوبرڅېره پر پورتنيو ښېګڼو دا دب او علم سره ئې ټینګه علاقه وموندله او په لږ مده کښې نوموړې شاعره شوه ، دا یوه رباعی ئې ترموږه پوری را رسیدلې ده چه وايي :

سحر ګـه وه د نـر ګس لیمه لا نـده ... څاڅکی څاڅکی ئې له ستر ګو څڅېده
ماوېل : څه دی، ګښلي ګلـه ولی ژاړې ؟ ... ده وېل : ژوندمی دی یوه خوله خندېده

همدا پورتنی فکر دی چه د او سنی عصر مشهور فیلسوف او شاعر « اقبال » په خوږو الفاظو کښې ادا کړی دی او وايي :

شبـی زار نـالـیـدا بـر بـهار ... که این زندگی گریهٔ پیهم است
در خشید وبرق سبك سیرو ګفت ... خطا کردهٔ خندهٔ یك دم است
ندانم بـګـلشن کی برد این خبر ... سخنها میان ګل وشبنم است

دمیرمن نازو خوب لیدل : چه میرویس نیکه وزېږېده مور ئې پهم هغه لمړی شپه خوب ولید چه حضرت بیبۍ نیکه دې ته وايي : « زما لوری ! دا زوی ښه

---

(۱) پټه خزانه ۱۷۷ مـخ

تربیه کړه ؛ کم‌وخت چه ستا دآزوی لوی شی لوی کارونه به انجام کړی ــ حج‌ته به ولاړشی . . .

زما لوری ! دده په روزنه اوتربیت کښې غفلت ونکړې ؛ دده له‌نسله به‌نیک شاهان پیدا شی ــ چه‌دین ته به‌رڼا ئې ورکړی ــ دده په تربیه کښې ښه زیار باسه اودقت کوه ، دده پراوزه دلویولویوکاروانجام پروت‌دی» (۱)

میرمن نازو ددې خوب په‌اثر برخپره پرموزنی عطوفت یوه بله مخصو صه علاقه هم له‌خپل دې زویه سره پخپل ځان کښې حس کوله ــ دمیر ویس په روزنه کښې به‌ئې ډېر دقت کاوه ، څوچه میرویس ددې له زمری روزنکی غېږ څخه پاڅېد ، زلمیتوب ته ورسېد . څنګه چه ئې مور پخپله عالمه او پوه میرمن وه ، دزوی دشپږ کلنۍ څخه‌ئې دده په‌تعلیم‌شروع وکړه اوپه‌یوه کال کښې ئې د دین ټول فرائض به‌زده کړه اوتل به ئې ورته ویل : « زویه ! دبیت نیکه له‌خولې ، تاته ډېر لوی لوی کارونه ګوری چه باید انجام ئې کړې ــ چه لوی شې دلوی خدای عبادت او دخدای دخلکو خدمت کوه ــ . . .

زویکه ! ته خدای ددې دپاره پیدا کړې چه لوی لوی کارونه سرته ورسوې؛ اوستا خپل‌قوم اواولس ستاترسیوری لاندی ستادخدمت او زحمت په اثر آرام واوسی ! »

چه‌میرویس زلمی‌شوتل به ئې په هر مجلس کی دخپلې مور پورتنۍ وصیت یاداوه‌اوویل به‌ئې : « زمامور ماته دلویو کارو دا ډجا مولوصیت کړی دی ، زه‌باید زیارو باسم چه دمور وصیت پرځای کړم او له‌خدایه توفیق غواړم ! »

دمیرویس دزېږېدو نېټه : په‌یقینی‌اوقطعی‌تو ګه‌ځرګنده‌نه ده چه‌میرویس نیکه په کوم‌تاریخ اونېټه زېږېدلی دی ، مګر که دده دمور اوده د لمړی زوی

---

(۱) پټه خزانه ۱۷۷ مخ

دزېږېدو دتاريخ له رويه تخميني تاريخ وټاکو نو دده دزېږېد وکال ۱۰۸٤ ﻫ تاکلای شو او يقين ته نژدې دی .

ځکه چه دده مور ميرمن نازو په ۱۰۶۱ ﻫ کال زېږېدلې ده ، او څنګه چه په پښتنو کې معمول ده دمشرانو اوخانانو لونی دپلرو پر کور ډېری کښېنی ، دشل او پنځه وېشتو کـلو په عمر کی ئې مړو ته ور کوی نو ځکه به دميرمن نازو مړوښی چه دبنالم خان پنکـاح شوه په ۲۲ کلنی توب وبولو او يو کـال وروسته به هم دميرويس زېږېده فرض کړو چه پوره به ٤ ۱۰ ﻫ کـال واقع کـېږی ، او داتخمين دمؤرخينو له دې قول سره چه وايی شاه محمود د ميرويس لمړی زوی دميرويس دوفات په کـال اتلس کلن و (۱) ، هم تناقض نلری . ځکـه چه دميرويس وفات په ۱۱۲۷ ﻫ کـالو ، نود شاه محمود زېږېده په ۱۱۱۰ ﻫ کـال يعنی يو کـال تروادہ وروسته طبيعی دی .

دميرويس ازدواج: دمخه موو ويل چه سلطـن ملخی توخی دغلځيانو دټبر مشراو سلطـان خداداد (مشهور په سلطـان خود کی سره) دابداليو مشر دنفاق اونزاع ددفع اوجلوګيری دپاره دابداليو اوغلځيو دمځکو ترمنځ ئې حدوټاکه . دي دحدټا کـلو کښه هم په ظاهره ددوی په منځ کی بېلتو ن اچاوه مګر معناً ډېر ګټورا ومفيد ثابت شو ، ځکه چه له يوې خوا ئې ډېر ديو کړ غېړن اوله فساده ډک لاسونه پرې نه ښودل چه دوی پخپل منځ کی سره واچوی اوله بلی خواهری قبيلې په ډېر جديت سره دخپلی برخی په ودانولولاس پوری کړاوډېر زيارئې يوست ، دا رويه دسلطان ملخی ترمرګ وروسته دده دورور حاجی عادل يا حاجی ابدال له خواهم تعقيب شوه ، خو کم وخت چه دولت خان سدوزی دابداليانو مشر شو پرغلځيانوئې لښکرو کړ اوهغه ئې ډېرزوبل کړه او دميرويس

(۱) تاريخ افغانستان دميلسيون اثردمنشی احمدجان ترجمه ۲۱۷ مخ ترکستاز'ن هند ٤ ج ۱٤۷ مخ ـ سرجان مالـکم ۱۹۹ مخ

پلارئې ښارصفاته را ووست ، داهغه وخت دی چه میرویس لمړی ځل دزلمیتوب ګلونه بویول اوپو ښکـلی قوی زلمی ځینی جوړ ېږی چه دپښتنو په اصطلاح خوربرمینه کېدله . اتفاقاً په همدې ځای کی یوه پېغله نجلۍ وه چه «خانزاده» نومېدله ، دې نجلۍ یوه مور درلوده چه نوم ئې « درخو »وه ، پـلارئې جعفرخان نومېده چه دسدوزو مشهور خان او په سدوزو کی « کامران خیل » و (۱) اوخو مده دمخه وفات شوی و ، بل وارث ئې نه درلود او ډېر جایدادئې هم پاته شوی و ، ځوکئې نه درلوده چه کورنۍ او دبا ندې چاری ئې اداره کړی ؛ ـ هغه و ، چه دنجلۍ مور میرویس خپل زوم والی ته را وباله ، میرویس هم دایوه غیبی فتح او الـهی فیض و ګـانه دانجلۍ ئې په نـکـاح کړه (۲) کم شی چه دې ازدواج میرویس ته ګټه ورسوله علاوه پردې چه دجعفر خان مشر توب ، خانی او جها نداری دده لا س ته ورغله دسدوزی ټبر صمیمی خپل اومحرم هم شو ، خوچه ورو ، ورو ددې ازدواج په اثر دسدوزیانو پهزړو کی ئې هم دغلځیانو په شان ښه ځای اولوړ مقام ونیو اومیرویس ئې په اولسی معاملو کی خپل لوی مشاور و ګـانه .

دمیرویس کسب: دمخه ترهغـه چه آزادۍ غوښتونکی او سیاسی اوقومی لوړ افکـار دمیرویس په کـکره کی ځای ونیسی او یاوروسته ترهغه چه دجعفرخان دولت دمیر ویس پلارنۍ بډائې ډېره کړی میرویس دتاجر په نامـه مشهور او پېژاندل کېده او دلویو لویو کـاروانو په ذریعه به ئې دهند خواته تجارت کاوه (۳) کڅه هم دده د تجارت څخه بېله د « افغا ن او پـارس جنګ » د کـتـاب له لیکونکی څخه بل مؤرخ څه نه لیکی یوازی میلسیون لیکی چه میرویس ډېر هوښیار ، پوه او ډېر دولتمن سړی و (٤)

---

(۱) کامران خان داعلیحضرت احمدشاه بابا له نیکه ګانو څخه و . (۲) تاریخ سلطانی ۷۰ - ۷۱ مخ
(۳) دافغان اوفارس جنګ - دجارج نیون هام فورد اسحاق ترجمه له لاتینی څخه په انګـلیسی
(٤) تاریخ افغانستان - اثر میلسیون ۱۹۷ مخ

مګرد و روستنیو واقعاتو څخه چه دا صفهان د دربار یانو خولې دهندی قیمت بهاو تحفواو سوغاتو په زور ګنډی او یاد حجاز علمأ او ملایان دڅان کوی دده بډائی او ثروت ښه تأ ثیر ښندی او معلومیږی چه حقیقتاً هم دی بډای ثروت مند سړی و، او هم ئې تجارت کاوه، او تر هغه و خته د تاجر په نامه یاد بده څوچه دپښتنی مشرانو به تولی کی ئې ځای نیوه، اوددوی ښاغلی مشرتا کل کېده.

دمیرویس شخصی صفتونه: میرویس د نرمی او ملائمی طبع خاوند و، دده متین فکر، زړینه را یه، رسا ذهن، لوړ اخلاقو او دده د سخاوت شهرت مؤرخین ډېر ستایی (۱) مګر سر بیره پر دی تر ټولو مهم او بهتر صفت چه د میرویس سره ئې په مشرتوب او ملی مقاصدو او سیاسی میدانو کی ښه مرسته کوله دده فصیحه ژبه خوږه وینا، جذاب نطق و، ځکه چه داصفهان د دربار قانع کول او د ګرګین پرخلاف دهغو رایه ګرځول او یا دحجاز علمأ خپلول اودهغو څخه دخپل مرام سره سمه فتوی اخیستل څه داسی آسانه کار هم نه و، چه پوازی په سوغاتو او تحفو سرته رسیدلی وای، بالاخر دپښتانه یو ملت ترلویه او کوچنیه فداکاری او ځان نثاری ته حاضرول څو مره قوت غواړی؛ داټول میرویس دخپلی غوره وینا په زور سرته رسولی دی.

هو، لږ وروسته چه دده څولنډی لنډی وینا وی دواقعاتو پر ترتیب کی ولولیء هغه وخت به دده دا ښکلی صفت لا ښه تاسی ته وځلیږی.

دمیرویس مقام دپښتنو په نزد: وروسته تر هغه چه میرویس له سد وزو ښېره خپښی و کړه دده مقام دپښتنو په نزد دوه چنده لوړشو، یوخود غلځیانو مشرتوب د پلار او نیکه څخه په میراث ور پاته شوی و، او میرویس دلوی کالخوایه مشرحیثیت دغلځو په نزد درلود او له بلی خوا دقندهار ابدالیو اوسدو زو دهغی

(۱) تتمة البیان ۷۰ مخ - سرجان مالکم ۱۹۷ تاریخ سلطانی ۷۱ مخ

خپلوی اوبیا دده دشخصیت په لحاظ دده دېر احترام کاوه ، څو یه آخر کی خود پخود دابدالیو مشرتوب او ریاست هم‌ده ته‌ورسېد ، خصوصاً له‌هغه وخته څخه چه ابدالی دولت خان دخپل زوی نظرمحمد خان اود فقیر نبا می مېړ یی سر ه دگرگین پلاس پشهادت ورسېدل (۱) دپښتنو ملت دامید ستر گی دمیرویس‌خان خواته کښېږي شو لي ؛ کڅه هم دولت خان دوه نور زا من هم د ر لودل چه یورستم‌خان اوبل زمانخان (داعلیحضرت‌احمدشاه بابا پـلار) و ، او رستم‌خان وروسته تر هغه چه گر گین محمد زمانخان بندی کرمان ته واستاوه دابدالیو مشرتوب په‌غاړه واخیست مگر سره‌له‌دې هم‌دمیرویس نفوذ ورځ په‌روځ‌دېر یده او ورو ورو اولس پرده را غونډ یده ، اوښائی چه ددې نفوذ یو مهم علت او سبب داهم و ، چه میرویس دخپل‌عقل اوذکا په‌زور دهغه‌وخت په‌تقاضا گر گین ځانته جلب کړی اوله‌خپله ځانه‌ئې راضی کړی‌و ، حتی ترلږې مدې وروسته گر گین دی په‌ټولو مسائلو کی دځان مشاور گاڼه ، په تېره بیاهغه‌وخت چه ددولت‌خان زوی رستم‌خان هم د گرگین له‌لاسه په‌شهادت ورسید په پښتنو کی بې له میرویسه بل هیڅ یو مشراوخان چه دپښتنو ستر گی ورو اوړی پاته نشو او دابدالیو او غلځیومشرتوب میرویس ته‌وسپارل شو ، له‌همدې وخته‌څخه دمیرویس‌فوق‌العاده اهمیت اوامتیاز په پښتنو کی شروع کېږی ، څوچه ترآزادی گټلو وروسته پښتنو ده ته د « نیکه » لقب ورکړاوتر اوسه‌ئې هم‌حاجی میرخان «نیکه» بولی اودده مزارته دپښتنو تراوښکی دحاجت غو ښتلودپاره ورځي‌او ترهرڅه‌دمخه‌ئې دده د کتیبې دالندې ستر گو ته درېږی :

د ننـگ تـو تـه بـه مې هرهـو وی

که پس له‌مرگه پرمزار راشې مینه !

---

(۱) تاریخ سلطانی ٦٧ مخ

گرگین څوک و؟ او ولی قندهار ته راغیٔ: ددې سړی نوم چه څو لیکی دمخه تېر شو اصلاً «وختنګ» و، په ختمه گرجی او د گرجستان و، چه سلطانحسین دفارس پاچا دی دقندهار په حکمرانی وټاکه. مگر دمخه تر هغه چه قندهار ته راسی په گرجستان کی دپارس له پاچا څخه یاغی شوی و، خو بیا ئی ونیول شو او څکه چه داسلام دین ئې ومانه سلطانحسین ئې تر گناه ورتېر شو، وئې بیا خپنه او د «شهنواز خان» لقب ئې ورکړ (١)

گرگین یو ډېر عصبی المزاج او ظالم او تند سړی و، چه دپارس دملیت سره ئې څه علاقه نه درلوده او خورا خونخوار و، چه دهمدې خونخواری په اثر داصفهان دربار دېښتنو داېلولو دپاره چه ئې غوښتل دبل تراسارت لاندې وی مقرر کړ، او د شلو زرو تنو لښکر سره ئې چه نور ډېر گرجستانی جگړن هم ورسره وه دقندهار دبېګلر گی په نامه قندهار ته را واستاوه، او هم بل غرض چه دپارس حکومت دده په را استولو کی درلوده او: چه دهغه د حکومت په مقابل کی یو ټینګ سدولری مگر گرگین یوازی دقندهار په بنار او حکمرانی سکته ونکړه بلکه دسرجان مالکم په اصطلاح چه وایی: «کمینه کشی پیش نهاد خود ساخته قوام ریاست را در دوام سیاست شناخت» خپلو لښکرو ته ئې امر ورکړ چه دخدای دمخلوق مالونه چور کړی، وینی وبهوی او ناموسونه ئې بې پردې کړی، نو هغه و، چه سرجان مالکم وایی: «... ومصداق ان الملوك اذا دخلو قریة بظهور پیوست (٢)» او گرگین په دې گمان چه په داسې شدت او سرزنش به پښتانه خوار او محکوم کړی دخورا سختی څخه ئې کار اخیست. نو له همدې

(١) زندگانی نادرشاه پسر شمشیر - دنورالله لارودی اثر ٩ مخ

(٢) تاریخ ایران سرجان مالکم ١٩٠٦ مخ

ځایــه څخه پښتانه دگرگین له ظلمونو او ستمونو په تنګ شول خپل ملی مشر میرویس ته ئې استغاثه وکړه . ځکه چه دمخه مووویل چه داوخت په پښتنو کې بې لهمیرویسه بلڅوك نهو ، چه پښتانه ئې دظلم لهاوره ژغورلی وای ، میرویس هم ددوی پهداد ورسید اودقوم آزادولو اوملی خدمت تهئې پرخپل تجارتی کسب چهپهاختهو، ترجیح ورکړه ـ نوداولس دآزادۍ پهفکر مشغولشو ـ اودگرگین سره ئې رابطه پیدا کړه ، چه لانـدی بهئې ولیکو :

میرویس او گرگین : میرویس وار دواره گرگین ته دخپلوۍ او دوستۍ دلاری راغۍ اوپخپله ذکـأ او کـامل تدبیر ئې هغه ځانته جلب کړ ، او گرگین داسی وګڼله چه میر ویس دده له صمیمی همکارانو څخه دئ ، څوچه لېز وروسته دگرگین پهمشوره میرویس اصفهان ته ولاړ اولههغه ځایهئې د پښتنو دمشرتوب خط راووړ (۱) چهگویا د گرگین په مصلحت دفارس دحکومت لهخوا دپښتنومشر مقرر شو .

چه قندهارته راوګرزید دلتهئې لهیوې خواملی اوقومی مشرتوب دخپلمتین فـکر او زرینی رایی په زور پیداسی ښه توګـه اجرا کـاوه چه سلطان محمد پهقول « محسود اقران وسر آمدا بنای عصر » شو ، اوله بلې خوا ئې دگرگین سره داسی چلاو کـاوه چه گر گین دی یو درشتینو دولتخوا هانو څخه گڼله لـکه سلطانمحمد چه وایـی : « . . . بی مشورۀ او بـکـا ری نپرداختی وبغیر اجازهاش اقدام صلحوجنـګ نساختی واکثر مالیات دیوانی دوردسترا بموافقت ومرافقت او بدست می آوردی ولشکر رابسر کردگی میرویس خان باطراف فرستادي وماليات را حصول نمودی » (۲) برڅېره پردې ئې دښبار دکلا نترۍ منصب چهپه هغهوخت کې ډېرلوی اوجلیل منصب باله کېده همدرلود (۳) چه

(۱) تاریخ سلطانی ـ ۷۱ مخ (۲) تاریخ سلطانی ۷۱ مخ (۳) سرجان مالکم ۱۹۷ مخ

کهٔئې ددې وخت سره مقایسه کړو ، نوښایي چه « دبلدئې رئیس » به ئې وبولو.

مګر دا ټول کارونه تنهااو تنها ددي دپاره وه چه میرویس خان دخپل ملي مقصد اولوړ مرام دحاصلولو دپاره وړ او مناسب فرصت او وخت پلاټه اودده په خپله اصطلاح میرویس غوښته چه فتنه ویده مړه کړی . څنګه چه دګرګین ظلمونه ترحد تیرشول میرویس مجبورهشو دملي وکیلانو یوهیئت سره له یوې عریضې چه دګرګین ستمونه اومظالم پکښې لیکلي وه داصفهان دربارته ولیږی چه ګوندي دپښتنو په داد ورسیږی او لمړی سړی چه په هغه عریضه کی ئې امضا کړي وه میرویس و (۱) داهیئت چه اصفهان ته ورسیږ هرڅومره سعیه چه ئې وکړه خپل عرض ئې دپاچا حضورته ونه رسولای شوو ، اوتر ډیری مدې پوری ئې دقاپچیانو او در وازه وانانو د ډیرښت له کبله دتشرف موقع ونه موند لـه خوپه پای کی چه تر ډیر کوشش او زیار وروسته دپاچا حضورته ددوی عریضه هم وړاندی شوه چائې پرعرض غوږونه نیو ، دګرګین دوستانو چه دپاچا په حضور کی وه پاچاته وویل چه : « این عریضهٔ باغیانست شا ئستهٔ اعتنا نیست (۲) » او هم ئې علاوه کړه چه : « این سرکشان می‌خواهند بشکایات ساختگی وبهتان ودروغ ازضبط وربط بیګلرګی برآمده بازعصیان نمایند (۳ » هغه و ، چه دپاچا له حضوره ئې سخت ځوابونه اوشدیدشدید عتابونه واوریدل ، په ډیری مأیوسۍ اوناامیدۍ بیرته را وګرزیدل اوټول حال ئې پښتنوته ووایه او پښتانه ئې داصفهان ددربار په نفرت او خیالاتو پوه کړل .

ګرګین چه له یوې خوا دملت ناراضی ولیدله اوله دې عریضې خبرشو اوله بلې خوائې هم لیده چه دمیرویس نفوذ اوقوت ورځ په ورځ تردولت خان ابدالی هم ډیرېږی نودګرجی مشرانو سره ئې مشوره وکړه اوچاره ئې وغوښتله ، هغوی

---

(۱) تاریخ افغانستان ـ دمیلسیون اثر ـ پښتو ترجمه ۹۷ مخ(۲)سرجان مالکم ۱۹۷ مخ

(۲) دتتمة البیان ترجمه ۷٤ مخ .

ورته وویل : « که اگر فرقهٔ غلجائی نیز مانند گروه ابدالی قوی گردد حا کم وقت از دست شان بجزبد حالی چیز دگری را نخواهد دید . . » هغه‌و ، چه گرگین او نور قول گرجی مشران دمیرویس د کښېښتلو په فکر کی ولویدل چه کمه پلمه ورته جوړه کړی اودی له اقتداره واچوی او محکوم ئې کړی . دهمدې اختلاف په اثرئې څه‌مده وروسته میرویس دپاچا په‌دښمنی متهم کړ او دخپلو معتبر وملګرو سره‌ئې تحت الحفظ اصفهان ته ولیږه (۱) مګر « دافغان اوپارس جنګ » دکتاب لیکونکی لیکی چه گرگین دمیرویس له اهمیت او اقتداره ویریدیء ، په‌ښکاره‌ئې ده‌ته دبندیګرت نوم‌نه‌واخیست اونه‌ئې بندی کړ بلکه دتلبیس له لاری ئې میرویس څانته وغوښت او په ډیرو نرمو او خوږو الفاظو ئې ده سره مذاکره وکړه او دی‌ئې په‌قسم اولوړه ده دځان دسلامتیء له‌خوا مطمئن کړ ، یوازی ئې داورته وویل چه‌دی‌ئې داصفهان دربارته غوښتی دی ؛ بیائې نودی اصفهان ته واستاوه ، مګرپټ ئې خپلو سړوته وویل چه په لارکی ده مراقبت وکړی اوده افعال او احوال ترنظر لاندی ونیسی . (۲) په هرحال میرویس پاداسی وخت کی قندهار پریښوه چه گرگین ده د حبس مکتوب یوځای ده سره پاچاته واستاوه ، او په هغه مکتوب کی ئی ده اهمیت او دمقام لوړوالی لیکلی و ، اودائی ذکر کړی وه‌چه : « . . خوب است این مرد در اصفهان باشد ـ آرامی قندهار مربوط بحبس این مرد است ، ورنه باعث اختلال قوم وحکومت شاه در قندهار میگردد ، وباید باو هیچ اجازه عودت بقندهار داده نشود ! »

---

(۱) تاریخ ایران سرجان مالکم ۱۹۷ مخ وتاریخ افغانستان دمیلسیون اثر ۱۹۷مخ
(۲) دفارس او افغان جګړه ـ مخ

دادی چه د پښتنو ملي قائد میرویس صفوي دربار ته د دوه بندی په حیث ځي وګورو چه دا پښتون بندی به د دې کابینې په مقابل کښې څه وکړی ؟ دده پوښتنې ځواب به څو مخه وروسته ووایو .

میرویس داصفهان په دربار کې : (۱)

مجردی چه میرویس اصفهان ته ورسید ، دی ئې یوه قوی او غښتلی ګارد ته وسپاره چه دی ښه وساتی او څو ورځې پر له پسې په بند کی و ، او له دې پیش آمد څخه لېږ په اندېښنه کی و ، په تېره بیا هغه وخت چه وائې وریدل د پاچا کابینه ده ته په ښه سترګه نه ګوری ؛ مګر سره له دې هم باید لوستونکی انتظار وباسی چه دیوه پښتون مېړه فکر چه هغه هم دیوه سیاسی بندی پنامه یاد شوی وی څنګه دیوې کابینې افکار مغلوبه کوی ؟ له محبس څخه ئې اعتماد الدوله او د کابینې نورو زعماوته پیغام واستاوه او اجازه ئې وغوښتله چه دباندی ورووزی او ددوی سره یو ساعت ملاقات وکړی ؛ اجازه ور کړه شوه ، را ووت ، لمړی ئې اعتمادالدوله ولید ، او ده هغو ته ډېرا قیمتدار و هندی تحفو اوسو غاتو وعده ئې ور سره وکړه چه له ځانه سره ئې راوړی وه . بیائې ددربار نور آراکین ولیدل او هر یوه ته ئې دمنصبو ددرجې په تناسب ښې ښې هدیې او تحفې وروړاندی کړې . په هغه ورځو کې ئې دیوان بیګک هم ولید اوده سرئې هم په ګر انبها وتحفو خپل ځانته تیت کړ اوغازه ئې میرویس ته کښېنه شوله . ـ ځکه چه میرویس دشرق و ، او پوهېدی چه دشرق په دربارو کې در شوتو پنامه تحفې څومره مهم مهم رولونه لوبوی ، او همدا ځای دی چه میرویس دقوم دآزادۍ دپاره دخپلې

(۱) کم مأخذ چه داصفهان ددربار وضعیت ښه څرګندوی اوپورته مقاصد له هغه څخه ترجمه شوی دی یو انګلیسی کتاب «دافغان او فارس جنګ» پنامه دی ، چه دلته استفاده ځینې وشوه .

بهائي اوتيمول خخه کېر اخلي او د اصفهان د دربار دارا کېنو زبې را نيسي او دوي دخان پرخوا کوي .

بله ورځ ئې وار وېرله چه دداخلي چارو اوقضايا ودحل دپاره يو لوی مجلس جوړ بېزی نوزيارئې وېوست چه‌دې مجلس ته‌لاره‌وموهی اولاره‌ئې هم وموندله، کوم وخت چه مجلس منعقد شو ، دی‌هم وبالـه شو ، دمجلس رئيس داستفسار په توګه‌د ګرګين په باره کې له‌ميرويس څخه پوښتنه وکړه، ميرويس ددې دپاره چه‌دمجلس نظريه‌د ګرګين په‌باره کښې ځانته معلومه کړی د پورته پوښتنې په ځواب کې ئې د ګرګين خورا ډېر صفت وکړ او و يويل چه ګرګـين د خپل ورور په حيث ګڼي او د ګرګين دزړه ورتوب او عدل او مساوات په باب کښې اود صفوی حکومت په نسبت دهغه دفرمانبرداری په شاوخوا کښې ښه نظريه ورکړه اوعلاوه‌ئې کړه چه «دارشتيا وه ، کوم وخت چه‌مغول دګرګين له‌مقرريدو دقندهار دنائب الحکومه په حيث خبر شول ترهرچا دمخه ماده له قوته کار واخيست او د ګرګين بې استشارې مې دقندهارپه ساتنه‌کې زيار ويوست . . . »

په دې وخت ديوان بيګ چه‌د ګرګين طرفدارو ، وخت غنيمت و ګاڼه او دګرګين په‌بدويلوئې شروع وکړه ، وې‌ويل : «ګرګين ډېر فضول سړی دی دی تراوسه ونه پوهېدی چه ميرويس دی د ځان ورور بولی ، ددمسره‌ئې ډېر ظالمانه رفتار وکړ ، اونه‌پوهېږی چه‌ميرويس دده‌حقيقي معاون‌اوملګری‌دی ...»

ددې ورځې مجلس تېرشو ، وايې چه دميرويس فصاحت او بلاغت مجلس په حيرت کې واچاوه .

بله ورځ ديوان بيګ ګرګين ته‌وليکل چه : « توليافت جمع آوری يکصد هزار تومان راندارې ! » داسل زره تومانه معلوم نه‌دی چه‌آيا په‌هغه‌وخت کښې داسل زره‌تومانه دقندهار ماليه وه که څنګه ؟

بهرصورت څوورځی وروسته بیا میرویس خبرشو چه داعتمادالدوله په کورکی یو مجلس جوړ بېزی خپل ځان ئې هلته وررور ساوه او دسیل کوونکو په ډله کښې کښېناست او دمجلس دټولو اعضاو سره ئې دلاس روغبړ و کړ (له دې څخه معلومېږی چه په دې وخت کښې ده کولای شوه د اعتمادالدوله په اجازه هرځای ته ولاړ شی) ـ تر یوې لحظې وروسته صدر اعظم میرویس ته داسې وویل : « ستا په باره کښې له قندهاره یومکتوب راغلی دی ، او څرنګه چه تا پخپله ددې قابل بولم ، نوخواهش کوم چه پخپله تاسې د حقیقت له رویه اعتراف وکړی ، او څه چه مولیدلی وی هغه بیان کړیء » کله هم میرویس داسې سړی نه و ، ئې چه دمخه داصفهان ددولت رجال نه پیژندل او د دوی پخپل منځ کښې ددوی دېر خلافی څخه خبر نه و ، مګر د دې دوومجلسو څخه ده ته ښه څرګنده شوه چه په کابینه کښې بارتی پارتی بازی ده او برخلافی شته ، ده وغوښته چه څه ووایی مګر اعتمادالدوله دمیرویس په طرفدارۍ مدا خله وکړه او وې ویل : « ته نبایډ دتعصب او هغو مظالمو له رویه چه ګرګین ستاسره کړی دی کاروا خلی ، بلکه باید دحقیقت له رویه توضیحات ورکړی اوزه یقین لرم چه ته داسې سړی نه یې چه خلاف لهحقیقته به څه ووایې ...» میرویس خان چه ددوی پارتۍ پارتۍ بازی په ښه خوله تماشا کولې نوئې فائده پهدې کښې ولیدله چه نور له حقیقته څخه پرده واخلي اودزړه څخه رشتینې رشتین خبری وکړی او داد ولئې په خبروشروع وکړه :

«تاسې زما څخه دحقیقت پوښتنه وکړه اوزه هم پښتون یم ، باید حقیقت ووایم او هغه دادی چه که ګرګین څه موده نورهم پهقندهار کښې پاته شي دقندهار وضعیت به ډېر وران شي او دقندهار دحکومت هدونه او جوارح به داسې سره بېل شي چه نور به ئې یوځای کېده امکان ونلري ـ ځکه چه ګرګین تراوسه پردې نه دی قادر شوی چه خپل عسکر هم اداره کړی او دحیا او عفت تر قانون لاندې ئې راولی

هغه کسان چه څه سرئې هم نه و، بنورولی گرگین دهغوماونه او ثروت غضب کړه اودهغو اولادونه ئې دخپلو عسکرو سره گرجستان ته وایږل اوپه دې کې ئې زیار ویوست چه بڼې و کړی او یاغیان بڼې مگر مانه پر پښودل ...

نو بنه، کم وخت چه ډېری روبې او تمایل سره یو ځای کړی او ډېر عسکر هم ولری، نو آیاداخطره نسته چه دهغه دحکومت سره مرافقه و کړی ؟

کم شی به وی چه گرگین له دې موافقې څخه را و گرزوی ؟

ولی پاچا دگرگین پرځای دخپلې کسانو بینی څخه یو لائق او تجربه کار وزیر چه له خپله دینه اومذهب اوملت څخه وای دسلطنتی کارو داجرا دپاره انتخاب نکړ ؟ تر لمر سپینه ده چه یو وخت به داپست فطرته سړی داسی موقع پیدا کړي چه د سلطنت دورانې اوخرابۍ سباب اوعلل راء نه کړی ...»

پردې ځای دمیرویس وینا پای ته ورسېدله اوټول مجلس په دقت واروېدله طبیعی ددیوان بیك پارټۍ چه دگرگین په خوا وه ده له دې وینا څخه خواشینې او زړه تنگی شوله مگر بالمقابل داعتماد الدوله پارټی ډېره خوښه او خوشاله شوه اودمیرویس سره ئې قول وکړ چه ده قا بلې پارټۍ په مقابل کې ئې تقویه اومحافظه کړی اومیرویس همدا خبره له خدایه غوښته، تر هغه وروسته میرویس هر ځای مقبول واقع کېدی خصوصاً داعتمادالدوله پارټۍ ده ډېر احترام کاوه او دې پارټۍ نه یوازی دمیرویس شفاعت پاچاته و کړ، بلکه دگرگین ظلمونه او ناحقۍ ئې ټوله پاچاته څرگندی کړې اودفارس پاچائې دمیرویس څخه خوښ اوراضی کړ او پاچاهم میرویس له قیده معاف کړ .

په دې وخت کې که میرویس غوښتلای قندهار ته تللای شو، مگر دپارس ددربار برهم اودرهم وضعیت ده په مغزو کې نور خیالونه پیدا کړه، چه په هغو کې نه یوازی دقوم دآزادۍ رازپټ و، بلکه دپښتنی خاوری وسعت او ار توالی هم په نظر کې نیول شوی و .

په دې وخت کې دده دوې مهمې قوې وې: لمړۍ قوه ثروت او بډاینې ، دوهمه قوه قابلیت او سیاست. او له بلې خوا هم د اصفهان د دربار وضعیت دده د کارو اثې دپاره ښه زمینه تهیه کړې وه خو سره له دې ټولو بیا هم میرویس له تعجیل او تلوار کار وانخیست او په دې لاره کې ئې سنجیده سنجیده قدمونه اخیستل او دا هم باید وویل شي چه د میرویس دا لمړی سفر نه و ، چه د اصفهان دربار ته تې ، بلکه لکه رډی خان مومند (د میرویس صمیمي ملګري) چه پخپل کتاب محمودنامه (۱) کې لیکلی دا تګ څلورم تګ و ، چه د قوم د آزادۍ دپاره اصفهان ته تللی و ، لکه د میرویس خان دخولې چه وایي :

داڅلورم وار دی چه راغلم سلطانه — عرض د ظالم لدلاسه کړم سلطانه
که پاچا نکړي داد خواهي دمظلوم — ظالم حاکم کا ، ظلم ډېر پر محکوم
جورچه ډېر سي سلطنت سي برباد — د ظلم قصر بېنا بې بنیاد
ګرګ دی ایله کړ پر رمه سو شپان — جورستم کاندي بیحد ګرګین خان
موږ له طاقت نسته چه کړو بې زیاتي — صبر پر ظلم د ظالم ... ر منې
کافر کو لای سلطنت سي مدام — که و کړي داد ، نه وي جابر پرانام
مګر ظالم خو نسي کړای سلطنت — خالق رحیم دی ، ورکوي خلافت :
چاته ؟ چه زړه ئې وي په مهرودان — دخدای عیال ګڼي پر مخکه انسان
سلطانه ! واوره په ښې غوږ دا وینا — مکړه ستم د خلق الله په هر ځا
د ستمګارو پای ، ورانې د ی خراب — دظلم او ر ئې کا پخپله تراب

(۱) رډی خان چه د میرویس صمیمي ملګری و او پخپل ځای کې به ئې مفصل شرح حال راشي یو کتاب د «محمود نامه» پنامه په پښتو نظم کړی دی چه څلور زرو بیتو ته رسیږي او ټول هغه واقعات ئې پکښې راوړي چه ده پستر ګو لیدلي دي ، مګر متأسفانه دا کتاب وروسته تر هغه چه سلطان حسین زرطلا وی صفه ور کړه ورک شوی دی - یوازي یوه برخه ئې چه د میرویس تګ اصفهان او حج ته او هلته د میرویس مناجات او خوب ایدل او د میرویس مرګ څرګند وي په پټه خزانه کې ضبط شوي ده (بېنوا)

دمظلوم آه داسې کاري وي گوره ‏ ‏ ‏ ‏ چه اور ئې نه ځي دظالم له کوره
سلطانه ! گوره پر ځان رحم کوه ‏ ‏ ‏ ‏ خپل کلي کور په جورمه وړانوه »

* * *

دسلطان حسين صفوي دخولې بياداسې ځواب ور کوي :

« پاچاوېل : زه نسواى کولاى چاره ‏ ‏ ‏ ‏ د گرگين ظلم و ستم د پاره
که ئې معزول کړم قند هار نه بربېږدي ‏ ‏ ‏ ‏ جورو ستم او خپل شعار نه پرېږدي
گرگين خو گرگ دى گرگ خو ظلم کوي ‏ ‏ ‏ ‏ و يني تو يته هم پسو نه خيرى
زه هم خائف يم ، چه به څکړم گرگين ‏ ‏ ‏ ‏ نامسلمان دى ، ارمني دى بيدين
نه په اسلام کې ځان پابند گڼينه ‏ ‏ ‏ ‏ نه نصراني نه له عيسى پېرېنه » (١)

* * *

دميرويس تگ حج ته : هغه وخت چه دپارس پاچا په اوړ آواز دميرويس

بېگناهي اغلان کړه په دربار کې دده رسوخ يو په دوه ټينگ شو ، ترڅه مدې وروسته ئې دبيت‌الله دزيارت اجازه وغوښتله اودا دليلونه ئې پيش کړه ، وې ويل :

« . . . ددنيا له مشقتو او تکاليفو څخه ستړى شوى يم ، اوبل ناروغه يم ، او ډېريم خوړا ډېر شوق لرم چه دمقدسو ښارونو او ځايونو زيارت وکړم اوځو شپې ورځې هلته تيرى کړم او دخداى لوى پاك دربار وويتم او دمکې اومدينې په زيارت مشرف شم — او ترهغه وروسته نو په ريا ضت او دعا بوخت شم — که اعليحضرت اجازه راکړي تردې زيارت وروسته نو بيرته دلته راځم اوخپله تو له کورنې دقند هار څخه اصفهان ته راولم او دلته ژوند کوم ، هو ، کله ستاسې خوښه وي خپله تو له قبيله او خپلوان دلتهٔ را غوا پم اه امر صادر کړي ، چه راسې (٢)

(١) پټه خزانه ١٣٩ مخ (٢) دافغان او پارس جگړه .

ځنګه چه سلطان حسین ظاهراً دمذهبي مراسمو ښه پابنده و، ځکه ئې و نشوای کولای چه دمیرویس داعزم فسخ کړی او علاوتاً د میرویس له خبرو ځخه دیر خوشاله هم شو، نوویې ویل: «هیڅوك دی په میرویس غرض نلری او نه دی څوك له دې لوی عزمه څخه را ګرزوی» میرویس دخپلو ملګرو سره دمکې خواته روان شو او مکې ته ورسید.

دحجاز بانفوذه او مقدس علمأ ئې ولیدل اوهغه تحایف او سوغاتو نه چه ئې دفارس څخه دځان سره راوړی وه هر یوه ته ئې دهغه دنفوذ په مقدار ور کړه. بیانو مدینې ته ولاړ اودهغه ښار مقدس ځایو نه ئې و کتل اودهغه ځای دمعتبرو او بانفوذ و اشخاصو سره ئې هم ملاقات وکړ او هدا یا او تحفې ئې ور وړاندی کړې.

* * *

دمیرویس مناجات په مدینه کښې : ریدی خان مومند پخپله محمود نامه

کښې لیکی چه په مدینه کښې میر ویس داسی مناجات وکړ چه د لته عیناً هغه منظومه را نقل کوو :

ولاړی ءدشپې ئې په یثرب کافریاد
رسول دخدای ته «چه سوقوم برباد

ستا پرامت راغیء دظلم دوران
واوره رسوله د دې قوم فغان

پښتون خوستا پرنامه ځان کړی فدا
اې خیرالناسه ! وا وره ته ئې ندا

وژ غوره دوی ، ته دظالم له لاسه
ګر ګین له منځه د پښتون وباسه

ستا په نامه دیء کلمه ګویه پښتون
نه به سی هیڅکله له تانه راستون

مرګ وژوندون مو د اسلام دپاره
ستا د دربار ستا د سلام د پاره

مهمو کړه هیر خیرا لوری رسوله !
فخر کونین نورالهدی رسوله!

اوښکې مې څاڅی پردرباریم ولاړ
قوم سو پداور دظلم ټوله لتاړ

یووار نظر و کړه پرموږ چه سو ورد
و ظالمانو ته تر څو به یو پړ

ستا لطف ومهردی شامل پر جهان — هرخراب زړه دی ستا په مهر ودان
که ستا نظر نه وی خراب سو پښتون — په اور د ظلم تور کباب سو پښتون
واغلم له لیری ستا در بار ته نبی — ته می شفیع سه خدای غفار ته نبی
چه پر پښتون قوم نازل کا رحمت — کړی ئې خوندی ناموس پخپل مرحمت
لاس د ظالم ئې له گریوانه کا لنډ — وچ سی د ظلم د گنند و خیر د نه
ستا شریعت سی ټینگ په منځ د پښتون — ورک سی بیداد او کم سی رنځ د پښتون
دامی دیء سوال ولاړ و در ته یمه — محتاج دی تش و لږ نظر ته یمه
د قوم حال کړم درته عرض په ادب — ته یې باداری د کل عجم او عرب
بیله تا نلری پښتو ن خوا له گر — ته یې ملهم د خوږو زړو د پر هر
وژغوره زموږ نام وناموس له بیداد — کړو بې نا موسو ظالمانو بر باد
سر که را پورته زموږ حال وگوره — د ظالم ظلم بد احوال و گوره
نه ئې له تا شرم وحیا سته نبی — نه شرم کاندی له عیسی، اومنی

عرض می د حال وکا، وتا ته پیشوا
بل څوک مونسته خوا له گر په دنیا»

د میرویس خوب لیدل: هماشان ریدی خان په محمودنامه کی راوړی چه

میر ویس نیکه تر پور ته منا جات وروسته په همهغه شپه خوب ولید چه حضرت صدیق (رض) او حضرت عمر فاروق (رض) میرو یس ته داسی وایی:

«وی ای سپین ږیری نور څه غم مکوه — قوم دی خلاص سو کورت ماتم مکوه
ولاړ سه خپل قوم ته دا زیری کړه ژر — چه د ظالم سو کم نقصان او ضرر
پښتون به خدای کاله ظالمه آزاد — نه به سی ننگه او ناموس ئې برباد
خدای به دا قوم کا په رحم ودان — نوم به ئې وینه مجاهد پر جها ن
تل به د خدای په بندگی کی وی لوړ — څوک به ئې نکا سر په ټیټه ورځو ر

کلمه دخدای بخوی جاری په افواه   ور کوی خوی به پدې لاره کی ساه

خوئي طره وی داسلام په بـگړی   ندبه سی ورك نوم ددي قوم له نړی »

دقت: گران لوستونکی پوهیږی چه په وروسته واقعاتو کښې چه میرویس قندهارته ولاړشی ددي خوب نقل کول یا او رول په هغه عصر کې د پښتانه ملت په روح کی څه شور پیدا کوی ؟

ځکه چه داسی روایات که څه هم حقیقت ونلری دیوه داسی مسلمان ملت په روح کی لکه د پښتانه ملت چه دی ، سربېره پرملی احساساتو یومذهبی او روحانی تحریك اوشورهم پیدا کړی . نوهر کله چه مذهبی او ملی احساسات سره یوځای شول نورنو داسی ملت دخوځولو اوپه شور راوستلو په مخ کښې هیڅ بل مانع نشی دربدلای او هر اقدام چه وکړی ددې دوو قوو په اثر حتماً یا محو کیږی او یا کامیابیږی .

هغه سوالونه چه میرویس دحجاز علماوته وړاندی کړل:

وروسته تر هغه چه ئې دمدینې علماوته هم تحفې ور کړې بېرته مکې ته راغی او « دافغان او پارس جگړه » د کتاب لیکونکی لیکی چه میرویس په حجاز کی دهغه ځای خورا لویو لویو مشهورو ملایانوته دعوت ور کړ او هغوی ته ئې پټ دخپل زړه رازو وایه او ددوی څخه ئې تحریری ځوابونه وغوښتل او ورته ئې وویل :

« ..موږ ددوو مملکتو ترمنځ واقع شوی یو چه یو دهند امپراطوری ده او بل دفارس مملکت دی موږ دمحمد (ص) په دین یو ، او پر څو قبیلو سره ویشلی شوی یو .

لیکن څه موده دمخه زموږ مملکت ته رافضی اوشیعه گان راغلی دی او دخوی دلاسه دیر غیرقابل اونه زغمېدونکی ظلمونه وینو او س ئې د گرگین په نامه یو رافضی بیگلربگی چه دېر ظالم دی زموږ پرسر دروی دی چه خلاف دقانون او عدالت څخه پر موږ او زموږ پر کورنیو ظلمونه کوی .

او په داسې حال کې اې بزرګو او لويو عالماو ! آيا موږ حق لرو چه دخپل دين اوناموس دپاره توري لاس ته کښو را وباسو ؟

که موږ ددوی پمقابل کې دخدای درضا دپاره دجنګ اعلان وکړو اودوی مات کړو آيا ددوی مالونه موږ ته ښه ګڼل کيږي ؟ » (۱)

دهر سوال په مقابل کې ئې مثبت او کافي ځواب ورکړ - مګر ميلسيون دسوالو شکل بل ډول بيانوی او ليکی چه داسې وه :

« ۱ : آيا دهغو مسلمانانو دپاره چه پخپلو ديني کاروکې آزاد نه وی دتوری پزور ځان آزادول روا دی ؟

۲ : که ديوه ملت مشران ناچاره شی ديوه بی دين پاچا سره بيعت وکړی او هغه پاچا د بيعت دلمړنی شرطو مراعات ونکړی آيا هغه ملت کولای شی خپل بيعت فسخ کړی ؟ »

ددې دواړو پوښتنو پځواب کې ئې د « بلاشك » کلمه ورکړه (۲) خو سرجان مالکم فقط دو مره ليکی چه : « . . . درمکه فتاوی ازعلمای اهل سنت گرفت که محاربه باشيعه وقلع وقمع اينطايفه موافق قانون شرع شريف ومطابق احکام ملت حنيف است » (۳)

پههر صورت کهوخت چه ميرويس بيرته اصفهان ته را ګرزيده دفارس د حکومت پرخلاف ئې ډيری مهمې فتواوی دحجاز دعلماو او روحاني طبقو څخه پلاس کې وې اوبيرته راوګرزيد .

---

(۱) دافغان او فارس جګړه

(۲) تاريخ افغانستان - د ميلسيون - دمنشي احمدجان پښتو ترجمه ۲۰۲ مخ

(۳) تاريخ ايران - دسرجان مالکم ۱۹۷ مخ

دمیرویس بیرته را گرزېده : میرویس اصفهان ته‌را وګرزېده ـ دمکې څخه ئې خپل له ځانه سره ډېر خوشبویه شیان اوعنبر راوړه اوهغو کسانو ته‌ئې وړاندې کړه چه دنفوذ اواعتبار خاوندان‌وه اود هغو سره‌ئې ملاقاتونه هم وکړه، دهغو په زړو کې ئې کامل نفوذ وموند . او ټولو دی یا چا ته مقرب کړ ـ دده دوراندیشي اوعقل‌ئې وستایه اوپه‌سلطنتي چاروکې‌ئې لاره ور کړه(۱) مګرمیلیسون لیکي چه‌میرویس کښه‌هم له‌وزیرانو سره تنګ اوراتنګ درلود، خو په‌بښکاره ئې په ملکي معاملو کې مداخله نکوله (۲) اوبنائي داددې دپاره‌و، چه‌داصفهان دربار پرده پر ګمانه‌شي ـ په دې وخت کې کښه‌هم میرویس خان ته دا شوق پیدا شوی‌و ، چه قندهارته ولاړشي اوهغه نقشه چه له خپله ځانه سره ئې طرح کړې‌وه عملي کړي مګرپه‌دې ملي‌مرام کې‌ئې تلوار روانه باله اوله‌ځانه سره‌ئې فیصله وکړه چه‌څه مده لانورهم په اصفهان کې پاته شي .

یو تصادف : په‌دې وخت کې چه میرویس خان له مکې څخه اصفهان ته را ګرزېده داسې یوعجیب تصادف واقع‌شو چه‌دمیرویس دپلان‌دعملي کولو دپاره ئې زمینه خورابنه مستعده کړه او میرویس ته‌ئې ډېرښه فرصت پلاس ور کړ چه‌خپل کاروله پاخه کړي اوخپلې نظریې عملي کړي .

واقعه داوه : چه په دې وختو کې « شماخي » ته یوسفیر را ور سېد چه دروس دامپراتور «پتر کبیر» له خوا داصفهان دربارته راتلې ـ داسړی «اسرائیلاري» نومېده (۳) اویو سړی‌و، چه‌په اصل ارمني دفارس د « قاپانلوی » و . داسړی وروسته ترهغه‌چه‌په‌فرانسه ایتالیا اوآلمان کې دڅه‌وخت‌خو ونکی پنامه په‌سیاحت

---

(۱) دافغان اوپارس جګړه . (۲) تاریخ افغانستان ـ پښتو ترجمه ۲۰۲ مخ

(۳) Israëlorni

مشغول و ، دلمړی «لئوپولد» د آلمان دامپراطور په عسکرو کی داخل شو ، اوورو ورو ئې په هم هغو عسکرو کی یو جزئی منصب پیدا کړ او څنګه چه یو دسیسه کاره سړی و ، « داتریش » دوزیرانو په دربار کی ئې هم پښه خلاصه شوه او څکه چه دشرق اکثری ژبې ئې زده وې نو مامور شو چه اسلامبول ته ولاړ شي او هلته څارو کړی چه ایا عثمانی دولت دهغې روغی دمنلو دپاره آماده او حاضر دی چه اطریش او دهغه متحدینو (آلمان او لهستان او ونیز) ئې پیشنهاد کاوه ؟

او دا هغه روغه ده چه په (۱۱۱ هـ) کال ئې تړون وشو .

وروسته تر هغه اسرائیل اری دروس دقیصر خدمت ته راغی ، او دهغه په عسکرو کی ئې منصب وموند (۱) خو بیا چه ئې دروس دولت ته په عثمانی مملکت کی ښه خدمتونه وکړه نو ئې دهغو خدمتو په عوض کی دپتر کبیر څخه خواهش وکړ چه دی دسفیر په عنوان دپارس دربار ته واستوی ، امپراطور بر څېره پردې چه دده دا خواهش ومانه امرئې وکړ چه هر څومره مال التجاره چه دی او دده ملګری له ځانه سره وړی دګمرکی محصول څخه دې معاف وی (۲) دا امر ددې باعث شو چه خورا ډېر ارامنه پرده باندی دخپلی تجارتی ګټی دپاره راغ ننوتل . هغه و ، چه اسرائیل اری دروس دامپراطور له خوا داصفهان دربار ته معرفی شو ، اسرائیل اری تر هغه دمخه چه اصفهان ته ولاړ شي «وینه» ته ولاړ او د تېرو خدمتو له امله ئې داتریش دامپراطور څخه دسلطان حسین په نامه یوه سپارشنامه واخیستله او له هغه ځایه بیاد پاپ دربار «روم» ته ولاړ او پاپ هم د پارس دپاچا په نامه یو خط ورکړ (۳) تر دې توکو سپارشنامو وروسته د ډېرو ارمنیانو او روسیانو سره «شماخی» ته وارد شو او دپارس سرحد ته را ورسید .

---

(۱) کاوه (مجله) دوهم کال د ۱۲ شماری صفحه ۸۷ مخ (۲) تاریخ ایران سرجان ملکم ۱۹۷ مخ

(۳)

دپارس وزیرانو چه ددې سفیر د راتګ خبر واروید، نو یو سړی ئې ور واستاوه چه ددې سفیر هویت او احوال ئې ځانته څرګند کړي او دوی خبر کړي چه دا سفیر څوک دی؟ او د کم ځای دی؟ او ملیت ئې څه دی؟

ددوی سړی چه بیرته راغیء دوی ته ئې وویل چه دا سفیر په ملیت ارمنی دی؛ کم وخت چه دوی داخبره واروېده ډېر مشوش شول، خصوصاً چه دې سفیر ویلی وه چه دارمنیانو شهزاده دی. ځکه چه دوی نه غوښته چه یو ارمنی سړی د سفارت په لقب (هغه هم دروس دسفارت پنامه) داصفهان دربارته راشي. له دې کبله ئې نو دفرانسه دسفیر «میشل» نامی سره چه دفرانسه دځورلسم لوئی له خوا دتجارتي چارو دپاره په اصفهان کې و، مشوره وکړه او له هغه څخه ئې وغوښتل چه ددې سفیر ملیت او نژاد ښه ورته څرګند کړي او دوی ته دا معلومه کړي چه دروس امپراطور ته په څه نسبت معرفي شوی دی او څه قرابت ورسره لري؟

د فرانسه سفیر چه هم داسرائیل اري په راتګ خوښ نه و (ځکه چه ددې سفیر دهغه لئو پوله اعتماد نامه په لاس کې اوله چه د فرانسویانو سره په جنګ اخته و او هم ئې اوریدلي وه چه اسرائیل اري خیال لري دا سې اسباب راغونډ کړي چه کاتو لیکي کشیشان له پارس څخه وشړل شي (۱)

نو وې ویل: . . . حقیقتاً دا سفیر نژاداً ارمني دی ـ چه ترډې د مخه ئې په فرانسوي عسکرو کې کار کاوه او دفرانسوي عسکرو د پاره ئې کافي درستوله بیا دیوه عسکر پنامه په خدمت کې داخل شو، دځو وظیفو تر اجرا وروسته یو کښته منصب ور کړه شو ـ څو واره هم جرمني ته ولاړ او دلئو پوله خصوصي ترجمان و، بیا په روسي خدمت کې شامل شو او دسروانی په عهده مقرر شو او دجرمني شهزاده دی دروس «تزار» ته معرفي کړ ـ دادی چه اوس داصفهان دربار ته دیو

(۱) [illegible]

سفیر په حیث را استولی شوی دی » (۱) :

او د فرانسه سفیر به د خپلو خبرو په پای کښې داویل چه «د اسرائیل اری طالع هم ده په نامه کښې پټ ده که ده د نامه توری وروسته وړاندی شی داسی جمله جوړیږی چه په فرانسوی ئې داسی معنی کیږی «دی پاچا کیږی » (۲) کم بل شی چه د دربار دارا کینو وحشت ئې ډیر او د قره باغ د کلی دیو سړی Aghwanitsch نامی پیشګوئی وه چه خلکو ته ئې داسی ویل :

«د اسفیر دار منی پاچهانو ځخه دی چه زموږ په کتابو کی ئې د مخه همدا کر راغلی دی چه یو وخت به پارس ته راشی او د ائحای به د ده تر تصرف لاندی شی او دا سړی خو د ارمنیانو حکومت پخوانی عظمت ته و نه رسوی پر ځای به نه کښینی» هغه وخت چه دی شماخی ته راورسید دړې سوه ارمنی کسان ورسره وه چه د لته سل نور کسان هم ورسره شوه او ویل ئې «زه د پخوانیو ارمنی شاهانو خلف یم!» داپرو پاګنډه ډیره زر خپوره شوه، او لکه څنګه چه دوی په پخوانیو کتابو کښې لیدلی شوی وه دوی ویل: « پریږدی ‌ـ‌ چه دی زموږ پاچاشی، دی خپل مملکت به راغلی دی او باید چه حتماً زموږ له خوا تقویه شی »

د فرانسه سفیر چه داپرو پاګنډه واوریده پاچاته ئې وویل :« دد نیاار منیان دا سړی هغه پاچا بولی چه د هغه باره کښې د دوی کتاب پیشګوئی کړی ده !» او په خپلو خبرو کښې ئې ډیره مبالغه و کړه او وي ویل چه هرڅو زر کیږی باید ددې بلاخو له پټه کړه شی - باچا ډیر په چورت کښې واو بیا او د ستی ئې اعتماد الدوله راوغوښت مشوره ئې ځینی وغوښتله چه ددې سفیر به راتګ کښې څه وائی :

اعتمادالدوله ویل : اجازه ور کړی چه راسی !»

---

(۱) دافغان او پارس جګړه .

(۲) Israeloril-Iseraroii(roy)

دمیرویس استفاده له موقع څخه: موږ ته او س چه دمیرویس نیکه حالات

لوستی دی، میرویس موږ ته یو دیپلومات او سیاسی هوښیار سړی معلوم شوی دی نو ځکه دي تصادف میرویس ته ښه موقع پاڅ ور کړه چه دارامنه او گرجیانو په باب کښې او ددوی سره دگرگین دمناسبت په شاو خوا کښې هرڅه چه وغواړی هغه و وایی ـ ځکه چه دده و ینا ظاهری رنگ هم درلود ـ که ئې ویلای چه ارمنیان او گرجستان غواړی چه آزاد اوسی اوگرگین خان ددې کار لمړی محرك دی شاید حقیقت به هم داسې ښکاره کیږده ـ خصوصاً هغه وخت چه دکابینې داعضاو په نظر داغوټه نه خلاصیږ ونکې ښکاره شوه او میرویس ئې دمشورې دپاره مجلس ته راوغوښت (۱) ښه زمینهٔ مساعده وه چه باید میرویس له خپلی وینا او تلقیناتو څخه کوم کار چه زړه ئې غوښت اخیست.

چه مجلس ته حاضر شو دواړو پارټیو ده ته رجوع و کړه او ورته وي ویل :ـ کمه نظریه ښه ده؟ «دسفیر پرېښودل او که ئې گرفتارول؟» ځکه چه یوه پارټۍ د دې نظریې پرخواوه چه سفیر دی گرفتار شي او بله ددې نظریې مخالفه وه، ځوك لا هم بې طرفه ناست وه ـ بیائې نو دمیرویس څخه داسې خواهش و کړ :ـ

«... موږ ستاخدای درکړی رایې او ستا سلیم عقل ته ضرورت لرو ـ ته څه وایې؟»

میرویس واړدواړه ددوی دلوړو ستاینو او احترام شکریه او خپله خاکساری په څو کلمو کښې خلاصه کړه او بیائې داسې وویل :ـ

«زما په عقیده ددې سړی راتگ سیاسی رنگ لری ـ چه دې خاوری ته راداخل شي ستاسې دقوې تر شعاع لاندی کیږی ـ نو ددې قدرت او واك به پیدا نکړی شی چه کومه فتنه او شخړه جوړه کړی ـ که تاسې د کمی شخړی انتظار له ده څخه لریء، نو پرې ئې ږدیء چه اقدام و کړی ـ بیا تاسې کولای شیء

(۱) دافغان او پارس جگړه په انگلیسی . افغان تاریخی په ترکی ژبه

چه دی محبس ته وسپاری؛ او په یوه جام ئی لار تمام کړی؛ او که ده کوم داسی اقدام ونکړ ترڅه مدي وروسته چه وخت ئي پوره شو بیرته ئي «زار» ته ور واستوی؛ په دي صورت کښي به دده پحق کښي لوی توهین شوی وی اوخورا به سپك شي ځکه چه دی ئي دپاغیانو دپاڅوال او دهغو دمجلس داور بللو. دپاره دي ځایته را استولی و ' اونا کام ولاړ ـ . لهدي څخه هم باید وبېر بېژی؛ که داسفیر ستاسی په دربار کښي قبول نشی احتمال لری چه د ګر ګین دورور په شان خپل ځان روسی قونسلګری ته ورسوی او دار منیانو دسر کښی اوطغیان باعث شي ـ هغه وخت نولا زمېږی چه دګر ګین دهنګامي پهشان یوه بله هنګامه توده شي اودېرو خلکو وینی بهتوی شي اوترحد زیاتی پیسي به ولګولی شي . . . پهر صورت کوم شی چه په دي وخت کښي مهم اوضروری ښکاری دادی چه ترهر څه دمخه باید خپلو سرحدا تو ته توجه و کړی؛ ـ وګوری؛ : له یوي خواه ګرجی شهزادګانو دروس لهقیصرڅخه دمرستی اوساتنی غوښتنه کړي ده او نظر علیخان دګر ګین داکا زوی اود ګرجستان والی ئي روسی دربارته استولی دی (۱) او له بلی خواهم پوهېږی چه ګر ګین دارمنی ټبر څخه دی ' څه لیری نه ده چه د روسیانو سره علاقه پیدا کړی ـ هو ' ګر ګین فرصت او وخت لټوی چه سر کښی و کړی (لکه دمخه چه ئي هم په نا کامی سره اقدام ختم شو) او هغوی بهدخپلی مرستی دپاره راوغواړی او له خپلو ګاونډیانو څخه به استفاده و کړی اویا خپل حکومت دهند پاچا ته تسلیم کړی اودهغه سره قول اوتړون و کړی چه دده سره مرسته و کړی اوداهم څه لیری نه ښکاری چه پخپله له پښتنو څخه استفاده و کړی، هغوی پخپله پارټی اوحزب کی داخل کړی . ځکه زه هلته حاضروم اودده کارونه می لیدل ـ

---

(۱) کاوه مجله ۲ کال ۱۲ شماري ضمیمه ۸۹ مخ.

گرگین لەماځخه کوم مخالفت ونەلید- اوده ماظلم کړی و، مګر زما وجودئي هلته نه غوښت اوزه ئي له هغه ځایه لیري کړم ځودی پخپل مقصدبنه کا میابه‌شی که زه هلته وای او (خدای دی نه‌کوی) که‌واقعه دپښتنو په‌منځ کښي پېښه شوي وای په‌خورا آسانۍ سره ماکولای شوای چه هغه اور مړ کړم په هر صورت که داسفیر ومنل شي نود راتلونکی خطر دپاره باید کم از کم دوراندیشه اوسئی او دده په کار او کړو اوعمل پسی ډیر مواظب اوښا رووسئی ... » (۱)

میرویس په آخر کښي داهم وویل چه : « ... حقیقتاً ډیر نازك وخت دی که پتر کبیر دروغی‌اودوستي له لاری غوښتلای چه یو سفیررا واستوی دا اومنی سری به ئي نه رااستاوه په تیره بیاداسی‌سړی‌چه دارمنیانودشهزادگی دعوه هم کوی ځکه نودپارس حکومت ته داضرورده چه تړل گرجیان اوارامنه‌تر نظارت لاندی ونیسی ځکه چه ډیرمده نکیږی چه گرجیان دگرگین‌ترمشر توب لاندی بغاوت کړی و، او اوس چه هم‌دگرگین دا کازوی دزار روس په دربار کښي لوړ مقام لری آیاددي‌سفیرراتگ به‌دگرجیانواوارمنیانو په روحیاتو کښي‌خصوصاًدگرگین په روح کښي څه تأثیر پیدا کړی ؟ » (۲)

دمیرویس داوینا چه « دافغان اوپارس جګړی » د لیکو نکي په عقیده یود هغو جامعوویناوڅخه وه چه‌دیوه هوښیار اومقتدر سیاسی سړی څخه چه د لوړ عقل خاوندوی انتظار کیږده- او وئي ویلای شوه چه دگرگین په نسبت دپاچا په مغزوکښي رازراز افکار پیدا کړی- نوپاچا فکروکړ : څه وکړی ؟

که گرگین معزوله کړی محتمل چه دده حکم به و نه منی اودهند پاچانه به ځان تسلیم کړی- اوکه ئي معزوله نکړی هغه تشویش‌چه دده له وجوده ورته پیداشوی و، دده زړه ئي برآ رامه نه پریښود اوتحمل ئي نشو کولای .

---

(۱) دافغان اوپارس جګړه مخ (۲) تاریخ افغانستان - میلیسون - پښتوترجمه ۲۰٤مخ

نوځه ئې و کړه ؟ وروسته تر هغه چه د اسرا ئیل اری ئې په ډېر مجلل ډول پذیرائی وکړه او اصفهان ته راغیٔ ، د گرگین دپاره ئې داسې چاره و سنجوله چه هم معزوله نشي اوهم له اقتداره ولو ېزي چاره داوه چه میرو یس ئې بیرته دقندهار و کلانتری (ریاست بلدیه) په منصب مقرر کړچه هلته د گرگین د حالاتو مراقبت وکړی او که ئې موقع پیدا کړه دده ځای‌هم ونیسي (۱) نودادی هغه میرویس چه دیوسیاسی بندی په حیث تحت‌الحفظ اصفهان ته‌لیږلی شوی و» اوس دحکمران په حیث وطن ته راځي ـ ښائی چه گرانو لوستونکو به د هغې پوښتنې ځواب چه څومخه دمخه مو کړی‌وه (چه دیوه پښتانه مېړه فکربه‌دیوې کابینې په مقابل کښې څه و کړي ؟) خود پخوده پیدا کړی وی .

خیر په راتلونکو پېښو کښې به‌څو نوری نکتې هم ولولی چه دملی زعیم دپېلو ماسې افکار لا ښه ځینې څرگند ېږی .

❀ ❀ ❀

د میرویس راتگ قندهار ته : په دې ترتیب میرویس د ملی پروگرام د عملی کولو دپاره دډېرو آرزو گانو سره په خوراشوق خپل گران وطن ته رهی‌شو او درارهی کېدو په وخت کښې ئې څو مکتوبونه د گرگین پنامه له ځانه سره را اخیستي وه چه په هغو کښې پر گرگین باندې‌تا کید اوسپارښت شوی و ، چه د میرویس بې مشورې به کار نکوی او ده ته به بیرته هغه پخوانی منصب وسپاری اودېراحترام‌به‌ئې کوی ، دده عزت اوشرافت به محترم گڼي حتی‌اعتماد الدوله میرویس ته په‌خصوصی توگه ویلی وه‌چه‌د گرگین په کړه‌او وضعیت‌پسی‌دی څارووی او یومهرشوی‌سندئې هم‌ور کړچه کوم‌وخت که‌ضرورت پیښ‌شی له‌هغه څخه کار واخلی ـ دیوان بیگ هم‌څومکتوبونه ور کړه‌او په هغه کښې ئې ولیکل‌چه : « میرویس یوله هغوهوښیارانو خلکو څخه دی چه دپاچا سره‌ئې ډېر کو مکونه کړی دی »

---

(۱) تاریخ افغانستان دمیلیسون اثر دمنشی احمد جان ترجمه ۲۰۵مخ.

میرویس چه دا مکتوبونه واخیستل نور ئې نو ځنډ روانه باله دستي دقندهار خواته راوخوځېد اوپه لاره کښې ئې په کاروانسرایو اونظامی کلاو کښې په ډېر تجلیل او احترام ډېوې تشریفاتي عسکری ټولګۍ اودیوې دستې موز یك له خوا ښه راغلی کېد له ـ هر پښتون دده په راتګ خوښی کوله او دده دکارو آرزو مندهو (۱) څو چه قندهارته را ورسید .

د میرویس رسېدل قندهارته : د میرویس په قندهار کښې په ډېرې ګرمجوشۍ اوحرارت استقبال وشو ، اوټولو اهالیو په ورین تندی اوخوشالو زړودهٔ ته «ستړی مشي» وویله ؛ ګرګین که څه هم په ښکاره دده په پذیرائی کې داهالیوسره ګډون و کړ اودمیرویس احترام ئې پر ځای کړ ، مګرپه زړه کښې له غضبه او کینې څخه سره خوړل کېده او دانتقام لارئې پلټله ، خصوصاً له هغه وخته څخه چه (داصفهان ددربار تهدید نامې اوسپارښتنامې ئې ولوستلې .)

په دې وخت کښې میرویس د ګرګین څخه اجازه واخیستله خپل کوراوخپلې علاقې ته ولاړ ؛ هلته اکثر خوانین اومشران اودده ملګری دده دملاقات دپاره راغلل اوهم دلې دلې خلك دحج د مبارکې دپاره ده ته راتلل او ټول پښتانه منتظره وه چه دی څه کوی ؟ اوڅه وایی ؟ غوښته ئې چه پوه شي : میرویس د قوم دنجات اوآزادولو په باب کښې دوی ته څه زیری راوړی دی ؟

ګرګین ددې ملاقاتو اوتګ راتګ څخه بې خبره نه و ، مګر دانتقام اخیستلو دپاره ئې غوښتل چه یوه پلمه پیدا کړی اوداسې کار وکړی چه میرویس دقوم اواولس په نظر کښې سپك اوذلیل ښکاره کړی - یوه پلمه ئې پیدا کړه هغه داوه :

میرویس یوه لور درلوده چه خورا ډېره ښکلې وه ، چه دسر جان مالکم په اصطلاح ددې دحسن اوښکلیتوب آوازه دخلکو په خولو کښې خپره شوې وه (۲)

---

(۱) د افغان اوپارس جګړه مخ (۲) تاریخ ایران سرجان مالکم ۱۹۸ مخ

گرگین میرویس ته حال واستاوه چه دغه لور ده د زوی د ازواج دپاره (۱) دگرگین کور ته ور واستوی څنګه چه دا پیغام دتحکم په تو ګه' نومیر ویس ته غوندی اندیښنه پیدا شوه ـ ځکه چه له یوې خوا دلور استول ده له پښتنی غیرت سره مخالف وه او بر سیره پر هغه ئې دده قدر دقوم او اولس په نظر کی سپکاوه او له بلی خوا په داسی وخت کښې چه میرویس لا تر اوسه پښتانه دخپلی عقیدې او عملیاتو څخه پوره نه وه خبر کړی ددې حا کمانه امر ردول ده هغه طرح کړې نقشه ورو رانوله ـ نو ئې څه وکړه؟

دقوم مشران اوغټان ئې راغونډ کړه او ملی جرګه ئې جوړه کړه' چه دا خبره ورته وکړی او دملی قانون په قرار تر مشورې وروسته پوه فیصله وکړی.

ځکه چه په پښتنو کښې دا دستور دی چه د ملی کار و دپاره مشوری مجلسونه جوړوی څخه هم معامله د یو وه وی په انفرادی توګه ئې بیله ملی مشورې نه فیصله کوی او نه ددوی په عقیده فیصله کیدلای شی. دا مجلسونه د پښتنو په اصطلاح «جرګه» بولی دا جرګې چه څنګه فیصله وکړی هر پښتون ئې عملی کول پر ځان لازم بلکه ملی فرض ګڼی ـ دادی چه دپښتنو ملی زعیم هم له دې دستور څخه کار واخست او دقوم مشران ئې راوبلل.

❀ ❀ ❀

لمړی ملی جرګه : میرویس دمخه تر هغه چه گرگین ته منفی یا مثبت ځواب ور کړی دا اولس مشران ئې په کو کران کښې (چه دقندهار په شپنر کروهی کښې دغرب خوا ته واقع او دمیرویس مدفن دی) دمشوری دپاره را وبلل ـ لمړی ئې دگرگین ددې غوښتنی په باب خوا کښې خبری شروع کړې' پښتنا نه چه طبعاً پر ننګ او ناموس مینان دی لوی او واره وایی «دنیا تر سر جار سر تر ناموس!» نو طبیعی

(۱) تتمة البیان دسید جمال الدین افغانی پارسی ترجمه ۷۷ مخ.

ده‌چه ددې خبرې داروېدو څخه روحاً متأثره شول، دغیرت وینی ئې په جوش راغلی او میرویس ئې دلور لهاستولو څخه سخت منع کړ او مقاومت ته ئې تشویق او ترغیب کړ او پښتنی قسم ئې یاد کړ چه‌ده په مرسته کښې ترسر او مال تېر شي؛ میرویس چه دوی دځان په شان متأثرو لیدل په زړه کښې ډېر ډېر خوښ شو، مګر په ظاهره ئې دوی ته دصبر توصیه وکړه او وې ویل: «بهتره ده چه بلا په خوب کښې مړه کړو! مګر تاسی ته لازمه ده چه پر خپلو خبرو ټینګ سئ، خپل راز پټ وساتئ، او پرما اعتماد ولرئ، یقین وکړئ چه له دښمنانو څخه به سخت انتقام واخلم» (۱)

په دې وخت کښې ملي قائد درحمان بابا دیوان راواخیست او دفال په توګه ئې خلاص کړ وې ویل: «راسئ چه عبدالرحمان باباقدس سره هم وپوښتو، چه دده دیوان ئې خلاص کړ، هسې شعرونه وو:

زه مکتوب غوندې په پټه خوله ګویایم — خاموشي زما تېرې کا ترغوغا زما
ګنبت دعشق په تودو زړه که امان چرې — سمندر بویه چه زیست کا په صحرا زما

چه دغه بیتونه ئې ولوستل هغه مغفور حاجي، وویل: «چه دظالمانو کار تمام دی، اما اوس دستي خاموشي بهتره ده، ټوله به په پټه خوله دا کوښښ کړو، چه ظالمان ورکښي چه‌مناسب وقت راسي، نو بیا زه پر تاسي زغ وکړم، هغه وخت باید ټول تیار یو او ظالمان له وطنه وباسو.» (۲)

دجرګې خبرې اترې ترماښامه جاري وې، خو په آخر کښې ئې داسې فیصله وکړه چه: «قطعاً دمیرویس خان دې نه لور استوله کېږي، مګر دې دپاره چه ګرګین غافل وساتو او په‌حال خبر نسي، بلکه نجلۍ دې دمیرویس دلور په عوض واستوله شي څو چه د ګرګین دهلاکولو دپاره فرصت پیدا کړو ... »

تردې فیصلې وروسته ئې بیا ټولو په قران، توره، ډوډۍ او مالګه قسم وکړ او دخپل قول پروفائې بیا ټینګ تړون وکړ او وې ویل: «هرڅوک چه له خپلې خبرې

(۱) تاریخ ایران سرجان مالکم ۱۹۸ مخ (۲) پټه خزانه ۹۵ ـ ۹۶ مخونه.

واوړي «زن‌طلاق» بەوی ـ دپښتنو پەعقیدە داقسم‌اشدترین دقسمودی چەمیرویس تەئي دهغه په یادولو داد ورکړ .

ترهغه وروسته میرویس یوەبلە نجلۍ چه دده پکور کښي روزل شوي وه دخپلي لورپنامه دګرګین سرای‌ته واستوله (۱) اوهغي نجلۍ وویل : « زه دمیرویس لوریم !» پەدي توګه دګرګین هغەپلمه چەدانتقام اخیستلو دپاره ئي جوړوله بي‌اثرەپاتەشوه اوهم ګرګین وغولېده چەمیرویس نونورڅه پەزړه کښي نلري اوروغه غواړي اوبیادده دمظالمو دپاره زمینەمساعده ده.ځکه‌ئي‌نو ترخپله وسەپوري دمیرویس زړەساته اوپه هرکار کښي بەئي دده‌راي‌ مراعات کاوه ملي زعیم میرویس خان هم دازیاربرست چەداسي ښکاره کړي چەد ګرګین ټول‌مظالم او صدمي ئي‌چەدده قوم‌ته رسولي دي‌هېري‌شوي دي‌اود خپلوی اظهار ئي‌داسي حدته ورسوله‌چه ګرګین پردەباندي کامل اعتماد پیداکړ ـ څوچەیوه میاشت وروسته ئي دګرګین دور کولودپاره دوهمەجرګه جوړه کړه

❀ ❀ ❀

دوهمه ملي‌جرګه : یوەمیاشت وروسته چەدګرګین دظلم اور بیا په زور کښي‌شو اولمبي‌ئي‌هرلورته‌خپري شوي د پښتنو مشران په تنګ شول بیا پر میرویس راغونډ شول‌او د ګرګین دظلم څخه‌ئي استغاثه وکړه ـ اوبیادپښتنو یوه ملي جرګه جوړه‌شوه، مګردا پلا د کوکران په کلي کښي نەوه، بلکه په«مانجه» کښي جوړەشوه چەدقندهار شمالي شرق‌ته تخمیناً دشلومیلو په فاصله د کابل پر لارواقع دي‌اوپه ښارصفا پوري نښتي‌دي، اوغالباً داځای د میر ویس خان د ښځي یعني دجعفرخان‌سدوزي‌د لورو، ځکه‌چه داحدودبه هغەوخت کښي دسدوزوه.(۲)

---

(۱) تاریخ‌افغانستان دمیلیسون ۲۰۶مخ ـ دسید جمال‌الدین افغاني دتتمة البیان ترجمه۷۷مخ سرجان مالکم ۱۹۸ مخ.

(۲) تاریخ سلطاني ۷۱مخ پټه خزانه ۹۶.

داجرگه هغه‌وروستنی جرگه وه چه‌دقوم دآزادی وثیقه ئې مهرولهٔ اوځنګه‌چه ریدی خان په محمود نامه کښې راوړی په‌دې جرگه کښې لاندی مشران او خوانین راغونډ شوی وه (۱) :

۱: سیدال‌خان ناصر، چه وروسته دهو تکو ددورې یومهم لوزړور او معروف جنرال او سپه سالاررو ـ دده مفصل شرح حال به‌وروسته راشی .

۲ : بابوجان بابی ـ چه‌دده شرح حال به‌هم برخپل ځای پوره ذکرشی .

۳ : بهادرخان ـ چه‌وروسته به‌ئې شرح حال ولولی .

۴: میاجی ـ دده اصل نوم ملا پیرمحمد میاجی دی چه مفصل حالات به‌ئې په راتلونکو صفحو کښې ولولیء .

۵: یوسف‌خان ـ دهوتکو له‌غښتلوخانانو څخه‌دی چه‌په سیوری کښې اوسیده مګر متأسفانه بې له‌دې کتابه په‌بل مأخذ کښې‌ئې ذکر نه‌دی راغلی .

۶: عزیزخان نورزی ـ چه ریدی خان‌ئې د «دلارام» دپهلوان پنامه یادوی نور ذکرئې نسته ښایی چه‌دفراه دنورزو مشروی .

۷: ګل‌خان‌بابړ ـ ددې مشر ذکر هم په بل کتاب کښې په ستر ګه نشو .

۸: نورخان بریڅ ـ داسړی دبریڅو له‌خانانو څخه‌و، اومحتمل چه‌دښوراوك اویا پښتنی بلوچستان و، په‌نورو کتابو کښې دده نوم ونه لید شو .

۹ : نصرو خان الکوزی ـ داالکوزی قوم له غټانو څخه و ، چه پـه جلدك کښې اوسیده .

۱۰ : یحیی‌خان ـ دملی قائد میرو یس خان ورور دی .

۱۱ : محمدخان ـ دمیرویس وراره چه‌په‌وروسته وقایعو کښې دحاجی انګو پنامه ډیر مشهور شوی‌دی اوشرح‌حال به‌ئې وروسته درته‌راشی .

---

(۱) پته خزانه ۱۴۵ـ ۱۴۷مخونه .

۱۲ : یونس‌خان کاکړ – بنایی چه دارغسان یا ژوب له‌خوانینو څخه وی .

په محمود نامه کښې همدا پورته اشخاص ذکر شوی دی ، مګر د نورو مؤرخینو له‌لیکنو څخه څرګند یږی چه علاوه پردغو اشخاصو نوردبلو څو دقوم مشران او ملکان هم‌دې ملی جرګې ته را بلل شوی وه . (۱)

دې جرګې بیا په‌قرآن ګوتی پوری کړې اود وفادارۍ لوړه‌ئې وکړه ، بیا نو میرویس داعتمادالدوله کاغذ دوی‌ته وروښود او ورته وې‌ویل: «چه د پارس حکومت هم دګرګین څخه خوښ نه‌دی اوماته اجازه راکړه شوې ده چه ګرګین له‌منځه ورك کړم او پښتانه دده له‌ظلمه وژغورم مګر دا په‌هغه صورت کښې امکان لری چه‌تاسی ټول په‌یوه زړه‌اویوه اراده اویوه‌ژبه زماسره ملګری‌شیء» ټولو دده دامرو داطاعت قول ورسره وکړ اوده‌ته‌ئې دخپلې ملګرۍ پوره اطمینان ورکړ .

تردې وروسته نومیرویس خپل‌هغه‌پلان چه‌ده دخپله‌ځانه سره سنجولی‌و ، دوی ته ووایه ، هغوی‌هم ټولودده عاقلانه‌اومدبرانه پلان‌ومانه اوخوښ‌ئې کړه د جرګې له‌خوا یوه خان‌ته امروشو چه ګرګین‌ته دی‌مالیه نه‌ور کوی او خپله طائفه دی دګورجیانو پرمقه بل‌پورته کړی – داچه داطائفه کومه‌طائفه‌وه په‌دې کښې دمؤرخینو اختلاف دی : دافغان او پارس دجګړې لیکونکی لیکی چه د«بلوڅانو» مشرته امرورکړه شو (۲) مګرتاریخ سلطانی اوخورشیدجهان د «کاکړو» طائفه‌بنیی (۳) اومیلیسون بیاد «ترین» قوم‌یادوی (٤) همدارنګه ددوی په‌ځای کښې اختلاف‌دی څوك ارغسان ذکر کوی اوڅوك دبلوچستان علاقه‌یادوی خوحقیقت‌ته همدادوهم قول نژدې‌دی ، ځکه‌چه دوروسته پیښو څخه څرګندیږی چه جرګې غوښته دګرجی‌عسکر دقندهارڅخه یوې لیری‌علاقې ته‌ولیږل‌شی اوارغسان دومره‌لیری ندی .

---

(۱) دافغان اوفارس جګړه ۰ مخ (۲) دافغان او پارس جګړه مخ

(۳) تاریخ سلطانی ۷۲ مخ خورشید جهان ۱۳۲ مخ

(٤) تاریخ افغانستان – پښتو ترجمه ۲۰۷ مخ

په هرحال داملي جرگه ترمازیگره جاري وه، او دجرګي شاملینو هر یوه ته وظیفه ورکړه شوه چه د هغه ځای ... تا کله شوه اودلمړی اقدام دپاره لازمه ترتیبات په نظر کښې ونیول شوه دجرګي په پای کښې پردي وخت بیاحاجی میرخان مغفور، لهرحمان بابا څخه دابیتونه ولوستل :

چه آسمان ئې مخ پټ کړی په سحاب و — خدای وماوته ښکاره کړه هغه نمر بیا
چه رقیب راته ترلی په زنځیر و — خپل حبیب را باندی برا نیت هغه وربیا
په وصال ئې منت باراوسه رحمانه ! — په صدف کښې دخل نشته د گوهر بیا

نقل کا: چه دخدای په قدرت، دغه ورځ پر آسمان اوریځ هم وه، حاجی میرمرحوم دابیتونه ولوستل په هغه گړی لمر ښکاره سو اوریځ ئې لهمخه هسته سوه، خلقو هم دغه یوالهی مددوگانه اوبیا نو جنت مکان حاجی میرخان خلقو ته وویل :

«دادی دخدای تعالی مهر اولطف هم زموږ ملگری دی، اوس نو وقت دی چه توری لهتیکیوو کاږو، اوځانونه لهدښمنه وژغورو! . » ( )

❀ ❀ ❀

دمیرویس لمړی اقدام :

دبلو څواوکا کړو مشران چه خپلو علاقوته ورسیدل، دستی ئې خپل قومونه پاځول اودمالیې لهورکولو څخه ئې سرونه وغړول گرگین چه دالمړی وارو، چه دداسی شدیداوبرملا انکار سره مخامخ کیده سخت قهر ورغیء فوراً ئې تول گرجی جگړن اوغښتلی چه یوازی دهمداسی جدی اقداماتو د پاره ساتلی شوی وه دبلوڅو اوکاکړو دسر کوبی دپاره وټاکل اوروان شول .

میرویس چه دا وضعیت په دېر دقت کوت گرگین ته راغیء اود پورتنیو قومو دسر کښې له امله ئې تأسف وکړ او دگرجی لښکرو له لېږلو څخه ئې خو ښی څرگنده کړه، اوضمناً ئې دښاردباندی یو باغ ته گرگین دعوت اومیلمه کړ (۲)

(۱) پټه خزانه ۹۷مخ (۲) سرجان مالکم ۱۹۸مخ ـ دسیدجمال الدین تتمه ۷۸مخ تاریخ افغانستان میلیسون ۲۰۷ مخ.

او په دې ترځ کښې ئې وویل چه په دې مېلمستیا کښې غواړی دخپل قوم دوه غښتلی سرداران ده ته معرفی کړی چه د حکومت په خدمت کښې شامل شی (۱) ګرګین د امېلمستیا ومنله. د مېلمستیا ورځ را ورسېدله: د پښتو ملی زعیم میرویس خان د قوم د مشرانو په مصلحت خو تنه پښتانه په مخصوصو ځایو کښې سره وویشل چه هلته دې اشاری او فرصت ته منتظره وی.

ګرګین دخپلو ملګرو او څو تنو محافظینو سره د باغ خواته وخوځید او هلته ورغی؛ میرویس او د پښتنو نوروغټانو مشرانو په ډېری ګرمۍ د ده «هرکلی» وو او «ښه راغلې» ئې وکړه مېلمستیا ډېره مجلله وه هر ډول شراب ددوی د پاره مهیا شوی وه او هر مېلمه دومره وڅښل چه بې هوښه ولوېدل، او یادسید جمال الدین افغانی په اصطلاح په دې مېلمستیا کښې د مېلمنو د مرګ شراب تهیه شوی وه او پخپله میرویس ئې ساقی شو. - پر ټاکل شوی وقت د انتقام اشاره یا د وطن د آزادی زغ چه داتولی مقدمی او نیرونګونه دهغه د پاره وه، د ملی زعیم میرویس له خوا وشو په دې اشاره او زغ ګرګین او د ګرګین ملګری د پښتو تر تورو تېر شول او دا دهغو زروزرو بېګناهو پښتنو دوینو انتقام و، چه د ګرګین دشخصی امیالو او مقاصد و په اثر قربانی شوی وه.

په دې کښې چه د ګرګین قاتل څوك و؟ بې د محمد مهدی څخه بل مؤرخ په دې باب کښې څه نه لیکی، محمد مهدی په جهان کشای نادری کښې لیکی چه «مراد خان» نامی د میرویس په امر ګرګین مړ کړی (۲) او هم لیکی چه دا مراد خان نامی ترینځی و.

نور مؤرخین په مجموعی حیث د ګرګین وژل ذکر کوی - مګر بې له سرجان مالکم. سید جمال الدین افغانی او میلیسون نور مؤرخین لکه محمد هوتك،

(۱) تاریخ افغانستان پښتو ترجمه ۲۰۷ مخ (۲) جهانکشای نادری ٦ مخ.

دافغان او پارس د جګړې لیکوونکی او سلطان محمد او نور - د ګرګین دوږلو وضعیت بل ډول په جلا توګه بیانوي یعنې دمبالغې ذکر نه کوي - مثلاً سلطان محمد لیکي چه یوه شپه ګرګین خان د کاکړو د طائفې د تنبیه دپاره تللی و ، دارغسان د « ده شیخ » په کلي کښې میرویس او نورو غلځیانو دشپې یرغل پرو کړ او شهنواز خان ئې دستګیر او کار ئې ورتمام کړ (۱) بالعکس بل مؤرخ لیکي چه میرویس تر دوهمې جرګې وروسته د ګرګین قصر ته ورغی او په بلوڅانو پورې ئې و تړل چه هغو پر نورو پښتنو حمله کړې ده - ګرګین دستي خپل افسران را وغوښتل او د بلوڅانو د نیولو امر ئې ورکړ ، هغوته ئې وویل « زه دررسېږم » بیا ئې میرویس ته مخ را واړاوه او وې ویل : « تاسې هم ژر خپله وسله را واخلئ او د خپلو نفر یو سره زما سره ولاړ شئ څو چه د ګرجي عسکرو سره یو ځای شو او د مخه تر هغه چه غلیم پوه شي یرغل پرو کړو ! » ټول کاروونه په دې حکم ختم شوه مګر میرویس پټ د بلو څو مشرانو ته خبر ورکړ او هغه ئې دغفلت له خوبه و یښ کړه او هغو ته ئې خبر ور واستاوه چه : « داهم هغه ورځ ده چه موږ او تاسې سره ټا کلې وه او تاسې قول راسره کړی و ! »

فوراً میرویس د درو زرو پښتنو سره د ګرګین رارسید و ته معطل و ، او په ډېرې سرابنۍ ئې د ګرګین د رتګ انتظار یوست - تر لږ ګړی وروسته ګرګین له زرو تنو محافظو سره راورسید - بیله دې چه خبر وي د پښتنو ددوو کتارو عسکرو په منځ کښې داخل شو او له هري خوا محاصره شو او د فرعون په شان د مرګ په دریاب کې ډوب شو او د ټولو عسکرو سره له دنیا ولاړ او یو نفر هم پاته نشو چه د دې قربانۍ خبر قند هار ته یوسي (۲).

خو د پټې خزانې لیکوونکی محمد هوتک چه په هوتکي دربار کې روزل شوی دی

---

(۱) تاریخ سلطاني ۷۲ مخ (۲) دافغان او پارس جګړه مخ

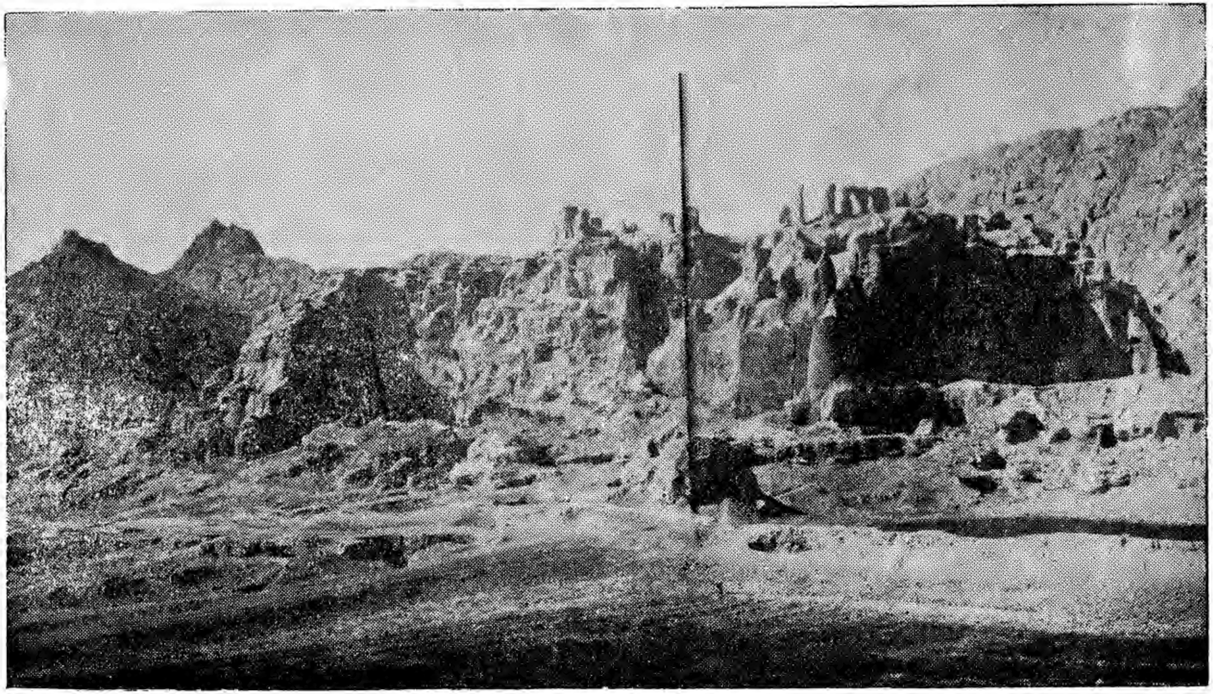

د قندهار زوړ ښار د غوره پر سر

اوددهقول تهباید دېراعتبار ورکړه شي په مجهول ډول لیکي چه : « اولس ټول سول اودجنت مکان حاجی میرپمدد په قندهار ورننوتل ، او د ښمنان ئې ټول مړه کړل » (۱) کتهه همداقول دسرجان مالکم ، سیدجمال الدین افغانی او میلیسون له قولو سره چه مېلمستیا یادوی تریوځایه پوری منا فی نه دی ، ځکه چه دا مؤرخین هم وایی چه میرویس د گرگین تروژلو وروسته سرهدنوروو مشرا نو ښارته داخل شول ، مگر بیاهم تصریح ئې نه ده کړې .

❀ ❀ ❀

دد ې اقدام نېټـه : مؤرخین ددې اقدام په نېټه او تاریخ کښې چهدېښتنو ملي قائد دآزادۍ غوښتلو په نیت کړی دی ، یا پهبل عبارت د گرگین د وژلو په تاریخ کښې مختلف دی :

شیرمحمد د ۱۱۲۰ ھ د صفری میاشت لیکی (۲) سلطان محمد ۱۱۲۱ ھ د صفری میاشت ټاکی (۳) او نواب صمصام الدوله دا اقدام په ۱۱۲۰ ھ کښې بولی (٤) مگر خافي خان چه د خپل وخت حوادث یې تر ۱۱۳۵ ھ پوری لیکلي دی او دهوتکي شاهانو معاصردی ددې اقدام تاریخ ۱۱۱۹ ھ لیکی وایی پدې تاریخ د هند د ربار محمداعظم شاه ته دگرگین د وژلو خبر راورسید(٥) میلیسون دافغانستان په تاریخ کښې ۱۷۰۹ ع = ۱۱۲۱ ھ کـال ښوولی دی (٦) او نورالله لارودی د «زندگـانی نادر شاه» په کتاب (۱۱۲۱ ھ) کـال لیکلی دی (۷) دتر کتازان هند مؤلف بیا (۱۱۲۰ھ) کـال ضبط کړی دی (۸)

---

(۱) پټه خزانه ۹۷ مخ

(۲) خورشید جهان ۱۳۲ مخ (۳) تاریخ سلطانی ۷۲ مخ

(٤) ماثرالامراء - ۳ ج ۷۰۱ مخ د کلکتې طبع (٥) منتخب اللباب ۲ ج ٦٤٣ مخ

(٦) د تاریخ افغانستان پښتو ترجمه ۲۰۸ مخ (۷) زندگانی نادرشاه بسرشمشیر ۹ مخ

(۸) تر کتازان هند ٤ ج ١٤٤ مخ

مگر تنها هغه کتاب چه موږ له ټولو اشتباهاتو څخه خلاصوی او د هغه قول ترټولو مؤرخینو موثق او د اعتماد وړ دی همدا «پټه خزانه» ده چه مؤلف پخپله په وقایعو او پېښو کښې حاضردی او مستقیماً له خپله پلاره روایت کوی او لیکی چه : «په ۲۹ د ذیقعدة الحرام سنه (۱۱۹) هجری اولس ټول سول او . . .» (۱) او هغه څه چه ریدی خان په خپله محمود نامه کښې وایی (۲) :

گرگین یې مړ کا ټول گرجی‌سو کشتار　　قوم کا خلاص له ظلم و جوره غفار
چه داسی کار و کا حاجی گرندی　　د پښتنو ناموس یې و کا خوندی
کال و بوسل نونس او زر په شمار　　خلاص سو له ظلمه د گرگین قندهار

هم ددې مدعا تائید کوی . نو په مؤرخینو کی هم هغه د خافی خان قول په منتخب اللباب کښې درست او د پټه خزانې د روایت سره موافق دی . ځکه نو د ذیقعدة الحرام نونسمه ورځ او (۱۱۱۹ هـ) کال د گرگین د وژلو تاریخ او هم عموماً د پښتنو د یوه ملی نهضت نیټه او خصوصاً د هوتکو د شهنشاهی د تاسیس تاریخ باید وبلل شی او په همدې تاریخ تریوې لوېی اوږ دې و قفې وروسته بیا د پخوانی عظمت په شان په افغانستان کښې یو «ملی حکومت» تاسیس کېږی او بیرته د پښتنو مملکت د پښتنو د پاره آزادېږی .

❀ ❀ ❀

د قندهار د ښار نیول : گرگین ووژل شو ، مگر د قندهار د ښار نیول او

فتح کول لاخه آسانه کار نه و ، ځکه چه په ښار کی د گرجیانو ډېر عسکر پروت و او د کلا پر برجانو او دروازو یې توپونه ایښی وه . هغوی کولای شوه چه هم د میرویس سره مقابله وکړی او هم د ښار خلك د توپکو تر خولو لاندی کړی لدې کبله نو باید داسی چاره سنجولې شوې وای چه نه د ښار خلك پقتل رسېدلی

(۱) پټه خزانه ۹۷ مخ　　(۲) پټه خزانه ۱۴۸ ـ ۱۴۹ مخونه .

وای او نه د ښار په نیولو کښې د میرویس آزادی غوښتونکی زلمیان دمقابلې سره مخامخ شوی وای ــ نو دا چاره یوه حربی خدعه وه، چه میرویس کار ځینې واخیست او هغه داوه چه پخپله ده د ګرګین کالی واغوسته او دده ملګرو د ګرګین د ملګرو او ساتونکو کالی واغوستل او د هغوی په آسو سپاره شول ترغونی ماښام په هغه د ببر بره او برم لکه ګرګین چه روانیدیء د ښار خوا ته روان شو ــ او نوریې دري زره پښتانه د ښارشاو خوا پټ کښېنول چه دده اشاري ته معطل وی ــ چه د ښار دروازي ته راورسېدل ګرجی پیره دارانو د میرویس پرسوارلی د ګرګین د سوارلۍ خیال وکا، پرې یې ښودل چه ښارته ننوزی په مجردی چه ښارته ننوتل د دروازي او کلا پر محافظینو یې یرغل وکړ، په دې وخت کښې هغه دري زره پښتانه چه د باندی منتظر وه هم ښارته راداخل شول او د ګرجیو عسکر یې ټول تارومار کړل او ښار ئې ونیو او د ستی میرویس اعلان وکړ او جارچی جار وواهه چه:

«دهغه چاامال او ځان په امان دی چه ګرجی او پارسی عسکرو نه ساتی او ځای ورنکړی!» (۱) د ښارخلکو دا د آزادۍ اعلان په ډېره خوښۍ واورېده او پوره تنی شرط ئې ومانه، نورنو متجاوزینو ګرجیانو سر پناه او د ساتنې ځای نه درلود ټولو د مرګ یا که ئې و کولای شوه د ښتی پر لور وتر پالل او په دې صورت د قندهار ښار چه له څه مدې راهیسی کله د مغو او او کله د پارسیانو ستر ګی ور ته سرې وې او حملې به ئې پر کوې بیا د پښتنو د ملی حکومت مرکز شو.

په همدې شپه میرویس خدای ته سجده وکړه او وې ویل:

«خدایه! دا یو دهغو لویو کارو څخه و، چه مو رماته وصیت کړی و، او ماته ئې راسپارلی و، داخو ستا دعبادو او بندګانو خدمت و، چه ماتر سره کا» (۲)

---

(۱) دمیلیسون «دافغانستان تاریخ» پښتو ترجمه ۲۰۹ مخ ـ د سید جمال الدین د تتمة البیان ترجمه ۷۸ مخ سرجان مالکم ۱۹۸ مخ (۱) پټه خزانه ۱۷۷ مخ.

درېیمه جرگه او دمیرویس وینا : کوم وخت چه قندهار د مخالفینو څخه

خالي شو، نو میرویس د قوم مشران او غټان را وبلل او درېیمه جرگه ئې جوړه کړه یا په عصري عبارت «لویه جرگه» ئې تشکیل کړه، چه ټول رابللی شوي مشران راغو نډ شول نو میرویس ولاړ شو او داوینائي په فصیحه او خوږه لهجه ایراد او بیان کړه :

«پښتنو! په ایمان درته وایم چه زما مطلب یوازې او یوازې ستاسي آزادي وه او آزادي هغه بې بها نعمت دی چه دهغه د لاس راوستلو دپاره دا ټول چاو نه او جنگونه رواوه – گرگین له منځه ووت .

دقندهار د پښتنو دپاره چه تل ئې دطاقتور مغل سره اوزه ور کړي او مقابله کړې ده دهغو عسکرو تښتول چه د اصفهان له جرا گانو څخه تشکیل شوي دي څه گران کار نه ښکاري (۱)

که زما سره لاس یو کړیء او متحد شیء اوزما ملا وتړیء زه به ستاسي له غاړې دذلت او مریتوب ځنځیر لیرې کړم او د آزادۍ او عزت جنډه به مو د وطن په هر گوټ او د جهان په ټولو ملتو کښې پورته شي – او دپارس د شیعه گانو دسلطې جوغ به مو له اوږو بیرته شي (۲)

پرخدای توکل و کړیء – زړونه مو خوشال لریء، په داسې حال کښې چه زموږ او ستاسي نیتونه پاک او خالص دي، د لوی خدای پکومک کولای شو چه پر غیبتلیو روافضو باندي بري ومومو .

اوس دپارس دولت دناهلانو په لاس کښېوتلی دی او له ډېرې مودې راهیسته د نړېدو خراته د رومي. زه چه په اصفها ن کښې وم په ټولو حالاتو ئې خبر وم ددولت غټان پردوولارو روان دي، په تدبیراو رایو کښې یو د بل پر ضد کار کوي او یو د بل د پښتو خاوري سره کارئ، هر فردئې د خپل نفس تابع او پیرو دی – د ټولو

---

(۱) دمیلیسون د افغانستان تاریخ پښتو ترجمه ۲۱۰ مخ (۲) مرجان ما الکم ۱۹۸ مخ سید جمال الدین ۷۹ مخ

مشغله همیشه عیش اوعشرت دی ـ دولت اوملت ئې هېر کړی دی ـ هیڅ ستر ګور سړی نه و، چه دمملکت دنظام په باره کښې ئې خوله ښورولې وای .

دخدای لهخوا هم بلاوې باندی نازلېدلې چه یوه بلاخارجی ایلچی او سفیرو چه دشیروان او آذربایجان ارمنیان ئې پاغیتوب ته پاڅول، چه په آخر کښې ګرجستان هم دروسیې تابع شو او شاه ئې ددښمنا نو له هجومه ډېر متزلزل و ایا پهداسې حال کښې بیاهم امکانلری چهدوی لازمه تدارکات ونیولای شی ؟

خدای مومل اوساتند وی دی ـ نو بری اوفتح هم زموږ ده .

(نعوذ باالله) که موږ مقاومت ونشو کولای بیاهم دهغه پاچا زموږ مرستې ته حاضر دی ـ خو که موږ په قربانۍ او ځان نثاری سره زیار وباسو هغه ملك او مال چه مونیولی دی اویا ئې نیسو هغه ټول زموږ دی ' نو ایا لازمه ده چه دا ټولی ولجې چه مو اوس لاس ته راغلی دی بیرته پخپل لاس لهلاسه وباسو؟؟

دبښتنی لوړ همت څخه کار واخلیء ، څو (څلور طلاوی اوقبه) چه هره ورځ پارس تهتلهاوهغه ثروت چهزموږ له وطنه ډېرډیولاس تهورتیء راوسپموواونور ثروت لاهم لاس راولو چهخپل ځان بهدای کړو اوخپلې اړی پهپوره کړو . (۱)

اوبر سېره پردې ددې ضاله او ګمراهی ډلې ورکول دټولو مسلمینو وظیفه ده او ددوی سره جګړه یوه فی سبیل الله غزاده» (۲)

دائی وویل او دمکې دملایانو فتوګانی ئې ملی جرګی ته ښکاره کړې او وی ویل : ـ « ـ د خپلې تیری خبری پر صدق تر دې ښه شا هد نسم پیدا کولای» په پای کښې میرویس خپله وینا په داسې الفا ظو پای ته ور سو له چه دیوه مېړه وطندوستدخولې دآزادوزلمیانودارو بدو سره ډوه اوداسیئېوویل:ـ

۱ـافغان تاریخی ـ ترکی اثرمخ (۲) سرجان مالکم ۱۹۹ مخ .

« هغه څه چه د غیرت او شریعت مقتضا وه هغه می تاسی ته وویل اوس که ستاسی په مینځ کښې داسی څوك وی چه بیالاهم دمریتوب ذلت دآزادۍ پر عزت غوره گڼی او دآزادۍ په دې رشته سره چه تاسی ته دآسمان لهخوا راغلې ده ځان نه تړی یعنی آزادی ئې خوښه نه ده اود ظالمو ملحدانو خدمت ئې دگرانو پښتنو ورونو تر متابعت خوښ وی ــ په دې کهخوله دی ووایی هیڅوك به غرض پهونهکړی؛مگر دومره ده چه داسی څوكدی نو زموږ سره دهستوگنی هیله نکوی اوزموږ د آزادی خاوری او قومی ریاست تر پولی دی ها خوا تــه ووزی ــ او د کوم نوی ظالم پاچا تر سیوری لاندی دی ژوند وکــړی » (۱) دپښتنو مشرانو دمیرویس دا وینا په ډېرمینه اود لــگرمیواوریدله ، خصوصاً چه پهدې وینا کی له یوې خوا ددوی پښتنی اوملی احساسات په ښور راوستلی شوی وه ، او له بلی خوائې دا اقدام پر محمدی(ص) شریعت سم او برابربالهاودحجاز دعلماو فتواوی‌ئې پخپلو سترگو ولیدلې ــ اوهم لهبلی خوا چه څهوخت دگرگین ترسخت فشار لاندی وه ، اوس ئې په هوسائۍ ساوئیستله اوهم دبل پلوه دپښتنی طبیعت له مقتضا سره سم له ډېره زړته آزادۍ ته تېږی ناست وو ــ نوددې څو عواملو په اثرئې دمیرویس سره پښتو وکړه اودده پر اقدامئې آفرین او شاباش ووایه اویاد « لازودی» پقول‌ئې دمیرویس سره قول وکړچه څوچهئې وروستنی څاڅکی وینه په بدن کی وی دخپلی آزادۍ حاصلولو په لاره کی به زیار باسی او خپل همت بهنه سپموی اودده له امره به سر نه غړوی ، میرویس چه لهخدایه دا وخت غوښت پخپلو ورلگو ونکو ویناوئې دپښتنو وینی په جوش را وستلې اوپه آخر کی‌ئې ورته وویل :

---

(۱) دمیلسیون دافغانستان‌تاریخ ۲۱۱مخ ــ سرجان مالکم۱۹۹مخ‌ــسیدجمال‌الدین۷۹ مخ.

« زما ورونو ! الهی انتقام نژدې دی ، پښتانه پهلوانان باید د جور او ستم تر بار لاندی ولاړ نشي . » (۱) په همدې ورځ پښتنو میرویس د ځان مشر و ټاکه — کڅه هم میرویس د شاهۍ رتبه او حیثیت درلود مگر ده پر ځان د پاچا نوم نه کښېښود (۲) د شاه او شاهۍ د نامه څخه ئې ځان وژغوره او یوازې ئې د « ملي مشر » په نامه اکتفا وکړه چه دا هم د میرویس یوه مخصوصه ممیزه ګڼلا ی شو او ځینی څرګندېږی چه میرویس د اټول اقدامات او کړونه د کوم شخصی غرض د پاره نه وه کړی ، بلکه فقط او فقط د ملی لوړتیا او د ملت د آزادۍ د پاره ئې زیار یوست.

دولجې نیول : د ګرګین تر مرګ څلور ورځې وروسته د سهار مهال چه لاشنه خړه وه د کلا د سر محافظینو دلیري څخه ولیدله چه یوه لویه عسکری رساله د ښار خواته راځی او دا رساله همغه شپېږ سوه ګرجی عسکر وه چه د بلو څو او کاکړو د ترټلو د پاره استول شوی وه ؛ د دوی سره ډېری ولجې وې چه پښتانه ئې چور او چپا وکړې وه او هم دیوه کال مالیه نغدی پیسې ئې ورسره راوړی وې . دوی کڅه هم شپېږ سوه تنه وه مگر رشتیا خبره هم دا ده چه ډېر جنګیالی او مړنی زلمیان وه او د میلسیون په عبارت ډېر و جنګو د دوی څخه او سپنه جوړه کړې وه او د فولاد په شان ئې ټینګ کړی وه (۳)

دوی د ګرګین د مرګ څخه ناخبره ښار خواته راتله او د ښار له خوا هم دوی ته هېڅ نه ویل کېده ، څوچه ښه د ټوپکو او توپو تر خولو لاندی را غله ، نو ناڅاپه د ټوپکو او توپو د ګولیو سره مخامخ شول او په «اوربل » ئې استقبال او ښه راغلې وشوه . په دې وخت کی دوی وپوهېده چه معامله بل رازده او ښار د لاسه وتلی دی نو ئې په مقاومت شروع وکړه ، کڅه هم ماتې وکړه او د میرویس

(۱) زندګانی نادرشاه پسر ششمیر ۱۰ مخ (۲) تاریخ سلطانی ۷۲ - ۷۳ مخونه .

(۳) دافغانستان تاریخ - میلسیون ۲۱۲ مخ.

زلمیانو دوی تر گریشک او هیلمند پوری تعقیب کړه او ډېر تاوان ئې ورور ساوه تول غنایم او نغدی پیسې ئې ځنې وګرځولې خو بیائې هم د خپل جلادت او مړانې په اثر وکولای شوه چه تر هیلمند پور یوزی او ځکه چه دمیرویس لښکر لامنظم نه و ، او هم دمملکت نوری چاری برهم او درهم وی لازمه ئې وګڼل چه بیرته قندهار ته را وګرزی نو هغو عسکرو وکولای شوه چه ځانونه خراسان ته ورسوی او د ډېری خسارې تر تحمیل وروسته نجات ومومی اودا واقعه پارسیانو ته نقل کړی او دهغو وحشت او پریشانی زیاته کړی (۱)

دمیرویس بیله ویناا ود پښتنو څلرمه جرګه : تردې وا قعې وروسته

میرویس بیا دپښتنو مشران اوغټان را غونډ کړه او هغه پښتانه ئې هم را وبلل چه دښاره لیری په غرو کې اوسېدل اوحال ئې ور واستاوه چه : «موږ بریالی شوو ژر راسيء او زموږ سره یو ، سيء (۲) » چه دهغو مشران هم راورسېدل نو دڅلرم وارد پاره جرګه جوړه شوه . لمړی میرویس په پند او نصیحت ، وعد او وعید خپله وینا شروع کړه اودوی ته ئې دټینګ عزم او استقامت توصیه کوله. له یوې خوائې پښتنو ته آفرین اوتحسین وایه دعا ئې ورته کوله اوله بلې خوائې دوی ته سختې پیښې اود پارس متقابله اقدامات یادول ، یعنی ده غوښته چه پښتانه دبیری او امید په منځ کې وی ــ څو نه داسې مغروره شی چه د غلیم څخه بې پرواشی اونه دومره ئې زړونه وخیږی چه بېله شرطه تسلیم وی ــ بیائې نوداسې وویل :

« . . . حقیقتاً تاسو دااسلام ددین په لاره کې یو لوی خدمت پای ته رسولی دی

(۱) دسیدجمال الدین دتتمةالبیان ترجمه ۷۹ مخ .

(۲) دافغانستان تاریخ ، میلسیون ۲۱۱ مخ .

سکه مو په مرمر کی کېندلي ده اود قیامت ورځی ته مو ښه نیک عمل پرېښی دی، په هغه لویه‌ورځ به ستا سی په حسنه اعمالو کی وشمېرل شی او ستا سی دیادولو باعث به و ګرځی . . ددې ښه کار له کبله دی ستاسی خواړه پر تاسی مبارك او ستاسی داروشی ! ستاسی دزیار اوهمت څخه مشکوریم – مګر په دي هم پوهشیء چه‌هغه فرمان چه ګرګین‌دقتل‌په‌باره کښې داعتمادالدوله له‌خوا تاسی‌ته ښکاره کړی‌و، هغه‌جعلی‌و– اوهغه‌ددې خبری په‌اثر کښې‌و، چه دیني غیرت زما څخه‌صبر اوتحمل یووړ اونورمی نو یځپل ځان کښې دطاقت اوصبر څرك نشو . ایستلای اوهمدې غیرت اوپښتنوالی زه‌مجبور کړم چه‌داسی و کړم .

تېرپرتېر– خوترډې وروسته پرموږ لازم‌دی چه‌ټول په یوه زړه ، متحد شو دزړه له‌صدقه‌یو دبل ملاوتړو اودمحمدی (ص) دین‌په‌لاره کښې خپل سراو مال فدا کړو. ځکه‌چه دا کار چه‌موږ کړی دی دپارس دشاه په نز دیو عصیان دی او دپارسیانو په‌نزد موږ باغیان‌یو، اودوی به‌ضرور دانتقام اخستلو په‌فکر کښې وی‌او عسکربه راولېږی اوپه نتیجه کښې (العیاذبالله) که‌لاس‌ئی برسی او بری وموی دپښتنو ناریته به‌ټول ترتیغ‌وباسی اوښځی اووړه به‌بندیان دمړیانو په‌توګه‌بوزی »

په‌دې وخت کښې یوخان ولاړ شوی ویل :« دپارس دولت ډېرقوی دی او ډېر عسکرلری، دپښتنو دالږ زلمیان به‌څنګه دهغو مقابله و کولای شی ؟»

میرویس دستی پځواب کښې دا آیهٔ کر یمه ر لوست چه : « کم من فیئة قلیلة غلبة فیئة کثیرة» اودې آیة دمضمون سره ئې موافق دزړه دداډ وېناوی وکړې، څوچه دجر ګی دهری خواڅخه دآزا دی د ساتلو د پاره زغونه پورته شول‌اومیرویس ئی‌دځان کالخوای اومشر و ټا که ټول واك ئې‌دده تهور کړ او جر ګـه منحله شوه .

په کار بیل: میرویس دستی په کار شروع وکړه او ټوله وسله چه ورسره وه

او یائې د ګرجی عسکرو څخه په غنیمت نیولی وه دخپل اولس په زلمیانو ئې وویشله او دمیلیسون په قول ټول وسله جوړونکی کارګرانو ته میرویس امر وکړ چه ډېری وسلی او اسلحې جوړی کړی (۱) او ځینی ئې باروت جوړولو ته وګمارل او بیائې د کلا د دیوالو او حصارونو مرمت کاری شروع کړه، توپخانه ئې منظمه او باقاعده کړه او ټول عسکر ترنظام لاندی راغله (۲)

کوم وخت چه په دې تدابیرو او استحکاما ماتو مشغول و، نو وئې غوښته چه څه وخت نورهم داصفهان دربار غافل کړی - چه ددفاع دپاره ښه لازمه تر تیبات او تدارکات و نیسی - ځکه ئې نو دحربی چل او خدعی له رویه دستی دپارس دپاچا په نوم یو مکتوب ولیکه - په دې مضمون :

دمیرویس مکتوب دپارس پاچاته : (ترالقابو وروسته) «په دې تقریب چه تاسی ماته اجازه راکړې وه او دمخه می جسارت کړی، تاسی ته می خپل عرض وړاندی کړی و، چه باید ګرګین اوضاع او حالات تر مراقبت او څارلاندی و نیول شی ځکه چه ما ویل ددهٔ حرکتونه به په مملکت کښې دفتنې سبب شی او س زما هغه پیشګوئی رښتیا شوه، کوم وخت چه زه قندهار ته راورسیدم، څه مده تېره نشوه چه دپښتنو قبیلې سره یو ځای شوې او ددې کبله چه دګرګین ډېر ظلم او جور ئې نشو ګاللای نو په پای کښې ئې ګرګین دښار تر کلا راویوست او به یوه کلی کښې په یوه هجوم هغه و واژه - بیائې دښار کلا ونیوله - زه په خپله محکمه مشغول وم، زه ئې دخپلی محکی څخه راوستلم دخپلو ځانو مشر اورئیس ئې وټاکلم - اوس ئې ډېرې لوی ډلی او جمعیتونه جوړ کړی دی - او نه ښائی چه زما ددولت خیر اندیش غوندی په حق

---

(۱) دمیلیسون ددې عبارت څخه ګرګند یږی چه هغه وخت په قندهار کښې داسلحه سازی صنعت ښه رواج درلود (۲) دمیلیسون دافغانستان تاریخ ۲۱۱ مخ .

کښې اشتباه و کړیء ـ بلکه دالاهم دشکر ځای دی چه په داسی نازك او د اختلال په وخت کښې کوم ناپوه او ناحق شناس سړی ئې دځان په مشر توب نه دی تا کلی او زه ئې وتا کلم چه داهم ستاسی ددولت نیک رغی ده ځکه چه تر څو چه زه د پښتنو مشر یم ددې اختلال په رفع کولو کښې به دزړه زیار باسم انشاءالله د تدبیر او فکر په واسطه هر مشکل آسانه کیږی او دا اور به وروړو مړشی او داهواد به د پخوا په شان نظام ماهوالمرام پیدا کړی، که په دې خصوص کښې تاسی ته څه ووېل شی باید تاسی اهمیت ورنکړی او ددې خواتول احوال او اوضاع ماته را وسپاریء او تر یوې مدې پوری باید داغماض العین معامله وشی او نه بنائی چه تهور وکړیء او دخود بینانو په خوله وداسی فتنې ته عسکر راو لیږیء ـ ځکه چه که عسکر راو لیږل شی، ټول پښتانه ترلوی اووړه پوری دمقابلې دپاره پر دوو پښو ولاړ دی. یا به دشاهی عسکر دژوبلېدو او مرګ سره مخامخ شی اویا که بیخی د پر عسکر را و لیږیء دخپل ژوند دساتلو په غرض به خپل مملکت دهندپاچا ته تسلیم کړی او دا خبری دا کثرو دخولو هم اورېدلی کیږی. لنډه دا چه په دې وخت کی لازم دی چه ددې غوټې په خلاصولو کښې دتدریج او تأنی او احتیاط څخه کار واخستل شی او دا نکته ډیره مهمه ده ـ ددې سیمی نظام دې بنده ته تفویض وبولیء ـ کڅه دا اشارة جسارت دی مګر سره له دې هم که د اهمال او امهال په صورت دتانی او تدریج دقواعدو او اصولو مراعات وشی دلوی خدای په مرسته او فضل به په کارو کښې ډ یر سهو لت او آسانی پیښه شی . » (١)

دې اقدام په اصفهان کښی څه تاثیر و کړ ؟ شاه حسین او دده نور درباریان

چه په دې واقعه خبرشول ، په هغه اندازه چه انتظار کېده متأ ثر نشول او نه ئې دا تصور کاوه چه پښتانه دآزادی لپوال دی ، دوی به ویل : « تاریخی پېښې تکرار یږی

---

(١) افغان تاریخي مخ ـ دافغا ن او پارس جګړه مخ .

ځنګه چه د مخه هم قندهار دپارس څخه ځان جلا کړی و ، او دهند مغول ئی رابللی وه اوس به هم هغسی شی . مګر کوم وخت چه موږ حمله پرو کړو بیرته زموږ دی » (۱). نود اصفهان دربار ددې په عوض چه قندهار ته عسکر راو لیږی یوازی ئې محمدجامی خان دپښتنو د بیرولو او دمیرویس دتهدید د پاره قندهار ته دایلچی او سفیر په حیث را واستاوه چه پښتانه تهدید کړی او دشاه طاعت ته ئی راوبولی دا ایلچی چه قندهار ته راورسید دستی دپارس د دولت د عظمت او قوت او واك لوړی لوړی خبری ئې شروع کړې اوددې اقدام دبدانجام او د پښتنو دخوارېدلو اوذلیل کېدلو ډماميُ ئې وهلې ، چه پښتانه وبیروی مګرددﻩ داخبری پرمیرویس بدی ولګېدلې او دده خبری ئی پرې کړی ورته وې و یل :

« ته چه وایی عقل او حکمت یوازی په نازاو نعمت کی متصوردی؟ »
« اویوازی دهوسائی د خاوندانو په ماغزو کی ځای لری ؟ »
« زموږ غرونه هم پوهان او هوښیاران لری ! »
« که ستا شاه څه نورڅه کار کولای شوای ــ ستادې : »
« بې معنی او لا طائلو خبروته ضرورت نه و ! » (۲)

امرئې وکړ چه دایلچی بندی کړی ، دمیلیسون په قول میرویس دده په حبس کښی دوه مقصدونه لرل یو داچه دپارس تیاری اوامادﻩ کی وځنډېږی ځکه چه ځواب ته به ډیل ور کېږﻩ شی اوبل دا چه پارسیانو ته معلومه شی چه دی په رضاطاعت نه‌منی اودپښتنو د آزادی لوبه شروع‌شوی ده (۳) او کم دخپلوا کی جنډه چه میرویس جګه کړې دﻩ بیرته به کښته نشی او داصفهان د دربار تطمیع به ددې پښتون نابغه پر روح څه اغیزه و نکړی .

مګر د میرویس داحرکت هم‌داصفهان په دربار کښی بدتلقی‌نشواود « سرجان مالکم » په‌عبارت‌دوی ئی‌دغفلت له‌خوبه‌ویښې‌نکړﻩ اوسر بېرﻩ پردې چه‌وائې ورېدل

---

(۱) دافغانستان تاریخ ـ دمیلیسون ـ پښتو ترجمه ۲۱۲ مخ
(۲) د تتمة البیان ترجمه ۸۰ ـ ۸۱ مخونه ـ اوسرجان مالکم ۱۹۹ مخ .
(۳) دمیلیسون دافغانستان تاریخ پښتو ترجمه ۲۱۳ مخ

چه د د و ی ا یلچی بندی شوی دی بیائې هم د دوهم وار د پاره محمد خان د هرات حاکم چه دمیرویس زوړ اشنا او دحج دلاری ملګری و ، د نمایند ه پحیث میرویس ته راولېږه اودائی یقینو ، چه دده ملګرتیاوخپلوی به د پښتنو ملی زعیم دخپل ملی اولوړ مقصدڅخه راوګرزوی ، مګر کوم وخت چه داایلچی قندهار ته راورسیداومیرویس ئی دانقیا د او اطاعت خواته وباله میرویس ورته وویل:

« لوی خدای ته شکر وباسه چه دزړې اشنائی اوملګری حق دی »
« را بـاندی ستـه او زما ستر ګوته در ښری ، که نه وی تا به هم »
« دهغه په شان سزا لـیدلې و ا ی ــــــــــ مـګر پـو ه شه : »
« پښتـانه میـړونه بـه بیاد مریتوب پـه قید کښی و نـه لو ښږ ی »
« زمر یـو څنځیرونـه وشلول او توری له تیـکیو وئیستلی شو ې »
« تر هغـو بـه پـه تیـکیو کـښی و نـه لو ښږی ، څـو چه : »
« ستاسی پاچا مشـکوب او ستاسی مملکت مسلوب شی ! »
« الهی انتقام نژدې دی ، پښتانه پهلوانان دجبار منتـقم »
« د لاس آلات دی چه دپارس د ملحدانو دسزای دپاره ئې »
« انتخاب کړی دی ! » (۱)

کله هم دمحمد خان سره نسبتاً ښه وضعیت وشو ، خوبیاهم حکم وشو چه دی دیوه معززمېلمه په نامه پمحبس کښی وساتی .

هغه وخت چه داخبر داصفهان دربارته ورسید ، نوهغوی و پوهېدل چه بې له جنـګه د پښتنی لاره نشته ، نو د هرات هغه حاکم ته چه د محمد خان په عوض مقررشوی و ، په (۱۱۲۲ ه ـ ۱۷۱۰ ع) کال کیامر ور کړچه خپل عسکر د قندهار

---

(۱) سرجان مالکم (۱۹۹) مخ .

دحملې دپاره چمتو کړیءاو پرقند هارېرغل و کړیء ، دهغه عسکرهم تیار شول او دقندهار خوا ته وخوځېدل .

مگر میرویس‌هم دپارس د پاچا ددي حکم څخه بی خبره نه و ، د یر پښتانه زلمیان ئې دمقابلې دپاره تیار کړی وه ، او دپنځو زرو عسکرو سره د پارسیانو مخ ته وروتل او ترلږ جگړی وروسته ئې دپارس عسکروته سخته ماتی ور کړه تردې مـاتی وروسته د پارسیانـو لښکر و په اتلسومیاشتو کښی شلو ر لویې حملې و کړې چه په شلورو سرو حملو کښی نا کامه وتښتېدل ؛ او په آخره حمله کښی خو دپارسیانو پنځو زروعسـکرو چه دمحمد خان د تبریز دحا کم ترقوماندانی لاندی وه ، د پښتنو دپنځو سوو زلمیانو طـاقت را نه وور ، و تښتېد ل او په دي حمله کښی ئی تر زرو تنو دېر تلفات ور کړه اوپخپله حا کم ددروزامنوسره دپښتنو جنـگیالیو پلا س ورغیء (۱) دمحمد مهدی دلیکنی پقرا ر پښتنو دفراه تر «دلخك» ار «دلارا» پوری مځکې بیر ته دپخوا په شان دځان کړې او دده په عبارت «با دلارام‌مرام هم آغوش شد وازمنحل کـامرانی جرعه نوش» (۲)

دي پرله پسوماتیو داصفهان ددربار غیظ اوغضب یو په سله کړ، او پوه شول چه دپښتنو سره مقابله کول هغومره آسانه هم‌نه‌وه، لکه هغوی چه‌تصور کړی‌و وپوهېد ل چه د پښتنو د آزادی پیاله تشول او نسکورول څه دعراقی شرا بو ساغر نه‌دی چه دشاه په‌سلامتی‌ئی‌پرسر پورته کړی نوئی دا لازمه وبلله چه‌باید دپښتنو دپایمالولو دپاره دېرپوځ اولښکر تهیه‌او آماده کړی اودي کـارڅه‌مده‌هم غوښتله ځکه نودیوي خوا دپارس سلطنت په‌لویو حربی ترتیباتو او تدارك تو مشغول شو اودبلی خوا میرویس‌هم دمقابلې دپاره‌وسائل سنجول، چه‌ددې‌وسائلو څخه یوه وسیله دهغه ددربار سره دمیرویس مراوده وه چه بیرته‌ئې له سره تازه اوټینـگه کړه .

---

(۱) دمیلیسون دافغانستان تاریخ ۲۱٤مخ (۲) درهٔ نادره ـ ۳۹مخ.

دمیرویس مراوده دهند د دربار سره: دا باید وویل شي چه میر ویس

داستقلال او خپلوا کۍ تر اعلان وروسته دډېرو سیاسي مشکلاتو اوسختیو سره مخامخ شو، ځکه چه دیوې خوا دهند مغولی دربار داوضعیت په ښه سترګه نه کاته اودپښتنو خپلواکۍ ئې ځانته لوی خطر باله، لکه «صمصام الدوله» او«خافي خان» مؤرخ چه لیکي: هغه وخت چه دپښتنو داستقلال داعلان خبر دهند مغولی دربار ته راورسید، دهند د ربار ظاهراً دمجبوریت له کبله دپښتنو دا استقلال په رسمیت سره وپېژاند اوخپله خوښۍ ئې ښکاره کړه او دبل پلوه ئې داصفهان ددربار سره مفاهمې او مخابرې و کړې چه ددې پیښې (چه دخافي خان په تصریح ددوارو ملتو اوهوادو دپاره دصائبې رایې خخه ئې مخالف کار باله) په دفع کې زر کوښښ و کړی. (۱)

کټه هم میرویس خان ته دا وضعیت ښه معلوم و، مګر دخپل سیاست له رویه ئې نه غوښتل چه دهند سره مراوده ونلري او یاد مخنی مراو ده قطع کړي، ځکه چه میر ویس د پخوا څخه دهند ددرباره سره مراوده درلوده، خو لا هغه وخت چه ئې تجارت کاوه دخپل ثروت اوبډائي په سبب ئې دهند په دربار کښې ښه شهرت اوامتیاز موندلی و، اوخپل هغه تجارت چه دهند سره ئې درلود ورځ په ورځ زیاتاوه اودهند د وزیرانو اوحکمرانانو سره ئې خپلوي اچولې وه، تل به ئې دهغو سره مکاتبه کوله اودصمیمي اواعتمادي خپلوانو په واسطه ئې دهغو دمراتبو په قرارهغوی ته سوغاتونه او تحفې لیږلې اودخپل وضعیت څخه ئې هغه خبرول اوځانته ئې جلبول.

نو همدا سبب و، چه په دې وخت کښې ئې هم وغوښته چه دهند دربار ځانته متوجه کړي، که کوم وخت اړتیا حس کړي یو ملاتړ ولري اوهم ئې غوښته چه په دې وسیله دهند او پارس ددولتو په منځ کې دخلاف نظر تکی پیدا کړي، ددې مفکورې

(۱) منتخب اللباب ٦٤٣ تر ٤٦٦ مخ یوری ٢ ج - ماثر الامراء ٧٠١ مخ ٣ ج.

په اثرئې دهند دربارته دا مکتوب ولیکه . (۱)

دمیرویس مکترب دهند دربارته:

«... موږ پښتانه نسبت وتولو ګاونډیانوته دهند دپاچا په ګاونډیتوب ډیر افتخار کوو ـ ځکه چه زموږ په مذهب اودین را شریك دی اوله همدې نقطهٔ نظره ټینګ امید او اعتمادلرو چه دضرورت په وخت کی به زموږ سره ملګری او مرسته وکړی پښتنو دپارس دپاچا پرخلاف تصمیم کړی دی ـ ځکه چه هغه زموږ دمذهب پرخلاف زموږ سره دجګړې دپاره عسکر را استوی ځنګه چه اوس هلته (په هند کې) پوره امنیت دی، نو که یو دسته عسکر زموږ دکمك دپاره راولیږل شی دلوی خدای په مرحمت به خپل ددین اومذهب پردښمنانو بری ومومو او پردوی به غالب شو!

پښتانه زړوردی اوبنائی چه ځینی مقتضیات به له ښه مرغه زموږ سره مرسته وکړی چه ددوقشونو (هند او پښتون) سره دیو ځای کېدلو په وخت کی وکولای شو چه دپارس ځینې توابع دپارس دحکومت پر ضدو پاڅوو! » (۲)

کوم وخت چه دا مکتوب دهند پاچاته ورواندی شو، هغه ظاهراً ډیر خوښ اوخوشاله شو، اودمیرویس استازوته ئې ډیر دحرمت اوعزت په سترګو وکاته اوښه احترامانه اومعززانه وضعیت ئې ورسره وکړ اودیوه اطمینان بخښه ځواب سره ئې رخصت کړه. مګر په دې ځای کی خافی خان دمنتخب اللباب مؤلف څه قدر داغراق او مبالغی خوانه تللی دی او داسې لیکی چه : میرویس د ښار تر تصرف وروسته «مصلحةً خطبه دقطب الدین بهادرشاه پنامه دبدنامی درفع او داستحکام دبندو بست دپاره وویله او د کلا دتسخیر طلائی کلی ئې دیوه مکتوبه او د

---

(۱) دامکتوب د(۱۷۰۹م) کال په آخر کې چه بهادر شاه دهندوستان پرتخت ناست و، دشاه دوزیرانو په عنوان لیکلی شوی دی ـ ماخذ دافغان اوپارس جګړه.

(۲) افغان تاریخی مخ ـ اودافغان اوپارس جګړه

کلاداریې دسند سره دهغه دربارته ولیږله ـ خلعت منزل خلعت او د آفرین باد فرمان او د کلاداریې سند میرویس ته واستاوه . (۱)

په هرحال میرویس په دې مکتوبو ډېر خوشاله شو اودهغه دخواد کومې پېښې څخه بالـکل مطمئن شو ، اوښائي چه دمکتوب په لیږلو کښې هم مهم غرض داو چه دقندهار او پښتنو په نسبت دهغه ددربار نظریه څانته معلومه کړي چه په هغه باریك وخت کښې ددوی په‌نسبت څه نظریه لري ؟ اوس چه دهغه له خوا مطمئن اوبې غمه شو نودملـکې اونظامې چارو سمولو ته‌ئې ملاوتړله اوډېر پارسي مفسدین اوفتنه غوښتونـکې خلك چه لا په قندهار کې وه لهمنځه وئیستل .

دپارس ۳۱ زره عسکر دخسرو خان په قوماندانۍ : وموویل چه دهرات

حاکم محمد خان گرفتاره شو اولښکرئې ماتې وکړه او داموهم ذکر کړه چه د پارسیانو حملې بې اثره پاته‌شولې اوډېر له‌ډېسې شکستونه ئې وخوړل ، نوځکه دپارس حکومت تصمیم وکړ چه یوخورا لوی پوځ قندهار ته را واستوی اووې غوښتل چه په دې پوځ کې دپارس دډېرغښتلې اوجنـگجویه او جګړن زلمیان د پښتنو پرمځلې دتجاوز دپاوه راغونډشي ، خصوصاً دهغه وخت څخه چه د روسي سفیر اسرائیل اری لـه خوا مطمئن شول . یعنې وروسته تـر هغه‌چه‌داسفیر ئې په احترامانه توګه رخصت کړ د « استراخان » په ښار کې مړشو (۲) چه دهغې خوا څخه دفارسیانو زړونه بې‌غمه شوه نودقندهار دتسخیر دپاره ئې‌لوی‌اقدامات شروع کړه اودا موضوع داصفهان په درباکې تر مذا کرې لاندې و نیول شوه مگرنظریات مختلف وه ، څوپه آخر کې‌په اکثریت فیصله شوه چه : خسروخان د وژل شوی گرگین وراره چه هغه‌وخت دگرجستان حاکم اوډېرد ماغد اره سړی و ، دلښکرو په قوماندانۍ مقرر کړشي ، څو دخپل آکا او نورو گرجیانو

---

(۱) منتخب‌اللباب ۲ ج ۶۴۳ مخ د کـلـکتې طبع . (۲) د افغان اوپارس جګړه مخ .

دانتقام اخیستلو دپاره د قندهار په نیولو کې ښه زیار وباسي ـ او هم له دې جهته چه په هغه وخت کې گرجیان په توره او جنگ ډېر مشهور وه ځینو دربار یانو دامشوره ور کړه چه باید ټول عسکر د گرجستان دهغوء لاقو څخه چه دپارس دحکومت پلاس کې دي راغونډ شي مگر مخالف حزب ددې نظریې سره مخالفت و کړوي ویل: که ټول عسکري گرجي واستول شي او هغه بریالي هم شي ، بیائي چه دپارس دحکومت له متابعته به غاړه وغړوي ، ځکه نو باید شپږ زره پارسي عسکر هم دعباس قلي بیگ تر قوماندانۍ لاندي ورسره ولاړ شي او داچه خسروخان دوه سوه زره تومانه دلاري دمصرف دپاره غوښتي دي باید پنځوس زره تومانه ور کړه شي » (۱) داقول « دافغان او پارس جگړه » د لیکونکي قول و ، مگر میلیسون په مجموعي توگه لیکي چه دپارسیانو داپوځ یو دیرش زره او دوه سوه تنه زلمیان وه چه له دې جملې څخه یو زرو دوه سوه تنه گرجیان وه او نورنو گډوډ د هر فریق څخه پکښې شامل کړشوي وه ـ (۲) په دې ترتیب خسرو خان دیو دیرش زرو او دوه سوه نفرو په اعلی قوماندانۍ وتاکل شو ، چه قندهار ته ولاړ شي او دخپل آکا انتقام واخلي ؛ خسروخان هم داامر په ډېري خوښۍ ـ مانه اوپه (۱۱۲۳ هـ ـ ۱۷۱۳ ع) کـال یاوځینو مؤرخینو دلیکنې پقرار په (۱۱۲۲ هـ ـ ۱۷۱۲ ع ـ ۱۷۱۱ ع) کـال د قندهار خواته په ډېر دباب او برم را رهي شو او بې له کومې پېښې فراه ته راورسید ، په فراه کې میشته شو ، مخبران او جاسوسان ئې پرمخ واستول چه دمیرویس د لښکرو حال رانږدي ، او هغه بېرته ژر را وگرزېدل ، ځکه پښتنو د گرشك او فراه دمنځ دري خوشي کړي وې .

دخسرو خان نفاق اچول : کوم شي چه ډېرد تأسف وړدی او بد بختانه هروخت پېردی اودښمنان له دې لاری څخه ښه کـامیاب شوی دی او پښتانه ئې په دې وسیله ښه هر یه در کړی دی دپښتنو په منځ کښې دنفاق اچولو فتنه ده ، چه په

(۱) دافغان او پارس جگړه مخ (۲) دمیلیسون دافغانستان تاریخ ۲۱۵ مخ .

دې وسېله چه دغلیمانو دلاسه شوې دې ددې فتنې په ویښولو ښې ئې زیار ایستلی دی او کامیاب شوی هم دی ـ نو خسروخان هم دا فکر دراود چه که د نورو حربي چالو او آلاتو څخه مأیوسه شي باید دا «پښتون تباه کړونکې» حربه ورسره آماده وي او کار څني واخلي ـ په دې فکر کښې لاهغه وخت و، چه د پارس څخه راوخوځېدی ـ هغه وخت چه دمشهد څخه لا فراه ته نه و رارسېدلی دعبدالله خان سره چه دحیات سلطان (مشهور په سلطان خدکهٔ ابدالی سدوزی خضر خېل) زوی دی یو ځای شو ـ دا عبدالله خان دهرات دابدالیو پښتنو په غو ښتنه سره دخپل زوی اسدالله خان سره دملتان څخه هرات ته راخوځېدلی و ( ) خسروخان دستي دپارس دحکومت له خوا دهرات پحکومت او مشرتوب مقرر کړ او دقندهار دمحاصرې دپاره ئې کومك څېنې وغوښت ـ او هم ئې بیا دده په ذهن کښې دابدالی او غلځی ورك شوی فکر تحریك کړ، او دقبیلوی اختلاف مړشوی اور ئې بیا غوښت چه دعبدالله خان او میرویس خان ترمنځ بل کړي ـ نو دهرات د ابدالیانو څخه ئې دېر زلمیان چه عبدالله خان ئې پخپله مشرو، راغونډ کړه او دقندهار دمحاصرې دپاره ئې دځان سره بوتله، مګر خوشبختانه عبدالله خان چه خپل ځان دخپل پمقابل او دپردي اجانب پرخوا ولید، نو ملی عنعناتو او ملي قانون ده وجدان ته اجازه ورنکړه چه دخسروخان پراوزه ودربېږي او دپښتنو سره جګړه وکړي ځکه چه د پښتنو داملي قانون او نعنه ده چه کڅه هم پخپل منځ کښې زر کېني او د ښمني سره ولري خو کم وخت چه دپردیو او غلیمانو مقابل ته خبره ورسېږي نو پرخپلو شخصي اوداخلي بدیو او ګوندیو دېره زدی اویو دبل په اتفاق د غلیمانو په مقابل کښې جنګېږي، هغه وخت چه دپردیو جګړه پای ته ورسېږي ښائی چه بیادنا پوهی او جهالت او بدبختی په اثر هغه دېره واخیستله شي او دوه ورونه پخپل منځ کی یو دبل وینې توی کړي.

(۱) خورشید جهان ۱۳۲ مخ

نوداسبب و، چه دناصري روضة الصفا د ليکني په قرار عبدالله خان پر لاري خسروخان ته يوه بهانه او پلمه و کړه او سره دخپل لښکر دخپل اہل ته ولاړ (۱) او دغلځيو اوابداليو پرشخصي عناد و ئې ډېره کښېښود له .

دميرويس آمادگي : دپښتنو ملي زعيم چه دپارسيانو دلوی لښکر څخه خبرشو پښتانه ئې خبراو ټول ئې جنګ ته چمتو کړل ـ امرئې و کړ چه ټول کښتونه او کرهنې وريبل شي اوحصار ته دي يووړه شي او په دې لاره کښې ئې ډېر زيار ويوست چه محکې او کرندي ټوري تشي شي اوټوله غله دي ښار ته يا کو روته ننه ائستله شي .

په دې ترتيب ئې دخوراکې مواد اونور ضروري شيزونه په کافي اندازه راټول کړه او دافغان او پارس دجګړې دليکونکي په قول ددوو کالو دمحاصرې دپاره ئې پوره ترتيبات ونيول (۲) اودښارا کثرخلک چه سپين ږيري يا ښځې وې او دجنګ نه وه دښار څخه ليري ځايو ته واستول او په تيګرلو دوځايه کې ئې ميشته کړه اوهم ئې خپل دسپرو دنظام لويه برخه د داؤد خان (د پټې خزانې دمؤلف پلار) تر قيادت او سپهسالاری لاندې دفراه د دروخوانه واستوله ، څوورو سته ترهغه چه ئې په فراه ، سيستان او ګلستان کې د پښتنو سره مرکې وکړې او دنور زو ، بارکزو و اوساکزو ډېر زلميان ئې دځان ملګري کړه پرخسروخان ئې چه دفراه څخه راوخوځيد يرغل وکا او دهغه سره په جګړه اخته شوه (۳) پخپله ميرويس خان دډېر ولږ وپلو عسکرو سره د هلمند پرغاړه دبست په کنډو او او خرابو کښې دخسروخان انتظار يوست ، کڅه هم دپښتنو زلميانو شمېر پوره نه څرګند نږی خو دميليون په قول ډېر لږ و ، اودی

---

(۱) روضة الصفا ۸ مخ (۲) د افغان اوپارس جګړه مخ (۳۰) پټه خزانه ۱۹۷ مخ

وایي چه سره ددې چه د پښتنو عسکر د پرلبزو ، بیاهم د لمر نیوفتو حاتو په نشه دومری مست وه چه دیوه پرش زرواو دوه سوه تنو پارسیانو مقابلې ته حاضرولای وه (۱)

دقندهار محاصره : خسروخان را وړاندې شو ، د هلمند ترغاړو راورسید ! دلته بیاد جګړې اوربل شو ، کڅه هم ددې جنګ تفصیل ښه معلوم نه دی ، مګردومره ئې ایـکلی دی چه دخسروخان لښکر په د پرزوریرغل و کړ او پښتانه چه د هغو لسمه برخه هم نه وه نو ځکه میرویس خسروخان ته موقع ور کړه چه دهلمند له سینده راتیرشي او دقندهار ښارته راورسیږي ، قندهار محاصره شو ، مګر میرویس تر محاصرې دباندې پاته شو او دملیسون په قول «میرویس د ناپلیون په څېر په (۱۸۱٤ع) دایقین درلود که پردارا لخلافـه مقابله شروع کړی نو ښه داسی کـارو وکړی چه دښمن به دماتې او شکست نغاره و د نګوی (۲) »

پارسیانو ددې محاصرې دټینګولو دپاره هرډول اقدامات وکړه ، مګر کوم شی چه خسروخان اوده عسکرو ارخطا او سراسیمه کړه داو ، چه هغوی په دې امید چه دمنی موسم دی غلې اووا ښه د پرپیدا کیږی دخانه سره ئې هیڅ خورا که او آزوغه رااخیستې نه وه - دلته چه ټول کښتونه او کرهنې له منځه تللی وې او مځکی ئې تشې توری ولیدلې خورا پریشانـه او مضطرب شول ، مـګر بیا ئې غوښته داخپل اضطراب پټوساتي ، خو میرویس ددوی دآذوقې په حال ښه خبرو ، نو دښار ساتونـکوته به ئې دصبر او تحمل کـولو توصیې را استولې ؛ کڅه هـم د ملیسون په قول دښار څو کمـزوروتنـو د میرویس او نورو پښتنو بې مشورې او مصلحته وغوښتل چه د میرویس سره هغسې معامله وکړی لکه پاریس چه د ناپلیون سره و کړه ، یعنې وې غوښتل چه دخسرو خان سره خبـری اتری شروع کړې او تر څو شرطو لاندې دروغې معاهده ورسره وتړې ، مګر ددوی دا درخـواست دخسرو خان امیدونه را پاخول او ښارئې دځان وباله

---

(۱) دمیلسون د افغانستان تاریخ مخ (۲) میلیسون ۲۱۵ مخ.

ځکه‌ئې د تسلیم بلاشرط څخه‌ماسوا دوی « بله‌خبره نه‌اوریدله – د ښار هغه‌څو خلک چه‌د خسروخان په‌تصمیم پوه‌شول او دیوې‌خوائې د میرویس او اولس نارضائی‌و لیدله او د بلې‌خوا « بلاشرط تسلیمیدل » غوښتل کیده‌نو پښیمانه‌شوه‌تر بې‌شرطه‌تسلیمید و ئې مرګ غوره‌و باله او د نورو پښتنو په‌شان‌ئې مقابلې‌ته ملا وتړله او د همت پښې‌ئې ټینګې کړې‌او په‌هره‌حمله کې‌ئې د پارس قواوې پرشا وهلې او هم د ښ ندې له‌خوا ملی زعیم‌خپلی تیتی‌شوی‌قوې‌را یوځای کړې او د سره‌ئې د بلوڅانو، تړینانو او د پښتنو د نورو قبیلو زلمیان راغونډ کړه او د قندهار د جنوب لـه خوائې د خسروخان پر پوځ یرغل و کړ او د ښار ساتونـکو ته ئې داسې پیغام واستاوه:

« که‌موږ بې ننـګه‌شو، او دښمن بریالی‌شي‌زموږ څخه به‌یو هم ژوندی‌پرې نږدی‌نو »

« بهتره داده چه ټول په مړانه زیار وباسو، څو چه یا په‌نیکنامۍ مړه شو او یا »

« پر غلیمانو بری وموموا » (۱) د ښار پښتنو چه د میرویس دا پیغام واورید لا ئې د غیرت وینې په‌جوش‌راغلې او مقابلې‌ته‌ئې ملاوې وتړلې.

د خسروخان مرګ او د پارسیانو تېښته:

خسروخان او دده لښکری د محاصرینو د مقاومت څخه‌دیوې‌خوا او د آزوغې او ذخیرې د نه‌لرلو څخه‌د بلې‌خوا د خپل‌موفقیت او بریالیتوب څخه ورځ په ورځ مأیوس او ناامیده کیدل، او هم د بلې‌خوا د میرویس حملو د دوی کـار مشکلاوه او د دوی معنویات‌ئې وروراnول، او هم سربېره پر دې حملو د ژمی حملې هم نژدې‌وې ځکه‌نو دوی نه‌پوهېدل څه‌و کړی؟ – اوسې یا ولاړ سی؟

په‌دې‌وخت کې میرویس پر دوی د ذخیرو د راتـګ لارې‌هم وتړلې خسروخان

(۱) داستان ترکتازان هند – څلوم ټاک ۱۴۶ مخ.

چه‌خپل نیم‌اردو په‌دې گیر، دار کې له‌لاسه ایستلی و، که‌څه‌هم محاصره یو کال‌ته رسېدلې وه، مگر بیائې هم تر مشورې وروسته د محاصرې څخه لاس و کښېل غوښته‌ئې بېرته‌په‌پارس‌ته ولاړشي مگر‌داردو په‌منځ کې‌ئې بې‌اتفاقي او‌نااتفاقي پیداشو پارسیانو غوښته دیوې لارې ولاړشي او گرجیان هم پردوو لاروسره ولاړه په‌دې وخت کې چه‌عباس قلي‌خان دپارس ددربار معتمد دا بې اتفاقي او تجزیه ولیدله قندهار‌ته راغئ، او‌دپارسیانو داردو ټول حال‌ئې میرویس‌ته وو‌ایه (١) میرویس چه داحال واورېد اود دښمن په‌دېری وارخطائی‌خبرشو، امرئې و کړ چه‌دستي اته سوه اوښ په حربي لوازمو بار اوتیه کړي او وروسته تر‌هغه پخپله دخپلو شپاړس زرو پښتنو زلمیانو سره‌ئې پرخسروخان حمله و کړه او‌په دېر زوروتوب پرورغئ، نوهغه‌و، چه خسروخان‌ئې پخپل آکاپسې قبر‌ته واستاوه، د گرگین سره یو‌ځای‌شو او‌د پارسي مؤرخینو په‌اصطلاح «سر در پای قلعه گذاشت» او میرویس‌خان دگران‌وطن صحنه دمتجاوزینو له‌وجوده پاکه کړه اولکه سرجان مالکم او‌نورمؤرخین‌چه‌وایي دیوه‌پرش‌زرو اودوه سووتنو څخه‌فقط پنځه‌سوه، یا اوه‌سوه‌تنو دد‌پرې‌چابکې تېښتې‌په‌اثر خپل‌ځانونه دپښتنولاسه‌توروا ومرگ دخولې څخه خلاص کړه (٢) نورټول دخپل‌ناروا تجاوز سزا ولیدله اومړشول اوددوی ټولې وسلې او حربي تجهیزات دپښتنو لاس ته ورغله.

میرویس پردې‌فتح اوبرې باندې دلوی‌خدای شکر اداکړ اوپه‌دېرې خوښۍ قندهار‌ته راوگرزېد او‌ټولې ولجې‌ئې په‌اولس وو‌یشلې.

دمیرویس دا‌لویه فتح یادخسروخان مرگ دروژې په ٢٧ په ١١٢٣ هـ کال کښېوه (٣ او میلیسون ١٧١٣ ع کال لیکلی دی (٤

---

(١) دافغان او پارس جگړه مخ.

(٢) سرجان‌مالکم ٢٠٤ مخ - میلیسون ٢١٦ مخ - سیدجمال‌الدین ٣٥ مخ زندگانی نادرشاه پسر شمشیر ١١ مخ - تاریخ ادبیات ایران - اثر برون د یاسمی ترجمه ١٠١ مخ.

(٣) خورشید جهان ١٣٢ مخ (٤) میلیسون ٢١٦ مخ.

دپارسیانو د بل لښکر ماتې : دوه کاله وروسته بیا داصفهان دربار یو لښکر سره جوړ کړ او د رستم خان په سرداری ئې د قندهار خواته راواستاوه، مګر څنګه چه زموږ ملی زعیم د پښتون ملت په اتفاق او مرسته د پرغښتلی شوی و، دې اردو هم څه و نکړه په جنګ کې مغلوب شوه او رستم ددې دپاره چه د خپلو اسلافو کاله په ونشی بیرته پارس ته وتښتېد، دپارسیانو داشکست په (۱۱۲٦ هـ - ۱۷۱٤ ع) کال و(۱) او هم دا دسلطان حسین او داصفهان ددربار وروستنی کوښښ و، چه پنا کامی تمام شو. مګر سلطان محمد او دجهانګشای نادری مؤلف او دروضة الصفا لیکونکی ترخسروخان وروسته درستم خان نوم نه اخلی بلکه ده په عوض کې محمدزمان خان شاملو یا دوی چه ددوېم لښکر سره دقندهار خواته مأمور شوی و، خو متأسفانه پرلاری ئې نفس وخوت او دمخه تردې چه قندهار ته راورسیږی ځان ئې حق ته تسلیم کړ او لښکر ئې وتښتېد (۲) پهرصورت تردې پېښو وروسته میرویس د پښتانه ملت مستقل او خپلواك او ملی مختاره مشرشو او دمیلیسون په قول میرویس لمړی سړی دی چه (بې دهرات له ابدالیو) نور ټول دافغانستان قومونه او قبائل ئې داسی سره متحد کړه چه دمخه نه وه لیدل شوی (۳) او د پښتنو دریاست پایتخت ئې د قندهار زوږ ښار و تاکه او دمملکت په نظم اونسق ئې شروع و کړه.

دمیرویس وفات : د پښتنو ملی قائد او لوی زعیم میرویس تر دیر و جنګو وروسته چه دمتجاوزینو سره ئې و کړه او هغه ئې دخپلی خاوری څخه وشړل او د پښتانه ملت زړه آزادی ئې بیا ددوی په نصیب او پښتانه ئې دپخوا په شان آزاد کړه ـ

---

(۱) دمیلیسون دافغانستان تاریخ - دپښتو ترجمه ۲۱۷ مخ - د ایران د ادبیاتو تاریخ د برون اثر - دیاسمی ترجمه ٤ ج ۱۰۱ مخ

(۲) جهانګشای نادری ٦ مخ او روضة الصفای ناصری - ۸ ج صفحه نلری - تاریخ سلطانی ۷۲ مخ

(۳) میلیسون - ۲۱۷ مخ

او دمملکت دغربی محکوشخهٔی ترفراه او سیستان پوری بیرته د پښتنو کړې اودملي‌وحدت رسی‌ئی‌بیا وغښتله اوټینگه ئی کړه نو پدې‌وخت کې داجل استازی راورسید او نه‌ئی پرېښود چه‌داستر زعیم‌خپل نور افکار او آرزوگانی بشه‌عملی کړي ـ دذیحجة الحرام په۲۸ورځ‌په ۱۱۲۰ ه کـال‌ئی‌دي استازی ته لبیك ووایه(۱)

که دده نوری آرزو گـانی عملی نشوې اوبائی ارت تشکیلات وضع نکړای شوه دابه شاغلی لوستونکی‌دده دنه‌فرصت‌له‌جهته وګڼی، ځکه‌چه څو لیکی د مخه موولیکل چه‌دپښتنوملي‌زعیم په ۱۱۲٦ ه کـال‌دمتجاوزینو له‌جګړو ووزګار شو او په ۱۱۲۷ ه یعنی یو کـال وروسته ئی وفات وکړ ، نودده د آرزو گانو او افکـارو دعملی کولو د پاره یو کـال ډېر کم وختو .

دافغان اوپارس دجګړې لیکونکی دملي زعیم وفات داسی‌لیکی :

« دي معروف اودانشمند قهرمان اوه کـاله (۲) په قندهار کی حکمرانی وکړه او دپارس دډېری غښتلی او مقتدری امپراطورۍ په مقابل کی کلك ودرېد او هیڅـکله د یاس او نا امیدۍ اند یښنې دده د مخیلیې بار یکتر ینه رشته هم متزلزله نکړه ـ څوچه دده قوا دسن دلویوالی په‌اثر ورو ورو په تحلیل ورسیدل او سورت ئی نا توانه او مریض شو ـ د ده په ناروغۍ ټول پښتانه ویر جن او مغموم شول ، همیشه به دده د پوښتنې د پاره د لی دلی پښتانه راتله او دده ګټوراومفید نصیحتونه‌ئې‌اوریدل‌او‌په‌هغوئی عمل کـاوه (۳)

دمیرویس ورو ستنۍ‌خبری : دپورته‌لیکو نکی دلیکنی په‌قرار کوم وخت

چه میرویس خپل دحال خرابوالی حس کړنو دپښتنو مشران‌ئی راوغوښتل او په‌لاندې لندولنډو‌جملو کی‌ئی‌دا سی وصیت ورته وکړ :

---

(۱) پټه خزانه ۱۰۹ مخ(۲) اصلاً اته کـاله دی . (۳)دافغان اوپارس جګړه مخ .

«خپل ټول کارونه خدای ته وسپاریء او پر خدای توکل وکړیء !»
«جنګ په مړانه پرمخ بوزیء !»
«په هر کار کې شرا فمند انه وضعیت غوره کړیء او خپل پت سا نیء !»
«هر کله او په هر ځای کې سره متحد اوسیء !»
«خپل هر رګ او پله قوي کړیء !»
«هیڅکله د یار سیانو اطاعت و نه منیء !»
«په هر قوت او سعیه چه ممکنه وي خپل دښمنان چه پر تاسي حمله کوي پرشا وو هیء ـ ځکه چه ستاسي دښمنان د دربارې اختلا فاتو په اثر او د دوی د خلکو د فساد او خیانت له کبله خورا په تلوار دفنا خواته روان دي !»
«د دوی دشمېر له ډیروالي مه بېرېږیء ـ ځکه چه تاسي متحد یاست»
«او پر خدای موتوکل کړی دی.»
«یقین لرم چه دوی به مغلوبه کړیء !» (۱)

په دې وخت کې ئې سا لندې لنده شوه او نور ئې نو د خبرو توان نه درلود، په دې تکلیف ئې ستر ګې روښي کړې او د شهادت تر کلمې دمخه ئې داوروستي جمله وه چه ویل :

« اصفهان و نیسیء: » (۲)

تر دې وروسته ئې یوه اوږده ساویستله او دپاك او سپیڅلي روح مارغه ئې جاوداني خالي او علیین ته والوت (۳) او د آزادي خواهي په دنیا کې ئې لوړ مقام او ژوندی نوم پریښود او تر مرګ وروسته موږ ته وائي :

« د ننګ تو ته بد مي هر هډ وي ـ
که پس له مرګه پر مزار راشي مینه! »

---

(۱) (۲) د افغان او پارس جګړه مخ (۳) د افغان او پارس جګړه مخ

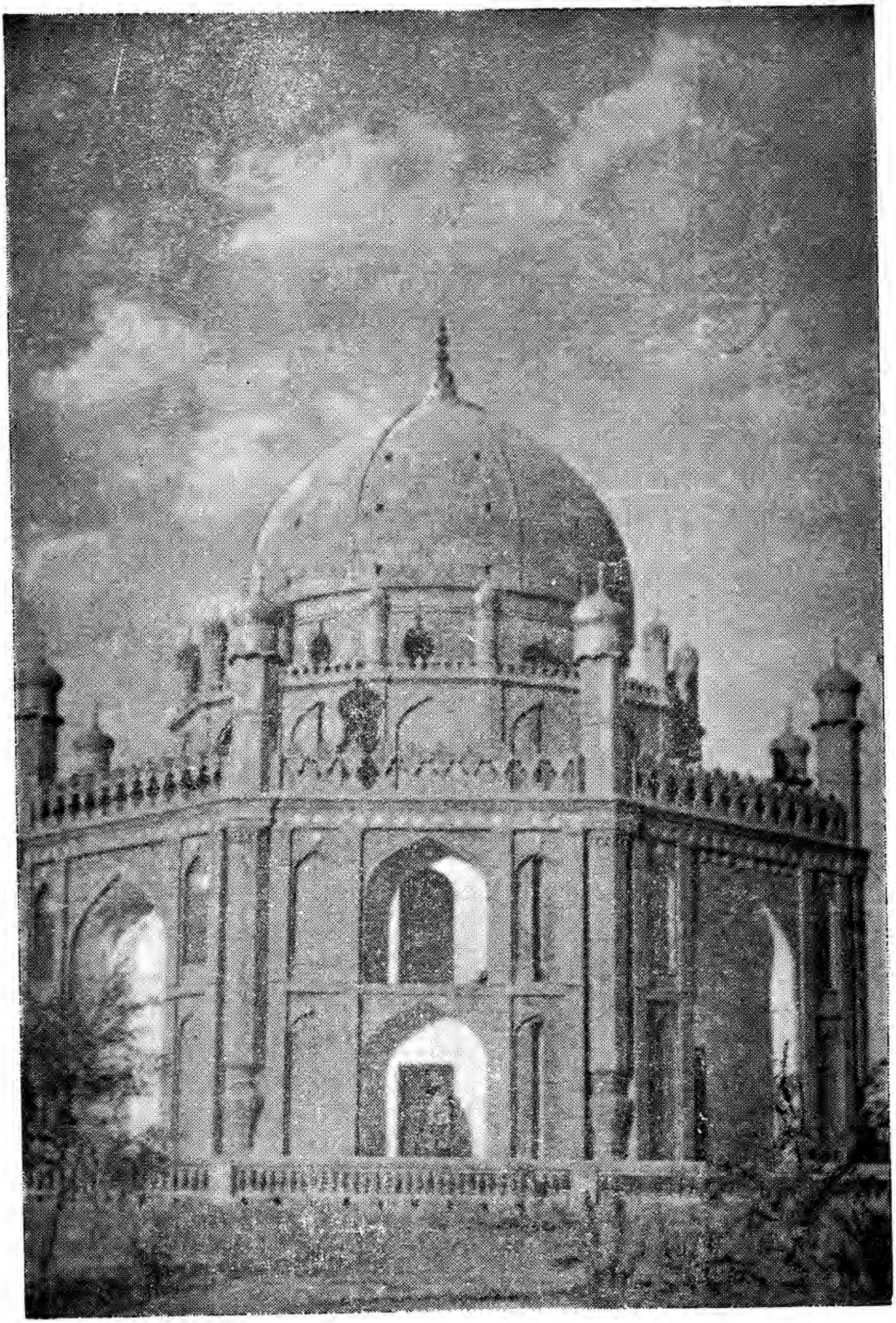

د ملی زعیم میر ویس نیکه هدیره په کو کران کی

د ده مزار : اوس د ده مزار د قندهار د زاړه ښار په دوه کروهۍ ار د نوي ښار په شپږ کروهۍ کې د زاړه ښار د شمال غرب خواته او د نوي ښار غرب پلو ته د کوکران په کلي کې دی ، د ده مزار د پښتنو د وړو او لويانو نراوښځو مرجع او ټول پښتانه د ده مزار ته ورځي او د ده د روح څخه فيض او مرسته غواړي ، د اعليحضرت شهيد محمد نادرشاه په وختو کې د دې ملي قائد پر مزار د اعليحضرت احمد شابابا د ګنبدې په شان يوه عاليشانه ګنبده جوړه شوه چه تاسې ئې مقابل عکس وينئ .

هو ، په يوه ملت کې چه د پر لږ حس هم وي خپل ملي نوميالي نه هيروي او تل ئې پخپلو زړو کې ځاي ورکړي وي .

* * *

تر ميرويس وروسته

ځنګه چه په دې کتاب کې اصل غرض د ملي زعيم او پښتون قائد ميرويس د ژوندون حالات بيانول دي او د هوتکو د دورې مفصل حالات غرض نه دي نو ځکه تر ميرويس وروسته حالات خلص او په مجمل طور سره ليکو چه فقط دومره معلومه شي چه د ملي زعيم تر وفات وروسته څه وشوه ؟

او دې برخې مفصل حالات به هم زه په بل کتاب کې وليکم چه د تاريخ د عمومي مديريت له خوا د هوتکو ټوله دوره ماته را سپارلې شوې ده چه هلته ئې وليکم . نو ځکه که د شاه محمود او شاه حسين د ميرويس د زامنو د پاچهۍ او جنګو مفصل بيانات نه وي دلته راغلي ګران لوستونکي به ماعفو کړي ، او همدې سببه د اصفهان د جنګ تفصيل چه د پښتنو د خوا محاصره شوی و ، دلته نه ځائيږي او ګله چه د هوتکو ټوله دوره ليکم هلته به ئې وليکم

دميرويس ورور عبدالعزيز : د ميرويس دوه زامن پاته شوه چه يو ۱۸ کلن او بل ۱۴ کلن و . ځکه چه دا زامن ئې نسبتاً د سن د خوا ز نه ګيان وه نو د ميرويس ورور چه عبدالعزيز نوميد د ميرويس پر ځاي کښېنوست . کڅه هم د ده

نوم ملیسون اوسرجان مالکم او سیدجمال الدین عبدالله ذکر کړی دی مګر ځکه چه سلطان‌محمد او شیرمحمد اوجهانګشای نادری او روضة‌الصفای ناصری اوپټې خزانې چه دهوتکو په دوره کې لیکلي شوې ده عبدالعزیز را وړی نو دلته هم دپټې خزانې قول ته ترجیح ور کړه شو.

دې سړي دوږور په شان لوړ همت نه درلود ، بلکه هوسائي او آرامی خوښوونکی وضعیت ئې و ، اود جنګ څخه ئې کرکه کوله ، نوچه مشر توب ده ته ورسېد دپښتنو مشران ئې را وغوښته ملي جرګه ئې جوړه کړ او پښتنو ته ئې داسی و ویل : ـ « تر دې ډېرو مشکلاتو او ډېرو جنګو وروسته به ښائی چه تاسی هم زما په شان د پارس د حکومت سره دروغی غوښتونکی یاست ؛ او آرامی به غواړیء ؟ اوس چه‌می مشر ورور مرحوم‌شو او پښتنوته ئې لویه سوبه اوفتح ګټلې ده نو که موږ دروغی او صلح غوښتنه وکړو د پارس پاچا به ئې په ډېره خوښی ومنی (۱) »

دده دې خبری دپښتنوپه‌منځ کې‌شورماشور جوړ کړ اوهغه حرارت اومحبت‌چه ئې تر دغه ګړی پخوا عبدالعزیز ته درلود په عمومی نفرت بدل شو اووې ویل چه : « موږ هیڅکله داډبې ننګی خبره نشو منلای ـ دا خبره دمیرویس نیکه دوصیت سره مخالفه ده که د ورور پر قدم نشې تلای نوروغی ته هم دومره تلوار مکوه (۲) » کڅه هم ملی جرګې دده خبره و نه منله مګر عبدالعزیز په پټه دپارس حکومت ته دروغی دالاندی شرطونه داستازی په ذریعه وړاندی کړه :

۱ : پښتانه‌دی دهغه باج څخه چه‌د ګرګین په‌وخت کې اخیستل کېده‌معاف‌وی .

۲ : قندهار ته دی پارسی عسکرنه راځی .

۳ : دپښتنو پاچهی دی همیشه دعبدالعزیزدزامنو اولمسیانو وی . (۳)

---

(۱) دافغان او پارس جګړه‌مخ (۲) سرجان مالکم ۰۰ مخ

(۳) میلیسون ۲۱۹ مخ سرجان مالکم ۲۰۰ مخ ـ سیدجمال‌الدین تتمة‌البیان ترجمه ۸۳ مخ

اعلیحضرت شاه محمود د ملی قائد میر ویس نیکه
زلمی زوی ، چه په پښتنی قوت ئی منجا و زینو ته ماتی
ور کړه او اصفهان ئی فتح کړ . (۱۱۱۰ھ - ۱۱۳۷ھ)

ځنګه چه پښتنو خپله داآزادی په خپلو وینو لاس ته راوستلې او راتیولې وه نوچه دعبدالعزیز پدې ناوړه کار خبر شول عبدالعزیز ته ئې ډېرې سخې ګې سرې شوې، په تېره بیا دمیرویس زوی شاه‌محمود، چه دآ کار دا پیښنها دونه ولیدل دځلو ښتو پښتنو مشرانو په مشوره ئې د شپې بېلی دنیاته واستاوه او دده دبې ننګیو جزائې دخپل خنجر په واسطه دده په تېر کې کښېښوله (۱) مګر پټه‌خزانه وایی چه عبدالعزیز دملت غم نه خوړ، شو چه په ۱۱۲۹ هـ کال دشپې دنارنج دقصردبامه‌خطاسو اوراولوید مړسو (۲) کڅه هم باید دپټې خزانې داقول معتبر وبلل شي چه لیکو نکې ئې معاصرو، مګر زمایه عقیده د همدې جهته چه لیکو نکې د عبدا لعزیز معاصردی نو نه ئې غوښته یا د هغه وخت سیا ست تقاضا نکو له‌چه دده دمرګ نسبت شاه محمود ته‌و کړی که نه‌وی نورټول مورخین متفق دی، داوا قعه دمیلیسون په‌قول د۱۱٦۵ ع په مارچ پیښه شوه (۳)

دمیر ویس اولاد: میرو یس چه وفات شو دوه ئې زامن (٤) او یوه ئې لور پاته‌شوه دمشرزوی نوم‌ئې «محمود» چه‌اتلس کلن‌و(۵) دکشر زوی‌نوم‌ئې «حسین» چه‌خو رلس کلن و(٦) دلور نوم‌ئې «بی‌بی زینبه» وه (۷) چه‌دلته به ډېر لنډ‌لنډ دهر یوه معرفی و کړو:

شاه محمود: شاه محمود د پلار دمرګ په کال کڅه هم اتلس کلن‌و، مګر بیاهم ډېر مېړه پښتون زلمی و، اوپر پلارهم ډېر ګران وڅکه چه‌د پلار سره په

(۱) میلسیون ۲۲۰ مخ، سرجان مالکم ۲۰۰ مخ - سیدجمال‌الدین ۸۳٦ مخ - تاریخ علی‌قلی میرزا ۱۲مخ خورشید جهان ۱۳۲مخ زندګانی نادرشاه پسرشمشیر ۱۱ مخ اونور...

(۲) پټه‌خزانه ۱۰۹ مخ (۳) میلیسون ۲۲۰ مخ

(٤) دافغان اوپارس جګړې لیکونکی لیکی چه دمیرویس درې زامن پاته‌شوه مګردریم زوې نوم‌ئې نه‌دی ذکر کړی مخ (۵) میلیسون ۲۱۷ مخ سرجان مالکم ۱۹۹ مخ

(٦) پټه خزانه ۱۰۹مخ (۷) پټه خزانه ۱۸۵ مخ

تو لو جګړو کې ملګری و، او په حربي چارو کې ئې ښه تجربې حاصل کړې وې
د پلار تر مرګ وروسته بیا د خپل آکا په خدمت کې ولاړ و، او د پښتنو د کار و بار
سره ئې ډېره دلچسپي درلوده (۱) مګر کوم وخت چه ئې د خپل آکا پیشنهاد و لید
نو دا کار د کړو څخه بېزاره شو او دغه کار ئې ور تمام کړ، او څنګه چه د پارس
او قندهار پخوانی رواج و، چه د ښار په هر خوا کې یوه یوه مناره وه او په هره مناره
کې به یوه نغاره د خلکو د خبرولو د پاره پرته وه، هر وخت چه به یو مهم خبر و، نو
دا نغارې به وډنګېدلې او خلك به راغونډېدل (۲ محمود چه خپل آکا مړ کړ
نو دا نغارې ئې وډنګولې او خلك راغونډ شول، محمود د خپل آکا پیشنهاد دوی ته
وښود او د پارسیا و سره جنګ ئې په آیت او حدیث ثابت کړ او بیائې څرګنده
کړه چه د دې آکا د خپل شخصي آرامۍ او خوش ګزرانۍ د پاره غوښته چه پښتانه
بیا د پارسیانو تر لاس لاندې او دغوی مطیع کړي او زموږ مملکت بیا وران شي.
تر دې وروسته ئې نو وویل چه: «ما دغه و واږه!» (۳) پښتنو چه دغه پیشنهاد و لوست
او ور معلومه شوه چه محمود رښتیا وایي، نو ده ته ئې آفرین وویه (٤) او دی ئې
د ځان پاچا کړ او د شاهۍ لقب ئې ور کړ نو «شاه محمود» وباله شو. دا زلمی پښتون
د پښتنو پاچا شو او تر ۱۱۳٤ ه کال پورې د افغانستان د پاچا په حیث ئې حکمراني
و کړه او څو واره ئې د پارس او سیستان شرقي برخو ته لښکرې و ایستلې څو په ۱۱۳٤ ه
کال د پارس د حکومت پایتخت (اصفهان) محاصره کړ او تر اته میاشتې محاصرې
وروسته ئې د محرمې د میاشتې په ۱۱ یا ۱۵ په ۱۱۳۵ هـ ـ ۱۷۲۲ ع کال د صفویانو
وروستنی پاچا سلطان حسین خپل ځان او پایتخت د پښتنو لښکر ته تسلیم
کړ (۵) دې پښتون زلمي پاچا د خپلې شهنشاهۍ په وختو کې د اصفهان

---

(۱) د افغانستان او پارس جګړې مخ (۲) (۳) د افغان او پارس جګړه مخ

(٤) (۵) تاریخ سلطاني ۷۰ مخ ـ خورشید جهان ۰ ـ مرجان مالکم ۲۰۹ مخ

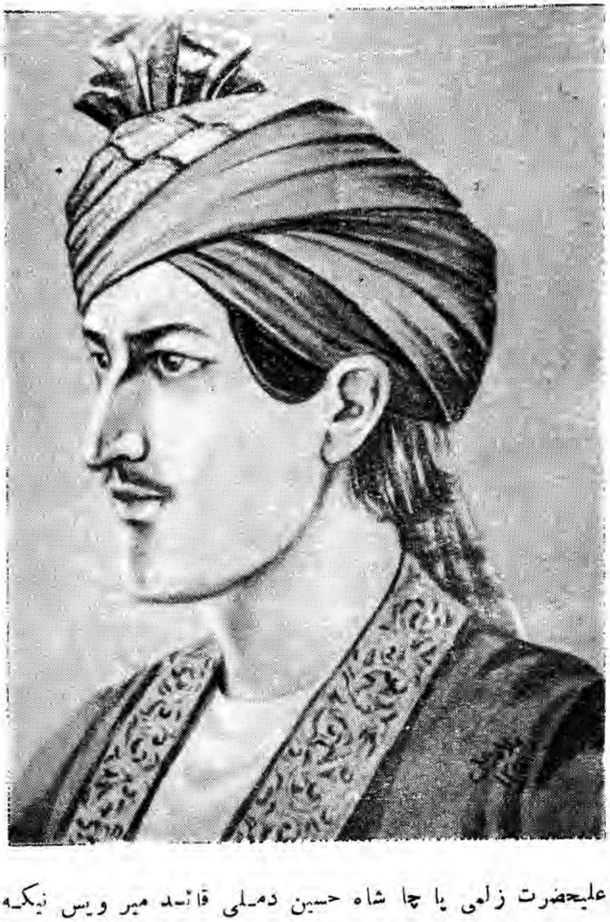

اعلیحضرت زلمی پاچا شاه حسین دملی قائد میر ویس نیکه
زوی ، چه هم عالم وه او هم تور یالی وه
(۱۱۱٤ هـ - ۱۱۵۲ هـ)

تر فتح وروسته ډېرې لويې لښکر کښېږ وکړې ، څو چه تر دوه نيمو کالو پاچهي ورروسته دېرات د مياشتې په ۱۲ شپه په ۱۱۳۷ هـ کال په اصفهان کي دماغي ناروغۍ له کبله ووژل شو . (۱) دافاتح مېړه پښتون په ۲۷ کلنۍ تردنيا تېرشو اود پښتنو په تاريخ کې ئې ځلانده نوم اوتوره پرېښوده (۲)

دده دژوند مفصل حالات او دده دجگړو دميدانو وضعيت او کوائف به په بل مفصل کتاب کې چه دهوتکو دوره ښيي لیکم کاملاً راوړه شي .

❀ ❀ ❀

شاه حسين : د ميرويس دوهم زوی حسين نومېد ، چه د ۱۱۱٤ هـ کال دربيع الاول په ۲۳ د کلات په سيوری کې وزېږېد ، د عمر تر دوولسو کلو پورې ئې دفقه او تفسير او منطق اود بلاغت علوم ولوستل ، هغه وخت چه په ۱۱۳۵هـ کال اعليحضرت شاه محمود اصفهان فتح کړ ، نوځپل کشر ورور شاه حسين ئې دقندهار پرتخت کښېناوه ، اعليحضرت شاه حسين ډېر عالم اواديب اوعلمروزونکی پاچاو ، اودده عصر بر پښتنو باندې په ډېرې آرامي او راحت تېرشو ، غربي او شمالي خواته ترفراه ، سبزوار او هرات پورې او شرقي خواته ترغزنی او گومل پورې دده حکمراني کوله ، او پرځپره پردې « پښين » شال اود پنجاب داسماعيل خان اوغازی خان ډېرې هم د شاه حسين په وختو کې فتح شولې (۳) همدارنګه دملتان لته هم دقندهار دقواو له خوا تهديد شوه اودپښتنو پرمخ تګ دملتان ترحدودو ورسېد (٤) ددې زلمي پاچا دعلم پرورۍ دثبوت دپاره همدا دليل بس دی چه په شاهي ارگ کې ئې ادبي انجمن تشکيل کړی و ،

(۱) تاريخ سلطاني ۷٦ مخ - خورشيد جهان ۱۳۵ مخ ماثر الامرأ ۷۰۱ مخ ۳ ج روضة الصفای ناصری - مگر سيد جمال الدين او ميليسون (۱۷۲۵ ع = ۱۱۳۷ هـ) ليکلی دی .

(۲) دروضة الصفای ناصری بقول (۲۱) کلن و . (۳) حيات افغانی ٦۷ مخ (٤) سير المتأخرين ۴۸۰ مخ

او په هفته کې به ئې یوه ورځ دخپل وخت ډېر لوی علما او شاعران او ادیبان خپلې کتابخانې ته را بلل ، شعرونه به ئې اروېدل او ادبی مجلسونه به ئې کوله شاعرانو ته به ئې سلې ورکولې (۱) چه دهمدې تولنې په برکت او ددې پاچا په امر دپښتو گرانبها اثر « پټه‌خزانه » میدان ته را ووتله او ولیکله شوه او نور ډېر کتابونه په پښتو کې پیدا شوه چه دهوتکو په دوره کې به مکمل ولیکل شي . اودی پخپله هم دپښتوژبې ښه‌شاعرو ، پرملې وزن‌ئې خوازه‌شعرونه ویل ، ددې‌علم‌دوست پاچا پاچهاهی تر ۱۱۴۹ ه کال پورې دوام وکړ ، څو دهمدې کال درجب په۱۷ نادر افشار دافغانستان خواته‌دضبط پخیال راو کوچېد ځکه چه ده ددرې څلورو کالو پرله پسې جگړو په اثر دهرات دابدالیو حکومت له منځه اخیستی‌و ، اود پښتنودقوماو باقی پا ته برخه ئې هم په پارس او گرجستان کې ماته کړې وه ، ځکه ئې نو اوس بې دقندهاردغلجیود پایمالولو څخه بل کار نه در لود ، د کوچنی اختر دمیاشتې په دوهمه نادرشاه ترسیستان را تېر شو اود همدې میاشتې په ۱۸ ددلـځك اودلارام لـه لارې دهیلمند غاړې ته را ورسید او ددې ځای ترنیولو وروسته دکوچنی اختر په ۲۱ تر هیلمند را پورې ووت د ۱۱۴۹ ه دذیقعدې په اوائلو کښې دقندهار مستحکمه کلا محاصره کړه . شاه‌حسین دقندهار زلمی مدافع سره دخپل معروف سپه‌سالار سیدال خان ناصر سره یو کال او څو میاشتې په مړانه دفاع وکړه او پرې ئې نه ښوده چه : نادر شاه سره دمغه خپل نظامی عظمت پر ښار تصرف وکړی ، د ۱۱۵۰ ه دذیحجې لمړۍ ورځې وې چه دزلمی شاه‌حسین نظامی طاقت پای ته ور سېد ځکه چه ترهغه دمخه دهوتکو ددورې مشهور او زړور سپه سالار سیدال خان د شاه‌حسین دزوی « محمد » نامی سره دکلات په کلا کې دنادر دجگړنو پلاس ورغيء اودا نامتو او نومړی سپه‌سالار دنادر په امر د سترگو دنعمت څخه محروم

(۱) پټه‌خزانه ۱۱۱ مخ

او پرونډ کړشو (۱) ځکه نو شاه‌حسين هم نادرشاه ته تسليم شو او ده‌ دې تسليمېدو سره دهوتکو دشهنشاهۍ لمر هم ولوېد او لکه سلطان محمد چه ليکي : زلمی شاه‌حسين تر ۱۵ کالو سلطنت وروسته دنادر شاه په امر د پارس مازندران ته تبعيد شو اوهم هلته دنادری قهر په زهرو دبرات په لسمه په (۱۱۴۹ ؟) بايد (۱۱۵۲ هـ) وی له دنيا ولاړ (۲)

❀ ❀ ❀

دميرويس لور ميرمن زينبه : ميرمن زينبه دملي‌قائد يوه عالمه او محترمه او هوښياره لور وه ، داسلامی احکامو اوفقې اکثر کتابو نه ئې لوستلي وه ، دفارسی مشهور اومتداول کتب ئې هم تر پايه رسولی وه ، خپل دا تحصيل ئې دهغه وخت دمشهور اولوی عالم ملا نورمحمد غلځي څخه کړی‌و ، چه دې عالم دحرم ټولو مخدراتو ته درس وايه ، چه وروسته بيا پخپله ميرمن زينبې داوظيفه پر غاړه واخيستله او دحرم او نورو ښځوته به ئې تعليم کاوه (۳) وايی چه بی‌بی زينبه ډېره هوښياره ميرمن‌وه اودمملکت په اداری چارو هم‌ښه پوهېدله ، خصوصاً د خپل وروروشاه حسين سره‌ئې ډېری‌فکری‌مرستی کولې اودپټې‌خزانې د مؤلف په قول هر کله به ئې د امورو مشکلا ت په صايبې رايې حل کول اوشاه حسين به‌هم ددې په خبرو عمل کاوه او ددې نصيحتو نه به ئې ار و بدل (٤) بلکه د «تاريخ افاغنه » د ليکونکی سيد ظهورالحسن اوهم‌دسلطان‌محمد له قوله څرګند يږی چه د قندهار د محاصرې په وخت چه نادر شاه محاصره کړی‌و ، هم د حکومت ټوله کار وائی‌ددې ميرمنی پلاس کې‌وه‌اودمحاصرې

(۱) سلطانی ۹۲ مخ- نادر نامه قلمی ۱۰۷ مخ- زندګانی نادرشاه پسر شمشير ۱۰۵ مخ

(۲) سلطانی ۹۰ - ۹۶ مخونه - خورشيد جهان ۱۵۶ - ۱۶۱ مخونه - نادر نامه قلمی ۲۰٤ سيرالمتاخرين ٤۸۰

(۳) (٤۰) پټه خزانه ۱۸۰ مخ د کابل طبع .

په پای کې هم دا میرمن د ښاره را ووتله او د نادر سره ئې د متارکې مذاکره شروع کړه (۱)

برسېره پر دې، دې میرمنې دادب سره هم زیاته مینه درلوده ، تل به ئې د شاعرانو قدر کاوه او د پخوانیو شعراو ، دیوانونه به ئې لوستل ، پخپله هم ادیبه او شاعره وه ښه ښه خوازه اشعار ئې ویل چه ددې داشعارو څخه یو شعر هغه مرثیه ده چه دخپل ورور شاه محمود په مرگ ئې پرملی وزن ویلې ده او ددې دامنظومه هم دشعری لطافت څخه ډکه ده او هم پښتنی روح پکښې دی ، موږ ئې ددې داشعارو دنمونې په توگه را نقلوو :

زغ سوچه وروړ تېر له دنیا سونا   قندهار واړه په ژړا سونا

زړه مې په ویر کې مبتلا سونا   چه شاه محمود له ما جلا سونا

* * *

داروې جهان را ته تورتم دی نا   زړه دبېلتون په تیغ کړم دی نا

هوتک غمجن په دې ماتم دی نا   دپاچهی تاج مو برهم دی نا

چه شاه محمود تېر له دنیا سونا   قندهار واړه په ژړا سونا

* * *

ځوانو ، مېړه د توری جنگ ونا   ولاړ د کام په ننګ وننگ ونا

دښمن له ده په وېنو رنگ ونا   پر میدان شیرو ، یاپلنگ ونا

افسوس چه مرگ دده په خوا سونا   قندهار واړه په ژړا سونا

* * *

محموده ! نه یوازی خورژاړی   پر مرگ دی ټوله کلی کورژاړی

خپلوان لا څه ، پاچادی ورورژاړی   لښکر سپاه دی پلی سپور ژاړی

پښتون دی ټول په واویلا سونا   قندهار واړه په ژړا سونا

---

(۱) تاریخ افاغنه - اردو دسید ظهورالحسن موسوی تألیف طبع دهلی ۵ مخ تاریخ سلطانی ۹۵ مخ

د ملي قائد میر ویس نیکه وراره چه د اعلیحضرت شاه محمود ترمرګې ورو ستهٔ
د اصفهان پر تخت کښیناست .   (۱۱۴۲ ه وفات)

اصفهان پاته تاج نسکور عالمه!   چه شاه محمود سو نن په گور عالمه!
د پښتون لمر سو تیاره تور عالمه!   راته د ښمن په کا پېغور عالمه!
چه پاچا ولاړ پښتون گدا سو نا   قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

لښکر سو خپور پښتون ولاړ دی اریان   په خوروڅای کا شاه محمود عالیشان
پاته سو تخت و تاج د ټول اصفهان   زړه ئې راسوړ سو، کاخوښی دښمنان
وایی پښتون اوس بې پاچا سو نا   قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

آسمانه! بیادی څه ستم کاخر گند   و شلاوه تاجه د پښتون و، پیوند
دښمن دی بیا زموږ په ویر کاخورسند   چه شاه محمود دی کا په قبر کې بند
پر کور موویر شور و غو غا سو نا   قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

هوتکو! ژاړی محمود شاه څه سو نا؟   پښتنو! ستاسی لوی سپاه څه سو نا؟
له اصفها نه تر فراه څه سو نا؟   پاچا چه و، حشمت پناه څه سو نا؟
د پښتنو پر تم فنا سو نا.   قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

محموده! ځوان وې ولی ولاړې له ما؟   له تخت و تاجه ته پر څه سوی جلا؟
اصفهان و لی پا تـه سو نالـه تا؟   سر دی را پورته کړه، چه څه کړی اعدا؟
د ښمن ولاړ بیا شاو خواسو نا   قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

اورم ناري د غم چه کړینه فریاد   پښتون په مرگ د شاه محمود سو برباد
زړو نه چه تل به ؤ ښادمن سوه ناښاد   دساند وزغ دی چه را وړینه ئی باد
ماتم زده پیر و برنا سو نا   قندهار واړه په ژړا سو نا

ورو ره ! مقردی ستا مولا کی جنت | در دی کې تاته پس له مر گه راحت
روح دې وه ښاد په لويه ورځ د قيامت | مخ دې وه رون د خدای په مهر و رحمت
د خالق رحم تل پر تا سو نا | قند هار و اې ره په ژړا سو نا (۱)

* * *

دا مېر من د وروغم دېره غمجنه کړه او بيائې د دنيا له کارو باره زړه سو ړ شو تل به د خدا ی په عباد ت مشغو له وه او عمر ئې د قرآن شر يف په تلا وت تېرا وه او ورو نجڼکيو ته به ئې لوست او ليك ورښو د .

دميرويس وراره (اشرف) : اشرف د مېر و يس و را ره او د عبد العزيز

زوی و ، د اعليحضر فاتح شاه محمود تر م ګ وروسته د ا يوه زلمی د پا رس پر تخت کښېنا ست او په شاه اشرف مشهو ر شو . د ې زلمي د خپلې پو هې او ذکاء په اثر کې د سلطنتې چا ر و اداره په ډ ېر ښه صو ر ت سره و کړه او سيدال خان ناصر(د هوتکو د دورې هېر و اوپهلو ان) ئې بېرته په سپه سالاری و ټاکه او ډ ېر ی لښکر کښې او فتو حات ئې و کړل او د د ه د عصر د مهمو وقائعو څخه يوه واقعه د بغد ا د د و ا لی احمد پا شا د لښکر را تلل دی چه د اعليحضرت شاه اشرف ـ جلوس په د ريم کال د ۱۱۳۹ هـ د برات د مياشتې د ۱۲ څخه د ۱۱٤۰ هـ تر منځه پېښه شو ه او شاه اشر ف د هغو مدا فعې ته ور جګ شو ، مګر پر ي ئې نښو ول چه پښتني عسکر د هغو ی سره په جګړ ه ونښلی څو هغه و ، چه دا واقعه د ده د ښه سيا ست په اثر کې تر نه مياشتې ډېر لبرجنګ وروسته په روغې اوصلح سره فيصله او ختم شوه(۲) نودده د جلوس په پنځم کال په (۱۱٤۲ هـ) دسلطان احمد ثالث ـ عثما نی خليفه له خوا «راشد پاشا» نامی

(۱) پټه خزانه ۱۸۷ ـ ۱۹۱ مخو نه . (۲) رو ضته الصفا ۸ ج ـ تا ر يخ نظا می ا ير ا ن ۱ ج ٤۸۲ مخ

دسفارت په‌توگه دا علیحضرت اشرف دربار ته راولیږه اوپه عوض کی د پښتنو د در بارڅخه هم محمد علی‌خان بلوڅ‌دایلچی‌گری په‌ډول‌عثمانی در بارته واستول شو ، او په‌دې توگه ددې دوو دولتو ترمنځ روابط ټینگ شول (۱)

تردې ورو سته نوا علیحضرت شاه اشرف دنادر افشار په جگړو بوخت شواو څنگه‌چه‌دپښتنوعسکر لادمخه هرپلوته سره تیت شوی وه او د قندهار څخه هم کومک نه رارسیدی‌اونادر افشار هم په‌ډیر زورکی و ، نوتر ډیرو سختو جگړو وروسته پښتانه زلمیان اکثر تباه شول اوا علیحضرت شاه‌اشرف تر پنځو کالو اواوو میاشتو ترپاچهی ورو سته دگرمسیر د«ملخان» کلاته چه د هیلمند پرغاړه ده ولاړ اود هغه ځای‌څخه دکښته بلوڅستان په لور روان شو. دلته دعبدالله خان بلوڅ‌دزوی له‌خواچه ابراهیم نومید مړ کړه‌شو ـ دده مرگ د۱۱۴۲ په‌آو اخرو کی واقع شوی دی (۲)

* * * *

(۱) تاریخ سلطانی ۷۹مخ ـ دسر پرسی سایکس دایران تاریخ ۷۱ مخ

(۲) تار یخ سلطانی ۸۶ مخ ماثرالامر ـ ۳ ج۷۰۶ مخ ـ دسید جمال الدین تتمه ترجمه ۶۴ مخ تاریخ نظامی ایران اج ۸۰ : مخ ـ نادر نامهٔ قلمی ۹۸مخ

دمیرویس سپه سالاران

او جنګیالی ملګری

اوس چه دمیر ویس داولاد دلنډي معرفي څخه وزګار شوو، نو بایده ده چه دملی قائدده‌غو غښتلیو او نامتو ملګرو یا دونه وکړو چه دده‌سره په جګړو کی حاضراوده‌دخپل ملی لښکر سپه‌سالاران یاسالاران بللی وه، هغه دادی :

۱: سیدال خان ناصر :

څنګه چه دپټي خزانی مولف لیکی سیدال خان دا بدال خان زوی او بابری زی ناصر دی چه پلارئي دوازیخوا سرته په ډیله نومی ځای کی اوسیده . هغه وخت چه سلطان ملخی استقلال وموند نو بابری زی دابدال خان سره‌راغلل او په اتغر کی میشته شول (۱)سیدال خان دهوتکو دوری یومهم اوغښتلی اوپهلوان نظامی سپه سالارو ، او بی‌مبالغی ویلای شو چه‌دا پښتون ژنرال د هوتکو دجنګو ملی هیرو دی ځکه چه دی ددوی په‌ټولوجګړو کښي شریك و، اومهم جنګونه ئی کړی دی او په ټولو فتوحاتو کی (څه‌په داخل اوڅه‌په خارج کی)دخورالحلیدونکو کار نامو څښتن دی ، او دمحمد هوتك په‌عبارت « په سخاوت او شجاعت زبدهٔ روزګار سو »دهغه وخته څخه چه میرویس ګرګین مړکړ سیدال خان ناصر دپښتنو دلښکرو سپه سالارو تاکل‌شواو دمملکت په‌حربی اونظامی خدمتو کښي داخل شو . بیا هغه وخت چه صفوی لښکر دقندهار دنیولو دپاره راغله همدا ملی پهلوان دملی قائد له خوا دهغه دمقابلی دپاره ور مخ‌شو اوصفوی لښکرئي ښوواره پرله پسي ماتی کړي اوډېر جګړن ئي تري ووژل اودمیرویس خان د وخت په ټولوجنګوکی بریالی او فاتح و(۲)بیا چه ملی زعیم وفات‌شو اعلیحضرت‌شاه‌محمود ددي ملی ژنرال په مرسته اصفهان ونیو او دپښتنو شهنشاهی ئي تشکیل کړه او بیادشاه‌محمودتر مرګ وروسته‌داعلیحضرت‌شاه‌اشرف‌سره‌دپارس اوعثمانی او روسی

---

(۱) پټه خزانه ۱۶۹ مخ (۲)پټه خزانه ۱۶۹ مخ

په‌دولو جنګو کښې ملګری او غښتلی سپه سالار و او په هر جنګ کې سوبه او بری دده په‌برخه‌وه .

همدارنګه‌وروسته د نادر افشار سره په‌مدافعوی جګړو اخته‌و ، او هم دا سیدال وچه د پښتنو دشهنشاهۍ څخه‌ئې سخته دفاع کوله څودادفاع ئې ترقندهاره راورسیدله، او په‌قندهار کې هم تر وروستنی طاقت پوری د شاه‌حسین سره‌یوځای د نادر په‌مقابل کې وجنګیدی ، او دسیدال قوی‌روح تر پایه پوری نادرته سرټیټ نکړ او څو چه‌ئې کولای شوه د پښتنو دحق څخه‌ئې دفاع وکړه .

دسیدال جنګو نه : د ۱۱٤۲ ه کال په محرم کې چه‌نادر افشار پر هرات حمله وکړه او دا بدالیانو دغښانو سره په جنګ اخته شو او شاه اشرف غو ښته چه بیرته خراسان دخان کړی په‌دې جګړو کې سیدال خان د پښتنو جګړونو او لښکر وسردار او قوماندان و ، او په کرمان کې میشته‌و (۱) دهغه کال دربیع‌الاول د ۳ تر ٦ پوری د «مهمان‌دوست» مشهوره جګړه د پښتنو او نادر افشار تر منځ‌واقع شوه چه په پای کې دواړو خواو ته سخت تلفات واو ښته (۲) تر دې جنګ وروسته سیدال‌خان‌داعلیحضرت اشرف له‌خوا دقز وین په حکمرانۍ مقرر او انتخاب شو او دلښکر په‌غونډو لو بوخت شو . د۱۱٤۲ه د ربیع الاول د ۲۰ تر۲۳پوری سیدال خان د اسلا مخان‌په ملګرۍ دخپلو اتلسو زرو عسکرو سره ئې د نادر شاه سره اوږه ور کړه . او پښتانه له تهرانه‌را ووتل (۳)

دسیدال خان‌درې‌یمه‌دفاعی جګړه د«مورچه خورت» مشهوره جنګ دی چه‌دلته هم د څه‌عسکرو قوماندانۍ په‌اسلام خان او پخپله شاه‌اشرف اره‌درلوده او۱۱٤۲ه دربیع الثانی په آواخرو کښې‌وښت . کومه آخرینه‌مقابله‌چه په‌پارس کې سیدال‌خان

(۱) (۲) جهانکشای نادری ۱۰۵ مخ(۳) جهانکشا ۱۰۸ - ۱۱۰مخونه او تاریخ نظامی ایران -٤٥٣ ـ٤٤٥ ـ٤٥٠

دشاه‌اشرف په‌ملگرې د نادرشاه سره‌وکړه د«از قن» او «فسا» د پل جنگ دی
چه‌دهمهغه کال دجمادی الاخر په ۱۳ واقع‌شو او دپښتنو وروستني ز لمیان
دشاه‌اشرف اوسیدال خان سره ددې فداکارۍ صحنې ته ورورا ندی شول (۱)

په۱۱۴۳ه کال دشوال په‌میاشت کښې چه نادرافشاردهرات‌خواته متوجه شو
اودهرات دابدالیو دخواجنگ ورسره‌وښت‌نوابدالیانوداعلیحضرت‌شاه‌حسین‌څخه
مرسته وغوښتله اودهمدې درخواست‌په‌اثردربیع الاول‌په میاشت کښې دخو زرو
امدادی‌نفروسره سیدال‌خان دهرات‌دوطنخوا هانو دکومك‌دپاره‌واستول شو (۲)

څوکاله وروسته د۱۱۴۹ه کال دذیقعدې په‌میاشت چه د نادر افشار اردو
قندهار محاصره کړ، داتاریخی محاصره چه‌په‌خورا شهامت سره‌ئې دفاع کېدله
دپیاوړی زړور ژنرال سیدال‌خان په‌همت او مړانه تریوه کال اړ څو میاشتو
پورې وځندېده اودې زړور قوماندان ترآخر گړیه پورې په ډېر استقامت او
شهامت اودلاورۍ اوپښتني غیرت‌دفاع وکړه‌اوځنگه‌چه نادر خپله‌څه قواد کلات
خواته واستوله نوسیدال‌خان هم دخلورزرو کسوسره هلته ولاړ اود کلات پر کلا
ئې دنادر دجگړونو سره پرسپین ډاگ سختې مقابلې وکړې ، څو چه په آخر
کښې داعلیحضرت شاه‌حسین دزوی «محمد» نامی سره د کلات د کلا دباندی په
جگړه کښې د نادر دلښکرو پلاس‌ورغیء او نادر چه خپل دازړور رقیب لاس ته
راووست‌دستی‌ئی امروکړ چه‌ددې زمری پښتون سپه‌سالار سترگې‌ړندې کړی(۳)
اودده دسقوط سره دهوتکو شهنشاهۍ‌سقوط وکړ .

وایی کوم‌وخت‌چه‌دپښتنوملی‌پهلوان سیدال‌خان ناصر دوطنخواهۍ په‌لاره کی

---

(۱) جهانکشا مخ زندگانی نادرشاه مخ روضة‌الصفای ناصری مخ تاریخ نظامی مخ

(۲) جهانکشا ۱۸۱ مخ نادرنامه قلمی ۱۱۵مخ سلطانی۸۸مخ

(۷) جهانکشای نادری ۳۱۵ مخ ـ نادرنامه قلمی ۱۹۷ مخ خور شید جهان ۱۶۰ مخ
زندگانی نادرشاه ۱۰۵مخ سلطانی ۲۲ مخ

ستر گی بایللي نودخپلو خپلوانو اوخپلی کورنی سره دقندهار ښخه و کوچېد او د کابل د کوهدامن شکردري ته راغی اودلته له دنیا ولاړ ددي مېړه پښتون ژنرال مزاردشکر درې دسیاسنګ په مقبره کښې دی اودده ښخه یو زوی د شیر محمد په نامه یاته شو چه تراوسه هم ددي کورنی محترم احفاداو اولادونه هلته اوپه کابل کښې او سی . (۱)

❀ ❀ ❀

د یدال ادبی مقام : ښنګه چه پټه خزانه لیکی، سیدال خان ناصر علاوه پردي چه د جنګ د میدان مړنی و، داد ب په میدان کښې هم لمړی سړی و، اود توري سره ئې قلم هم درلود، ښه پوه او ادیب سړی و، مروجه علوم لکه : فقه تفسیر، فصاحت، صرف، اونحو اوفارسی کتب ئې لوستلی وه (۲) دادبیاتو سره ئې ښه مینه درلوده اوپه کوم وخت چه به له جنګه وزګارو شعرونه به ئې و یل، پخپله هم ښه شاعرو، اوپر ملی لحن اووزن به ئې سندری ویلې چه دلته ئې یو سندره رانقل کوو :

یار ما له هسی ګران سو — را تېر تر ټول جهان سو

نور نه وینم په ستر ګو — جهان ټول راته جانان سو

❀ ❀ ❀ ❀

دوې زلفی دی او ږدې کړې — پر مخ دی را خپرې کړې

سرې اشرپی دی په تندی باندی سپرې کړې

ګرزی په باغ کی په ګلو نو کی نخرې کړې

په اور دی و سوم یار ه — راته اور تازه بوستان سو

❀ ❀ ❀

(۱) دپټی خزانې تعلیقات دښاغلی حبیبی لیکنه ۲۵۷ مخ

(۲) پټه خزانه ۱۶۹ مخ

مین چه اشنا بی کا شپه اوورځ به ګریانی کا
شهی ده ستمګاره خوشحال زړونه به زخمی کا
لیندۍ لری دورځیو، د بانو غشی کاری کا
پرهار می ګوره خلقه د دلبر د تیر نښان سو

❀ ❀ ❀

مین پر لویو غرو ځی سر تور په نیمو شپو ځی
ووزی له وطنه، وطن پریږدی پرچولو ځی
فریاد و ناری وکا، په نارو په غلبلو ځی
وصال ئی نصیب نه سو ګوره زړه دې په ارمان سو

❀ ❀ ❀

ناری وهم عالمه! د شپی تر صبحدمه
ناتوانه د بیلتون یم یو ګړی نلرم دمه
بیتامی نفس خیژی راځه زما د زړه همدمه
نظر پرما غریب کړه چه تاخون می ستا، په ځان سو

❀ ❀ ❀

شبنم پر ګلو ښکاری زما او ښکی داری داری
خوناب ځی ستا لغمه زما په مخکی لاری لاری
تمامه شپه کم تیره په ژړا په ناری ناری
ښکاره سوه چه مجنون یم لیونتوب می او س عیان سو

❀ ❀ ❀

بوستان ښکلی زیبا دی رنګین په اوښکو زما دی
د زړه پرهار ګلګون دی، چه بلبل په تماشا دی
په مینه می زړه و چاودی تهوایی پخندا دی
قتلی د بیلتون یم زه «سیدال» دامی بیان سو (۱)

---

(۱) پته خزانه ۱۷۱ ـ ۱۷۳ مخونه .

۲: باوجان بابی: بابوجان بابی دکرم‌خان بابی زوی دی، چه په اتغر کي اوسېدیء اوپه دهغوغټانو اومشرانو څخه‌دی چه په‌ملی جرگو کي دمیرویس خان ملگری اوپه‌جنگو کي دملی‌زعیم بازو اودپښتنو لښکرو مشرو دپیاوړی‌سالار په‌هغه‌وخت چه گرگین‌وژل کېده له کلاته‌د پرغنبتلی‌راوستل اودماشور(۱)له‌خوائي دقندهار دښار‌حصار ونیو اوچه‌ښار ونیول‌شو نو دمیرویس‌خان له‌خوائي په کلات کي حکومت کاوه (۲)

په ۱۱۳٤ ه کال چه اعلیحضرت شاه محمود د اصفهان دنیو لو عزم و کړ نو بابوجان‌بابی هم ددروزروتنو هوتکو، توخو، ترکو او آ کا خیلو سره قندهارته راغیء اودشاه‌محمود سره اصفهان‌ته ولاړ اودپټي‌خزانی په‌عبارت بابوجان په ټولو جنگو کي «هسی مړانه وکړا، چه رستم دوران ئې هېر کړا» (۳)

سلطان‌محمد لیکي: چه‌بابوجان دشاه‌محمود او شاه‌اشرف په وختو کي د پارس دلاروبندر حاکم و، اودهوتکو دشهنشاهۍ وروسته قندهارته راغیء، جهانکشای نادری‌ئې د«باروخان» په‌نامه یادوی. هغه‌وخت چه‌نادرافشار دهرات څخه‌دقندهار خواته‌وخوځېداو امام‌ویردی‌بیگ د کرمان حکمران‌ده په‌امر د گرشك او کلابس لوری‌ته مامور شو اعلیحضرت شاه حسین دبابوجان بابی په قیادت او قوماندانۍ یو لښکر دهغه دمقابلي دپاره وروالېږه اودي‌زړور قوماندان دهغو سره جگړي وکړي‌اوهغه‌ئې دفراه‌لوری‌ته وځغلول اودېری‌ولجی‌ئې ځنی راوگرزولي (٤)

(۱) دماشور کلی دقندهار دزاړه‌ښار جنوب ته اودنوی ښارجنوب غربی پلوته تخمینا ۷ میله‌لری واقع دی. پخوائي دزاړه ښار د جنوبی حصار دروازه د ماشور دروازه بلله.

(۲) (۳) پټه‌خزانه ۳۵ مخ. (٤) تاریخ سلطانی ۸۸ مخ جهانکشای‌نادری ۱٦٦ مخ.

علاوه پردي د بابوجان ښه عالم اوادیب سړی هم و ، دادب سره ئې مینه درلوده تل به ئې دشعراو دیوا نو نه لوستل او پخپله هم شاعرو. ده په ۱۱۲۹ ه کال د«شهااو گلان» هغه قصه په مثنوی نظم کړه چه پښتانه ئې په مجلسو کې نقل کوی او داکتاب ئې « قصص العاشقین » نومیږی .

د بابو جان د شعر نمونه

عشق

عشق یو هسی توریالی دیء — چه پرهر ځای ئې بری دیء
دعشق اورهسی سوزان دیء — چه سو ځلی ئې جها ن دیء
زړه بې عشقه کله زړه دیء — چه بې عشقه زړه د مړه دیء
پښتا نه کاندی متل — چه دیء خوږ تر شات عسل:
چه: « بې عشقه سر کدو دی» — تش بې مغزه یو لاڼو دیء
زړه بې عشقه په کارندیء — هم هر زړه سزا وار نه دیء
چه د عشق و کا خبری — کړی په غوږ دا مرغلری

دپاکانو عشق سزا دیء
امانت دا ، دمولا دیء

* ✱ *

۳ : بهادر خان : بهادر خان چه پټه خزانه ئې « دصدرا کیا بر دوران » په لقب یادوی، هم یو دهغو غښتلیو خانانو څخه دی چه د گرگین دوژلو په جرگه کې دملی زعیم سره ملگری و (۱) اود هوتکو د دوري ډیر مشهور بهادر او

(۱) زیدی خان په محمود نامه کی وایی : سیدال اصر ، او بابوجان و بابی بل بادرخان و ، دبادرو لمسی - (۱۴۵ مخ پټه خزانه)

توریالی دی . دهوتکو په اکثرو جنگو کی ئې برخه اخیستې‌ده او هری خواته چه‌ئې په جگړه کې مخ شوی دی هغه خوائې اخیستې ده او بریالی شوی دی؛ لکه محمد هوتك چه لیکی بهادر خان د شاه‌حسین په وختو کی هم د لښکرو سالارو ، او « دشال » (۱) او « ژوب » کلاوی ئې فتح کړې اود شاه‌حسین بازو و ؛ چه وایی شاه‌حسین‌ده ته‌ورور خطاب کاوه او عوامو « امیرالامرأ » باله (۲) بهادر خان په قندهار کی په توره او ښندنه (سخا) ډیر مشهور و ، ده په کرم اوسخاوت غریبان اوبې وزلی ماړه او آسوده وه .

علاوه پرتوره او سخا بهادرخان ښه علمدوسته سړی هم و ، متداوله علوم ئې لوستلی وه ، د شعرا او علماؤ سره ئې مرستې کولې او هیڅکله دده مجلس ددې طائفې څخه خالی نه‌و ، شاعرانوته به‌ئې ښې ښې صلې ور کولې ، لکه پټه خزانه چه لیکی « په صله کی په دوران طاق دی ، اوپه ښندنه علمأ ته حاتم دی . چه له سفره راسی علمأ او شعرا مېلمه کا ، او دوی ته ښندنی وکا . خالق‌تعالی دی داکریم دوران او حاتم زمان تر ډیره ژوندیء وساتی ... » (۳)

دبهادر خان دبدلو نمونه : بهادر خان هم د سیدال خان ناصر په شان خپل شعری احساسات په ملی اوزانو کې څرگند کړی دی اوپر ملی لحن او وزن ئې بدلی او سندری ویلی‌دی چه دلته ئې یوه نمونه را وړو :

---

۱ : شال یا شالکوټ داوسنی کوېټې حدود دی - چه دا بوالفضل په قول د اکبری عصر په تشکیلاتو کی دقندهار دشرقی توابع باله کېده اودختو کلائې درلوده چه کاسی او بلوڅ پښتانه پکښې اوسېدل (آئین اکبری ۱۸۹ مخ) دپټې خزانې حاشیه ۱۱۱ مخ -

(۲) پټه‌خزانه ۱۲۵ مخ

(۳) پټه‌خزانه ۱۲۵ مخ

بیلتون دی زوردی تر لیموهی سهارنم څاڅی — لکه شبنم څاڅی
داسره یاقوت می په لمن کی ستا په غم څاڅی — په غم الم څاڅی
گوره لیلی باران داوښو ستا په چم څاڅی — څنگه پر چم څاڅی

❀ ❀ ❀ ❀

راغله لیلی په شینکی خال نخا په گلو کوی — په سرو منگلو کوی
سهار چه وزی سیل کا، زغ په بلبلو کوی — گل په اور بلو کوی
ملالی ستر گی ئې کاته په ویر ژلو کوی — زیب په گجلو کوی
دژوبل زړه وینی په هر گړی هردم څاڅی — لکه شبنم څاڅی

❀ ❀ ❀ ❀

ښکلی نجلی! دباغ په لورمه ځه نخا مکوه — عاشق رسوا مکوه
وریت سوی زړه می دی مین پوری خندا مکوه — را شه جفا مکوه
زه یم پتنگ ته یې ډیوه ما جلبلا مکوه — نور ظلم بیا مکوه
یم ستا لسه عشقه لیونی پرما، ماتم څاڅی — غم او الم څاڅی (۱)

* * *

٤: ملا پیر محمد میاجی: داملاهم یوهغو روښن فکرو علماو څخه و، چه دملی زعیم میرویس سره په ملی لویه جرگه کی شامل او هم بیا وروسته په تولو جنگو کی د میرویس نیکه ملا تړ او ملگری و.

دی دمرحوم ملا محمد سرور زوی و، چه پلار ئې د میا فقیرالله صاحب لاس نیوی کړی و او ده بیا دخپله پلاره څخه فیض وموند (۲) او وایی چه بیا دی دشاه اشرف

(۱) پټه خزانه ۱۲۵ـ ۱۲۷ مخونه
(۲) پټه خزانه ۱۲۹ مخ

اوشاه محمود مرشدشو (۱) ملاپیر محمد میاجی وروسته ترهغه چه په تولوملی جګړو کی برخه واخیستله او میرویس نیکه وفات شو نو د میرویس مړنی زوی اعلیحضرت شاه‌محمود داصفهان دنیولودپاره‌ولاړدی‌ئې هم وروغوښت چه داصفهان ترفتح وروسته‌ئې هلته درو‌افضوسره دینی‌مباحثې کولې اوپیرمحمد میاجی هلته دومره‌شهرت وموند چه‌دروم‌علماؤ چه پ‌ه‌اصفهان کی وه ده‌ته د«پیر افغان» لقب ور کړ. میاجی دشاه محمود ترمرګ وروسته دشاه اشرف سره هم او زه پر اوزه ولاړو؛ اوده‌ته‌ئې مشوره ور کوله، څوپه۱۱۴۳ هـ کال چه اعلیحضرت شاه اشرف خپلی‌قواوی له‌لاسه ایستلی‌وې اوه‌شیراز څخه دقندهار لوری‌ته‌راروان‌و، اود نادر لښکری په پسي وې، شاه اشرف د«فسا» دپل سرته (دشیراز په۳ فرسخی کی) راورسید، په دې وخت کی‌ئې پیرمحمد میاجی چه په پښتنو کی ډېر د احترام په‌سترګو ورته کتل کېدل دخو پښتنو سربازانو سره دپله دساتنی دپاره پرېښود او په خپله تر پله تېرشو، چه‌ملا پیرمحمد میاجی په‌همدې ځای کی دمتجاوزینو له خوا ووژل شو (۲)

ده‌علمی مقام: ملاپیرمحمد علاوه پر توریالیتوب ښه‌لوی عالم‌هم‌و، اوهمدې علمی لیاقت په اثر هروم علماؤ ده‌ته د «پیرافغان» لقب ورکړ، ده په اصفهان کی روافض په ډېرو مباحثو کی ملامت کړی وه او وخلګ ئې دامام اعظم صاحب مذهب ته را بلل. بر سېره پر دې ښه مؤلف او لیکونکی هم و؛ ده دوه کتابونه تألیف کړی؛ یو کتاب ئې داخلاقو په علم کی « د افضل الطرایق » پنامه لیکلی دی چه په‌هغه کی دعقائدو او اخلاقو بیان کوی، او بل کتاب

---

(۱) جهانکشای نادری ۱۲۱مخ (۲) جهانکشای ۱۲۱ مخ.

ئې د « القرایض فی ردالروافض » په نوم لیکلی چه دا دوازه کتابونه په پښتو دی او « افضل الطرایق » ئې منظوم هم دی ، چه د هغه څخه دا څرګند یږی چه ملا پیرمحمد میاجی ښه شاعر هم و ، اودده یو شعر په پټه خزانه کی راغلی دی . (۱)

* * *

۵ : داؤدخان هوتک : داؤد خان هوتک دپټې خزانې د مؤلف پلار اود قادرخان زوی دی چه په ۱۰۲۹ هـ کال دقندهار د کوکران په کلی کی زیږیدلی دی ...ده دخپل وخت متداول علوم لوستلی وه او په زلمیتوب کی ډیر عمر له قندهاره د کسې غرونو اوزوب او ډیرو اوپښتونوته په علم پسی تللی و ځو چه دخپل عصر په فصحا او علماو کی دنامه خاوند شو .

هغه وخت چه ملی زعیم اونورو پښتنو ګرګین واژه داؤدخان هم دده ملګری و اوبیا وروسته په ټولو جګړو کی ورسره وه .

په ۱۱۲۰ هـ کال چه دصفویانو لښکری پرقندهار راغلې نو دملی قائدمیرویس نیکه لـه خوا داؤد خان فراه ، سیستان او ګلستان اونورو ځایو ته ولاړ چه پښتانه دمیرویس نیکه دملاتړ دپاره راغونډ کړی اوهغه ، هلته دپښتنوسره مرکې وکړې اود نورزو ، او بارکزو او ساګزو ډیر پښتانه ئې د ځان ملګری کړل او پر خسروخان ئې یرغل وکړ ، په دغو جنګو کی داؤدخان د میرویس دخوا دپښتنو لښکرو سپه سالارو (۲)

---

(۱) پټه خزانه ۱۳۱ مخ

(۲) پټه خزانه ۱۹۷ مخ

داؤد خان هم علاوه پر توره د ښې طبع خاوند و ، او ښه شعرونه به ئې ویل دادوې رباعی چه د تجنیس صنعت هم پکښې سته داؤدخان ویلی دی :

چه دچا په زړه کې اورد مینې بل سی   په اور بل ئې لمبې ګډې حال ئې بل سی
اور د مینې کله مری دزړه له مینې   د اور بل مینه که تل د زړه په تل سی

* * *

که ئې وینې وینې تل څاڅی له زړوڅخه   څوك چه وینی تا ، له څوانو له زړو څخه
دزړو له زړو که وینې وینی څاڅی   په کړو دغم لو یدلی ستاله کړو څخه

تبصره : تردې ځایه چه دمیرویس نیکه سپه سالاران او جنګې ملګری ذ کر شوی د هولو دژوند له حالاتو څرګندیږی چه داپښتانه جنګیالی میړونه هم دتوری خاوندان وه او هم دقلم هم توریالی وه او هم عالمان چه دایوه رونه او ځانته ممیزه ده .

دسړو ځایو اود کتابو نومونه

۱ : دسړو نومونه

الف :

ابدال خان ۳۱-۱۰۳
ابراهیم ۱۰۲-۲۰
ابوالفضل -٤-۱۱۰
احمدشاه بابا - ۹۲-۳۲-۳٤
احمدجان منشی -۳-۳۱-٤۸-٥٦
اسرائیل اری -٤۹-٥۰-٥۱-٥۲-۸۲-
اسدالله - ۸٤ -
اسلامخان - ۱۰٤
اعتمادالدوله -۳۹-٤۱-٤۲-٥۲-٥٦-٦۲-۷٤-
اکبر باچا -۱۱-
اورنګ زیب -۱۸-۱۹-
امیرالامیر -۱۱۰-
امام اعظم رح -۱۱۲

ب :

باروخان -۱٥-۱٦-۲۰-۱۰۸-۲۷
بار تولد -۳-
بارو -۲۰-۱٦-
بابوجان -۲۰-٦۱-۱۰۸-۱۰۹-
برون -٤-
بولر -۲۰-
بیته نیکه ۱٦-۲۹-۳۰

پ :

پاپ -٥۰-
پتر کبیر ٤۹-٥۰-٥٥-
پیرافغان -۱۱۲-
پیر محمد میاجی - ٦۱-۱۱۱-۱۱۲-۱۱۳

ت :

تماش آستی ونس -۸-
توخی ۱٦-۲۰-۲۳-
توران ۱٥-۲۷-
تولر -۱٥-
توماس بست -۱-
توماسپوك -۱۷

ج :

جارج نیون هام فورد اسحاق -۳-
جلال الدین - ۲۷-
جعفرخان سدوزی -٦۰-۳۲-
جهانګیر -۱۲-
جیمز اول -۸

ح :

حاجی میرخان - ۱-۲۷-٦۳-٦٦-

حاجی عادل -۲۸-۳۱-
حاجی ابدال -۳۱-
حسین -۲۷-۹۴-۹۶
حبیبی -۱-۴-۱۰۶-
حیات خان -۳-۲۷-
حیات سلطان -۸۴-
حسامی -۷

خ :

خافی خان -۱۰-۶۶-۶۷-۸۰-۸۱-
خانزاده -۳۲-
خسروخان -۸۲-۸۳-۸۴-۸۵-۸۶-۸۷-۸۸-
۸۹-۱۱۳

د :

داؤدخان -۲۱-۸۵-۱۱۳-۱۱۴-
درخو -۳۲-
دولت خان سدوزی -۳۱-۳۴-۳۷-
دیوان بیگ -۳۹-۴۰-۴۲

ر :

رستم خان -۳۴-۸۹-
ریدی خان مومند -۴۳-۴۵-۴۶-۶۱-۶۷

ز :

زار - ۵۴ - ۵۵ -
زمان خان - ۳۴ -
زینت محل ۹ -
زینبه -۹۴-۹۸

س :

سرجان مالکم -۳-۴۸ - ۵۷ -۶۴-۶۶-۶۹-
۷۰-۷۱-۷۷-۸۸-۹۳-
سر پرسی سایکس -۳-۷-۱۰۲-
سلطان محمد - ۳-۱۸-۱۹-۲۷-۳۶-۶۵-۶۶ -
۸۹-۹۳-۹۸-
سلطان حسین -۷-۳۵-۴۳-۴۴- ۴۵ - ۵۵-
۸۹-۹۵-
سلطان حیدر ۵-
سلطان احمد -۱۰۱-
سلطان خداداد (خودکی) - ۱۸-۳۱ -
سلطان ملخی ۱۸-۱۹-۲۵-۲۸-۳۱-۱۰۳-
سیدال خان ناصر -۶۱-۹۷-۱۰۱-۱۰۳-۱۰۴-
۱۰۵-۱۰۶-۱۰۷-۱۰۹-۱۱۰-
سید جمال الدین افغانی -۳-۷-۵۸-۶۴-۶۶-۶۸-
۶۹-۷۱ ۹۳-۹۴-۹۶-۱۰۲-
سید ظهورالحسن -۴-۹۸-۹۹-
سید مسعود -۴-

ش :

شاه اشرف -۱۰۱-۱۰۲-۱۰۳-۱۰۴ - ۱۰۵
۱۰۸-۱۱۱-۱۱۲-
شاه اسمعیل صفوی -۵-۶-
شاه حسین ۷۶ ۹۲-۹۶-۹۷-۹۸-۱۰۴-۱۰۵-
۱۰۸-۱۱۰-
شاه عالم -۹-
شاه عباس -۶-۱۱-۱۲
شاه صفی -۶-
شاه محمود -۷-۹۴-۹۵-۹۶ - ۹۹-۱۰۰ - ۱۰۱
۱۰۳-۱۰۸-۱۱۲-
شهنواز - ۶۵ -
شیخ صفی الدین اردبیلی -۶-
شیر محمد خان -۳-۶۶-۹۳-۱۰۶

ښ :

ښالم خان -۲۰-۲۵-۲۷-۲۹-۳۱-

ص :

حضرت صدیق رض -٤٦-
صمصام الدوله -٦٦-٨٠-

ظ :

ظهیر الدین محمد بابر-٧-

ع :

عباس قلی بیگ -٨٣-٨٨-
عبدالله خان-٨٤-٨٥-٩٣-١٠٢-
عبدالعزیز خان -٢٥-٩٣-٩٤-١ ١-
عبدالقادر خان-٢٥-
عزیز خان نورزی-٦١-
عمر-٢٧-
حضرت عمر فاروق رض -٤٦
علی اکبر شهامی -٣
علی قلی میرزا ٤-

غ :

غلځی -١٥-١٦-١٧-٢٠-٢٧
غازی -١٦
غلجی -١٦
غرزی -١٦-١٧-
غلزی -١٧-
غیلجائی -١٧-
غلجه ئی -١٧-
غلجائی -١٧-

ف :

فراهی -١٥-
فرعون -٦٥-
فرخ یسار -٥-
فقیر - ٣٤-

ق :

قادر خان-١١٣-
قطب الدین بهادر شاه -٨١-
قلزه ئی-١٧-

ك :

کامران -٣٢-
کرم -٢٧-١٠٨-

گ :

گرگین -١٠-٢٦-٣٣-٣٤-٣٥-٣٦-٣٧-٣٨-
٤٠-٤١-٤٢-٤٣-٤٤-٤٥-٤٧-٥٣-٥٤-٥٥-
٥٦-٥٧-٥٨-٥٩-٦٠-٦٢-٦٣ - ٦٤-٦٥-٦٦ -
٦٧-٦٨-٦٩-٧٢-٧٤-٧٥-٨٢-٨٨-٩٣ -١٠٣-
١٠٨-١٠٩-١١٣-
گل خان بابر -٦١-
گلان -١٠٩-
گویا -٣-١٢-١٥-

ل :

لارودی -٤-٧١-

م :

متوبی بی-٦ -
محمداعظم-٦٦
محمدجامی خان -٧٧
محمدخان (مشهور په حاجی انگرم -٦١
محمدخان -٧٨-٧٩-٨٢
مراد خان -٦٤-

محمدسرور ـ۱۱۱ـ

محمدشاه ـ۱۰

محمد صالح ـ٤ـ

محمدعلی‌خان بلوخ ـ۱۰۲ـ

محمدمهدی ـ ٤ ـ ٦٤ ـ

اعلیحضرت محمدنادرشاه شهید ـ۹۲

محمدهوتك ـ۳ـ٦٤ـ٦٥ ـ۱۰۳ـ ۱۱۰ـ

ملکه الیزابت ـ۸

ملکیار ـ۲۰ ۲۳ـ۲٤ـ۲٥ـ۲۷ـ

محمود ـ ۹٤ ـ ۹٥ ـ ۹۹ ۱۰۰ـ

موسی کاظم ـ٦۰ـ

میان فقیرالله ـ۱۱۱ـ

میرویس ـ ۱ ـ ٤ ـ ٥ ـ ۷ ـ۱٥ـ۱۹ـ ۲۰ ـ۲۳ـ ۲٥ـ ۲٦ ـ ۲۷ـ۲۸ـ ۲۹ ـ۳۰ـ ۳۱ـ ۳۲ ۳۳ـ۳٤ ـ۳٦ ـ۳۷ـ۳۸ ـ۳۹ ـ٤۰ ـ٤۱ ـ٤۲ ـ٤۳ـ٤٤ ـ٤٥ـ٤٦ـ٤۷ ـ٦۸ ـ٤۹ ـ ٥۳ ـ٥٥ ـ٥٦ ـ٥۷ ـ٥۸ ـ٥۹ ـ ٦۰ ـ٦۱ ـ٦۲ ـ٦۳ ـ٦٤ ـ٦٥ ـ٦٦ ـ ٦۷ ـ٦۸ ـ٦۹ ـ۷۰ ـ۷۱ ـ۷۲ ـ۷۳ ـ ۷٤ ـ۷٥ ـ۷۷ ـ۷۸ ـ۷۹ ـ۸۰ـ۸۱ ـ۸۲ـ۸٤ ـ۸٥ ـ ۸٦ ـ۸۷ ـ۸۸ ـ۸۹ ـ۹۰ـ ۹۲ ـ۹٤ـ۹٦ ـ۹۸ـ۱۰۱ ـ۱۰۳ـ۱۰۸ـ۱۱۱ ـ ۱۱۲ ـ۱۱۳ ـ۱۱٤ـ

میشل ـ ٥۱

میلیسون ـ۳۲ ـ٤۸ ـ٤۹ ـ٥٥ ـ٥٦ ـ٦٤ـ٦٦ ـ٦۸ ـ۷۲ ـ۷٥ ـ۷۷ ـ۷۹ـ۸۳ـ۸٥ـ ۸٦ ـ۸۸ ـ۸۹ ـ ۹۳ ـ۹٤ ـ۹٦

ن :

ناپلیون ـ۸٦ ـ

نادرشاه افشار ـ ٤ـ۷۲ـ ۱۰٤ ـ ۱۰۸ـ۱۱۲

نازو ـ۲٥ ـ۲۸ ـ۲۹ ـ۳۰ ـ۳۱ـ

نصروخان الکوزی ـ۱ ـ

نوربابا ـ۲۳ـ۲۰ـ

نور خان ـ٦۱

نورالدین محمدجهانگیر ـ۸ـ

نورالله لارودی ـ٦٦ـ

نورمحمد غلځی ـ۹۸ـ

و :

ویردی بیگ ـ۱۰۸ـ

ه :

همایون ـ۷ـ

هوتك بابا ـ۱٥ ـ۱٦ـ۱۸ ـ۲۰ـ۲۱ ـ۲۲ـ۲۷ـ

ی :

یحیی‌خان ـ۲٥ ـ٦۱ ـ

یوسف خان ـ٦۱ ـ

یونس خان کاکړ ـ٦۲

* * *

۲ : دځا یونومونه

الف :

اتریش ـ٥۰ـ

اتغر ـ ۱٦ ـ۱۸ ـ۲۱ ۲۲ ـ۱۰۳ـ۱۰۸ـ

آذر بایجان ـ۷۰ـ

ارغسان ـ٦۲ ـ٦٥ـ

ارغنداو ـ۱۸ـ ـ۲۱ ـ۲۲ـ

اروپا ـ۸ـ

ازقان ـ۱۰٥ ـ

استراخان ـ۸۲ـ

اسلامبول ـ٥۰ ـ

اسماعیل‌خان اوغازی خان‌دیری -٩٦ -

آسیا -١٧-

اصفهان -٤-٦ -٣٣ - ٣٥ - ٣٦ -٣٧ - ٣٨

-٣٩ -٤٠ -٤٣ -٤٤ -٤٨ -٤٩ -٥٠ -٥١

-٥٦ - ٥٧ -٦٩ -٧٩ -٨٠ -٨٢ -٨٩ - ٩١

-٩٢ - ٩٥ -٩٦ - ١٠٠ - ١٠٣ - ١٠٨

- ١١٢ - ١١٣ -

افغانستان -٥- ١٠ -١١ -١٢ -٢٦ - ٢٧ - ٦٧

-٨٩ - ٩٥ -٩٧-

المان -٤٩ - ٥٠ -

امو -١٧-

اندجان -٧-

انگلستان -٩-

اولان -٨ -٢١

ایتالیا -٤٩-

ایران -٣-٤-٦-٧-١٧ -٨٩-

ایروان -٨-

ب

برمه -٩-

بست -٨٥-

بغداد -٧-

بلخ -١٠ -١١-

بلوچستان -٦١ -٦٢-

بمبئی -٨-

بیت‌الله -٤٤-

پ :

پارس -٤-٥-٦- ١٠-١١-١٥- ٢٦-٣٥-٣٦-

-٤٢-٤٤-٤٥-٤٧ -٤٨-٤٩-٥٠-٥١-٥٢

-٦٢-٧٠-٧٤-٧٥-٧٦-٧٧-٧٨-٧٩-٨٠

-٨١-٨٢-٨٣-٨٤-٨٧-٨٨-٨٩-٩٣-٩٥-

-٩٨-١٠١-١٠٣-١٠٤-١٠٨-

پامیر - ١٧ -

پښتو نخوا - ٢١-٢٢-

پښین - ٩٦-

پنجاب - ٩٦-

پېښور - ١١٣-

ت :

تازی - ٢٨-

تبریز - ٧-٧٩-

ترنك - ٢٤-٢٥-

تهران - ١٠٤-

ج :

جلدك - ١٨-١٩-٢٨-٦١-

ح :

حجاز - ٤٠-٤٧-٤٨-

خ :

خراسان - ١٠٤-٧٣

خلج - ٦١-

خیبر - ٢٩-

د :

دلارام - ٧٩-٩٧-

دلخك - ٧٩-٩٧-

ده شیخ - ٦٥-

ډ :

ډهی - ٧-٩٩-

دیله - ١٠٣

ر :

روس - ٤٩-٥٠-٥١-٥٤-
روم - ٥٠-١١٢-١١٣

ز

زابل - ١١-
زرد كوه - ١٠٢

ږ :

ږوب - ٢٣-٦٣-١١٠-١١٣

س :

سبزوار - ٩٦-
سورت - ٨-
سور غر - ١٦-١٨-٢١ ٢٢-٢٨-
سوری یا سیوری - ١٦ - ١٨-٢١-٢٢-
٢٨-٩٦
سیاسنگ - ١٠٦-
سیستان - ٨٥-٩٠-٩٥-١١٣-

ش :

شال - ٩٦-١١٠
شالكوټ - ١١٠
شاجوی - ١٨-
شرقی هند - ٩ -
شكر دره - ١٠٦-
شماخی - ٤٩-٥٠-٥٢-
شیراز - ١١٢-١١٣-
شیروان - ٥-٧٠-

ښ :

ښار صفا - ٣٢-٦٠-
ښوراوك - ٦١-١٠٢

غ :

غرج - ١٦-
غرجستان - ١٧-
غرچه - ١٦-١٧-
غزنی - ٢٨-٩٦-
غلبج - ١٦-
غورك - ١٧-

ف :

فرانس - ٢ -٤٩-
فراه - ١٢ -٦١-٨٣-٨٥-٩٠-٩٦-١٠٨-١١٣
فسا - ١٠٥-١١٢-

ق :

قایسا نلوی - ٤٩-
قزوین - ١٠٤-
قندهار- ٥ - ١٠ - ١١ - ١٢ - ١٥ -
٢٥ - ٢٦ - ٢٨ - ٣٥ - ٣٨ - ٤٠ -
٤١ - ٤٢ - ٤٤ - ٤٧ - ٤٩ - ٥٦ -
٥٧ - ٥٨ - ٦٠ - ٦٢ - ٦٥ - ٦٦ -
٦٧ - ٦٨ - ٦٩ - ٧٥ - ٧٧ - ٧٨ -
٧٩ - ٨٢ - ٨٣-٨٤ - ٨٦ - ٨٨ - ٨٩ -
٩٠ - ٩٢ - ٩٣ - ٩٥ - ٩٨ - ٩٩ -
١٠٠ - ١٠١ - ١٠٢ - ١٠٣ - ١٠٤ -
١٠٥ - ١٠٦ - ١٠٨ - ١١٢ - ١١٣-

ك :

كابل - ٧-١١ - ٢١ - ٢٨ - ٦٠ - ٩٨-
١٠٦ -
كرمان - ٣٤ - ١٠٤ ١٠٨ -
كسی غر- ١١٣ -

کلابس - ١٠٨ -
کلات - ١٠ - ١٩ - ٢١ - ٢٨ - ٩٦ -
٩٧ - ١٠٥ -
کلستان - ٨٥ - ١١٣ -
کوسان - ٢٩ -
کوکران - ٥٨ - ٦٠ - ٩٢ - ١١٣ -
کوهدامن ١٠٦ -
کویټه - ١١٠ -

گ :

گرجی - ٦٢ -
گرجستان - ٣٥ - ٤٢ - ٥٤ - ٧٠ -
٨٣ - ٩٧ -
گرشك - ٨٣ - ٧٣ - ١٠٨ -
گرماو - ١٨ -
گرمسیر - ١٠٢ -
گومل - ٩٦ -

ل :

لندن - ٨ -
لهستان - ٥٠ -

م :

مازندران - ٩٨ -
مانچه - ٦٠ -
ماشور - ١٠٨
مدینه - ٤٤ - ٤٥ - ٤٧ -
مرغه - ٢١ - ٢٢ - ٢٣ -
مکه - ٤٤ - ٤٥ - ٤٧ - ٤٨ - ٤٩ - ٧٠ -
ملتان - ٩٦
موچه خورت - ١٠٤ -
مهمان دوست - ١٠٤ -

ن :

نارنج - ٩٤ -

و :

وازه خوا - ٢٣ -

ه :

هرات - ١١ - ٨٢ - ٨٤ - ٨٩ - ٧٨ -
٩٦ - ١٠٤ - ١٠٥ -
هلمند - ٨٥ - ٨٦ - ٧٣ - ٩٧ - ١٠٢ -
هند - ٣ - ٥ - ٦ - ٧ - ٨ - ١٠ - ١١ -
١٥ - ٢٦ - ٣٢ - ٣٣ - ٣٥ - ٤٧ -
٦٦ - ٧٠ - ٨٠ - ٨١ - ٨٢ - ٧٦ -
٧٧ -
هندوستان - ٨ - ٩ - ٨١ -

❀ ❀ ❀

٢: د کتابو نومونه

الف :

افغان او پارس جگړه - ٣ - ٣٢ - ٣٨ -
٣٩ - ٤٤ - ٤٧ - ٤٨ - ٤٩ - ٥٢ -
٥٣ - ٥٥ - ٥٧ - ٦٢ - ٦٥ - ٧٦ -
٨١ - ٨٢ - ٨٣ - ٨٥ - ٨٨ - ٩٠ -
٩١ - ٩٣ - ٩٤ - ٩٥ -
افضل الطرایق - ١١٢ -
افغان تاریخی - ٤ - ٥٣ - ٧٠ - ٧٦ -
٨١ -
القرایض فی ردا لروافض - ١١٢ -
اویستا فرهنگ - ٣ - ١٧ -
آئین اکبری - ٤ - ١١٠ -

پ :

پټه خزانه ـ ۳ ـ ۱۵ ـ ۱۶ ـ ۱۸ ـ ۱۹ ـ
۲۰ ـ ۲۱ ـ ۲۲ ـ ۲۳ ـ ۲۴ ـ ۲۵ ـ
۲۸ ـ ۲۹ ـ ۳۰ ـ ۴۴ ـ ۵۹ ـ ۶۰ ـ
۶۱ ـ ۶۳ ـ ۶۵ ـ ۶۶ ـ ۶۷ ـ ۶۸ ـ
۸۵ ـ ۹۰ ـ ۹۴ ـ ۹۷ ـ ۹۸ ـ ۱۰۱ ـ
۱۰۳ ـ ۱۰۶ ـ ۱۰۷ ـ ۱۰۸ ـ ۱۰۹ ـ
۱۱۰ ـ ۱۱۱ ـ ۱۱۳ ـ

پټي خزاني تعليقات ـ ۴ ـ ۱۰۶ ـ

ت :

تاريخ ادبيات ايران ـ دبرون اثر ديا سمی
ترجمه ـ ۴ ـ ۸۸ ـ ۸۹ ـ

تاريخ افاغنه ـ ۴ ـ ۹۹ ـ

تاريخ افغانستان ـ دميليسون تأليف د منشی
احمد جان ترجمه :
۳ ـ ۳۱ ـ ۳۲ ـ ۳۳ ـ ۳۷ ـ ۳۸ ـ
۴۸ ـ ۴۹ ـ ۵۵ ـ ۵۶ ـ ۶۰ ـ ۶۲ ـ
۶۳ ـ ۶۴ ـ ۶۶ ـ ۶۸ ـ ۶۹ ـ ۷۱ ـ
۷۲ ـ ۷۳ ـ ۷۵ ـ ۷۷ ـ ۷۹ ـ ۸۳
۸۶ ـ ۸۸ ـ ۸۹ ـ ۹۳ ـ ۹۴ ـ

تاريخ ايران ـ دسرجان مالكم اثر.
۳ ـ ۳۱ ـ ۳۳ ـ ۳۵ ـ ۳۶ ـ ۳۷ ـ
۳۸ ـ ۴۸ ـ ۵۰ ـ ۵۷ ـ ۵۹ ـ ۶۳ ـ
۶۸ ـ ۶۹ ـ ۷۰ ـ ۷۱ ـ ۷۸ ـ ۸۸ ـ
۹۳ ـ ۹۴ ـ ۹۵ ـ

تاريخ روابط ايران واروپا در دورهٔ صفويه
۳ ـ ۸ ـ ۹ ـ

تاريخ سلطانی ـ ۳ ـ ۱۶ ـ ۱۸ ـ ۱۹ ـ
۲۰ ـ ۲۷ ـ ۳۲ ـ ۳۴ ـ ۳۶ ـ ۶۰ ـ
۶۲ ـ ۶۵ ـ ۶۶ ـ ۸۹ ـ ۹۵ ـ ۹۶ ـ
۹۸ ـ ۹۹ ـ ۱۰۲ ـ ۱۰۵ ـ ۱۰۸ ـ

تاريخ علی قلی مرزا ـ ۴ ـ ۹۴ ـ

تاريخ مختصر ايران ـ دسرپرسی سايكس تأليف
۳ ـ ۷ ـ ۱۰۲ ـ

تاريخ نظامی ايران ـ ۴ ـ ۱۰۱ ـ ۱۰۲ ـ
۱۰۴ ـ ۱۰۵ ـ

تتمة البيان ـ دعلامه سيدجمال الدين افغانی اثر
۳ ـ ۷ ـ ۳۳ ـ ۵۸ ـ ۶۰ ـ ۶۸ ـ
۶۹ ـ ۷۱ ـ ۷۳ ـ ۷۷ ـ ۹۳ ـ ۹۴ ـ
۹۶ ـ ۱۰۲ ـ

ج :

جغرافيای تاريخی ايران ـ دبار تولد اثر ـ
۳ ـ ۱۷ ـ

جونگ ـ فراهی قلمی ـ ۳ ـ ۱۲ ـ ۱۵ ـ

جهانكشای نادری ـ ۴ ـ ۶۴ ـ ۸۹ ـ ۱۰۴ ـ
۱۰۵ ـ ۱۰۸ ـ ۱۱۲ ـ

ح :

حيات افغانی ـ ۳ ـ ۱۵ ـ ۱۶ ـ ۱۹ ـ ۲۰ ـ
۲۵ ـ ۲۷ ـ ۹۶ ـ

خ :

خور شيد جهان ـ ۳ ـ ۱۶ ـ ۲۰ ـ ۲۵ ـ ۲۷
۶۲ ـ ۶۶ ـ ۸۴ ـ ۸۸ ـ ۹۴ ـ ۹۵ ـ ۹۶ ـ
۹۸ ـ ۱۰۵

د :

دائرة المعارف بستانی ـ ۳ ـ ۷

داستان ترکتازان هند ـ ۳ ـ ۹ ـ ۲۱ ـ
۶۶ ـ ۸۷ ـ

درهٔ نادره ـ ۴ ـ ۹ ـ ۷ ـ

د هندی او انگليسی قاموس ـ ۳ ـ ۱۷ ـ

ر :

رحمان بابا (دیوان) ـ ٥٩ ـ ٦٣ ـ
روابط ادبی ایران و هند ـ ٣ ـ ٥ ـ ٦ ـ ٨
روضة الصفای ناصری ـ ٤ ـ ٨٥ ـ ٩٦ ـ
١٠١ ـ ١٠٥

ز :

زندگانی نادرشاه پسر شمشیر ـ ٤ ـ ٣٥ ـ
٣٧ ـ ٦٦ ـ ٧٢ ـ ٨٨ ـ ٩٤ـ ١٠٥ ـ
زبان پامیر ـ ١٧

س :

سیرالمتأخرین ـ ٤ ـ ٩٦ ـ ٩٨ ـ

ف :

فرشته ـ ٧ ـ ٨

ق :

قصص العاشقین ـ ١٠٩

ك :

کاوه مجله ـ ٤ ـ ٥٠ ـ ٥١ ـ ٥٤

م :

مأثرالامراء ـ ٤ ـ ٦٦ ـ ٨٠ ـ ٩٦ ـ ١٠٢ ـ
منتخب اللباب ـ ٣ ـ ١٠ ـ ٨٠ ـ ٨٢ ـ
محمود نامه ـ ٤٣ ـ ٤٦ ـ ٦١ ـ ٦٢ ـ ٦٧ ـ
١٠٩

ن :

نادر نامه ـ قلمی ـ ٤ ـ ٩٨ ـ ١٠٢ ـ ١٠٥

❀ ❀ ❀

ددی کتاب فهرست

مضمون	مخ	مضمون	مخ
ډیل	١	بابا هوتك	٢٠
ددې کتاب مأخذونه	٣	ملکیار	٢٣
تر میرویس دمخه	٥	ښالم خان	٢٥
د پارس وضعیت	٥	میرویس څوك و ؟ اوڅه یې وکړه ؟	٢٧
د هند وضعیت	٧	دده د نسب سلسله	٢٧
په افغانستان کښې د قندهار		د میرویس مور	٢٨
وضعیت	١٠	د میرمن نازو د خوب لیدل	٢٩
د هوتکو ټبر	١٥	د میرویس د زېږېدو نیټه	٣٠
د هوتکو ښاغلی ترمیرویس د مخه	١٩	د میرویس ازدواج	٣١

PROPERTY OF ACKU 5661

مضمون	مخ
دمیرویس کسب	۳۲
د میرویس شخصی صفتونه	۳۳
د میرویس مقام د پښتنو په نزد	۳۳
گرگین څوک و؟ اوولی قندهار ته راغی؟	۳۵
میرویس او گرگین	۳۶
میرویس داصفهان په دربار کښې	۳۹
د میرویس تگ حج ته	۴۴
دمیرویس مناجات	۴۵
دمیرویس خوب لیدل	۴۶
هغه سوالونه چه میرویس د حجاز علماو ته وړاندی کړل	۴۷
یو تصادف	۴۹
دمیرویس استفاده له موقع څخه	۵۳
دمیر راتگ قندهار ته	۵۶
دمیررسیدل قندهار ته	۵۷
لمړی ملی جرگه	۵۸
دوهمه ملی جرگه	۶۰
دمیرویس لمړی اقدام	۶۳
ددی اقدام نیتجه	۶۶
دقندهار دښار نیول	۶۷
دریمه جرگه او دمیرویس وینا	۶۹
دو لجی نیول	۷۲
دمیرویس بله وینا او دپښتنو خلرمه جرگه	۷۳
په کار پیل	۷۵
دمیرویس مکتوب دپارس پاچا ته	۷۵
دی اقدام په اصفهان کی څه تاثیر وکړ؟	۷۶
د میرویس مراوده دهند د دربار سره	۸۰
دمیرویس مکتوب دهند دربار ته	۸۱

مضمون	مخ
دپارس ۳۱ زره عسکر د خسرو خان په قومندانی	۸۲
د خسرو خان نفاق اچول	۸۳
دمیرویس آمادگی	۸۵
دقندهار محاصره	۸۶
دخسرو خان مرگ او	
دپارسیانو تیښته	۸۷
دپارسیانو دبل لښکر ماتی	۸۹
دمیرویس وفات	۸۹
دمیرویس وروستنی خبری	۹۰
تر میرویس وروسته :	۹۲
دمیرویس ورور عبدالعزیز	۹۲
دمیرویس اولاد	۹۴
شاه محمود	۹۴
شاه حسین	۹۶
دمیرویس لور میرمن زینبه	۹۸
دمیرویس وراره اشرف	۱۰۱
دمیرویس سپه سالاران :	۱۰۳
سیدال خان ناصر	۱۰۳
دسیدال جنگونه	۱۰۴
دسیدال ادبی مقام	۱۰۵
بابوجان بابی	۱۰۸
دبابوجان دشعر نمونه	۱۰۹
بهادر خان	۱۰۹
دبهادر خان دبدلو نمونه	۱۱۰
ملاپیر محمد میاجی	۱۱۱
دده علمی مقام	۱۱۲
داؤد خان هوتک	۱۱۳
دسرو اوځایو او کتابو نومونه	۱۵۱

تصویرونه :

۱ :- مرویس نیکه - د لمړی مخ مقابل

۲ :- شاه اسماعیل صفوی - د۶۶ مخ مقابل

۳ :- سلطان حسین صفوی - د۷ مخ مقابل

۴ :- دقندهار زوړښار - د۶۷ مخ مقابل

۵ :- دمیرویس نیکه مقبره د۹۲ مخ مقابل

۶ :- شاه محمود هوتک د ۹۴ مخ مقابل

۷ :- شاه حسین هوتک د ۹۶ مخ مقابل

۸ :- شاه اشرف هوتک د۱۰۱ مخ مقابل